تەبرلەر

© مۇقەددەس كىتاب 2012
CC BY-SA 4.0
www.mukeddeskalam.com
«ئۇيغۇرچە كالام تەرجىمىسى»

تەبرلەر

تەرجىمە توغرۇلۇق بەزى مۇھىم ئىزاھاتلار

(1) تەرجىمە خىزمىتىمىزدە بىز نۇرغۇن باشقا ئىنگلىزچە، ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە تەرجىمىلەردىن، شۇنداقلا بىرقانچە مۇھتەرەم تەۋراتشۇناسلار ھەم ئىنجىلشۇناسلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن كۆپ پايدىلاندۇق. بۇ جەھەتتە بىز ئىنگلىز تىلىدىكى «داربىي» تەرجىمىسى، «ئىنتېرنېت»تىكى «netbible» تەرجىمىسى، 1920-يىللىرى قەشقەردە مەھمەت شۈكرى ۋە باشقىلار تەرىپىدىن ئىشلەنگەن ئۇيغۇرچە نۇسخىسى، «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى تەرجىمىسى» ۋە 1911-يىلدىكى خەنزۇچە «خېخېبەن» تەرجىمىسىنى تىلغا ئالىمىز. بۇ تەرجىمىلەرنىڭ ھەممىسىنى «ئىنتېرنېت»تىن چۈشۈرگىلى بولىدۇ؛ مۇناسىۋەتلىك تور بەتلىرى تۆۋەندىكىدەك: —

www.dunyaningnuri.com
www.hayatnuri.com
www.hidayetnuri.com
www.injil.net
www.uyghurradio.net
https://bible.org/chinese/e/download/pdf
/https://www.biblegateway.com/versions
http://www.audiotreasure.com/mp3/Mandarin/menu.htm
https://bible.org/chinese/e/download/pdf
https://bible.org/netbible

مەزكۇر تەرجىمىمىزنى «www.mukeddeskalam.com»تىن كۆرۈشكە ۋە

چۈشۈرۈپ ئوقۇشقا بولىدۇ.

(2) مۇقەددەس كىتابتىكى بابلار ۋە ئايەتلەرنىڭ «تەرتىپ رەقەم»لىرى ئوقۇرمەن ئىشەنگۈچىلەرگە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، مىلادىيە 5-ئەسىردە كۆچۈرگۈچىلەر تەرىپىدىن قوشۇلغان بولۇپ، ئۇلار ئەسلىي تېكىستنىڭ بىر قىسمى ئەمەس. ئوقۇرمەنلەرگە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن پالانچى كىتابتىكى مەلۇم بىر ئايەت شۇنداق يول بىلەن كۆرسىتىلىدۇ: مەسىلەن: «1پاد.» 15:2 — دېمەك، «پادىشاھلار» بىرىنچى توم، 2-باب، 15-ئايەت.

(3) مەزكۇر تەرجىمىدە بارلىق «كىرىش سۆز»، ماۋزۇ، ماۋزۇچاقلار، ئىزاھاتلار ۋە «قوشۇمچە سۆز»لەر ئوقۇرمەنلەرگە ياردىمى بولسۇن ئۈچۈن تەرجىمان تەرىپىدىن بېرىلدى. ئۇلار مۇقەددەس كىتابنىڭ ئەسلىي تېكىست-ئايەتلىرىنىڭ بىر قىسمى ئەمەس.

(4) بارلىق ماۋزۇلارنى ۋە بارلىق ماۋزۇچاقلارنىڭ مۇقەددەس يازمىنىڭ بىر قىسمى ئەمەسلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىش مەقسىتىدە، باشقا خەت نۇسخىسىدا ئىپادىلىدۇق.

(5) تەرجىمىمىزدە، مۇقەددەس يازمىلارنىڭ تېكىستلىرىدىكى بەزى سۆزلەرمۇ مۇشۇنداق «سۇس» بېسىلغان (مەسىلەن، «سۆزلەر»). بۇنداق سۆزلەر ئەينى ئىبرانىي ياكى گرېك تېكىستىدە يوق، پەقەتلا ئۇيغۇرچە تېكىستىمىز راۋان چۈشىنىشلىك بولسۇن دەپ تەرجىمان تەرىپىدىن قوشۇلغان سۆزلەردۇر.

(6) ئەينى تېكىستتە ئىبرانىي ياكى گرېك تىلىدىكى كۆپ ئۇچرايدىغان ئىسىم ئىبارىلەرنى بولسا، ئىزچىل ھالدا ئۇيغۇر تىلىدىكى تەڭدىشى بىلەن ئىپادىلەشكە تىرىشتۇق. ئۇنداق قىلغاندا ئوقۇرمەنلەر مەلۇم بىر سۆز ياكى ئىبارە توغرىسىدا ئۆزىنىڭ تەتقىقاتىنى ئېلىپ بارالايدۇ.

(7) مۇقەددەس كىتابتىكى بەزى ئايەتلەرنىڭ باشقا بىرخىل تەرجىمە قىلىنىش مۇمكىنچىلىكى بولغان ئەھۋالدا كۆچىمىزنىڭ يېتىشىچە ئىزاھات ئارقىلىق باشقا خىل تەرجىمىسىنى كۆرسىتىشكە تىرىشتۇق (مەسىلەن، «باشقا بىر خىل تەرجىمىسى: «...»، «بەزى ئالىملار: «...» دەپ تەرجىمە قىلىدۇ، دېگەندەك). لېكىن بۇنداق

ئىزاھات بەرگىنىمىز شۇ باشقا خىل تەرجىمىنى توغرا دەپ قارىغىنىمىز ئەمەس، پەقەت بەزى ئالىملارنىڭ چۈشەنچىسى بويىچە شۇنداق تەرجىمە قىلىنغان، دېگەنلىكتۇر. ئىككى خىل تەرجىمە ئوتتۇرىسىدا مۇھىم پەرق بار بولسا، ئۆز تەرجىمىمىزنىڭ ئاساسلىرىنى كۆرسىتىشكە تىرىشتۇق.

مەزمۇنلار: -

ئەڭ مۇھىم تەبىرلەر: —

بەت

خۇدانىڭ تەۋرات، زەبۇر، ئىنجىلدا ئاتىلىپ قىلىنغان ناملىرى 12-15

خۇدانىڭ ئوغلى 16

ئىنسانوغلى 16

«مۇقەددەس روھ» (خۇدانىڭ روھى) 16

مەسىھ («خۇدانىڭ مەسىھ قىلغىنى»، «مەسىھ قىلىنغۇچى»)

ۋە «مەسىھ قىلىش» 17

«پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى» - ئۇ كىم؟ 18

«تەۋرات» ۋە «زەبۇر» 19

«زەبۇر» — «تەۋرات» ۋە «زەبۇر»نى كۆرۈڭ 20

«ئىنجىل» 20

باشقىلار

«ئابا» 21

«ئارامىي تىلى» 21

«ئاسمانلار» (ئەرشلەر) 21

«ئاشەراھ»، «ئاشەراھلار»، «ئاشەراھ بۇتلار» 22

«ئاقساقال» 22

«ئامىن!» 22

ئايالچە رود ۋە ئەرەنچى رود 22

«ئەبەدىي» ۋە «مەڭگۈ» 22
«ئەتىگەنلىك قۇربانلىق» ۋە «كەچلىك قۇربانلىق» 23
«ئەجدىھالار» ھەم «لېۋىئاتان» 23
ئەرەنچى رود — «ئايالچە رود ۋە ئەرەنچى رود»نى كۆرۈڭ 23
«ئەفود» 23
«ئەڭ مۇقەددەس جاي» 24
«ئەھدە» 24
«ئەھدە تۈزۈش» («ئەھدە كېسىش») 24
«ئەھدەساندۇقى» 24
«بائال»لار 25
«باش كاھىن» 25
«بەرىكەت» ۋە «لەنەت» («قارغىش») 27-25
بىرلىكلەر: —
«تەۋرات، ئىنجىلدا ئىشلىتىلگەن ئۆلچەم بىرلىكلىرى»نى كۆرۈڭ 78-74

«پادىشاھ... پەرۋەردىگارنىڭ نەزىرىدە دۇرۇس بولغاننى قىلدى» 27
«پاسخا» 27

پالچىلىق 34-28
خۇدانىڭ ھەقىقىي پەيغەمبەرلىرى ۋە پالچىلىق
تەۋرات (كونا ئەھدە) دەۋرىدە ئاتا قىلىنغان بېشارەتلەر
ئىنجىل (يېڭى ئەھدە) دەۋرىدە ئاتا قىلىنغان بېشارەتلەر

«پەرۋەردىگارنىڭ كۈنى» 34
«پەرىسىيلەر» 35
پەرىشتىلەر 35
«پەيغەمبەر» 35
«پەيغەمبەرلەرنىڭ يازمىلىرى» 36

«پۇلاڭلاتما ھەدىيە» 37
«تەرافىم» — «ئۆي بۇتلىرى» 37
«تەھتىسارا» ۋە «دوزاخ» (ياكى «جەھەننەم») توغرۇلۇق 37
تەۋرات كالېندارى؛ ئايلار ۋە ھېيتلار جەدۋىلى 82
«تەۋرات ئۇستازلىرى» 38
«جامائەت» 38
«جەنۇبىي پادىشاھلىق» — «ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار»، «يەھۇدا»،
«يەھۇدىيلار»نى كۆرۈڭ. 69
«جىنلار» («يامان روھلار»، «پاسىق روھلار») 39

«چۈمۈلدۈرۈش» 39-40
«سۇغا چۈمۈلدۈرۈش»
«مۇقەددەس روھتا چۈمۈلدۈرۈش»

«خەتنە» — «سۈننەت»نى كۆرۈڭ 47
«خۇدادىن قورققانلار» («خۇدادىن قورققۇچىلار») 40
(خۇداغا) مۇتلەق ئاتالغان 41
«خۇدانىڭ مۇقەددەس بەندىلىرى» 41
خۇدانىڭ ھەسەتلىك غەزىپى 41
«خۇدانىڭ «يوقلىشى»» 42
«خۇش خەۋەر» 43
«خىزمەتچى» 43
«دەسلەپكى ۋە كېيىنكى يامغۇرلار» 43
«دۇنيا» 43
«دوزاخ» — ««تەھتىسارا» ۋە «دوزاخ» (ياكى «جەھەننەم»)
توغرۇلۇق»نى كۆرۈڭ 37
«راببى» 44
«روسۇل» 44

«روھ»، «جان»، «تەن» ۋە «ئەت» توغرۇلۇق	45
«روھىي ئىلتىپاتلار»	46
«سادۇقىيلار»	46
«ساماۋى قوشۇنلارنىڭ سەردارى بولغان پەرۋەردىگار»	46
«سەپتۇئاگىنت» — LXXنى كۆرۈڭ	57\46
«ستوئىي» ۋە «ستوئىكىزم»	47
(«ستوئىكىزم»غا ئىشەنگۈچىلەر «ستوئىكلار» دەپ ئاتىلىدۇ)	
«سۈننەت» (خەتنە»)	47
«سىر»	47
«سىناگوگلار»	48
«شابات كۈنى»	48
شەيتان («ئىبلىس»)	48
«شىمالىي پادىشاھلىق» — «ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار»،	
«يەھۇدا»، «يەھۇدىيلار»نى كۆرۈڭ.	69
«قالدى»	49
«قانائان»	49
«قەيسەر»	49
«قۇربانلىق»	49
«قۇربانگاھ»	50
«قۇل»	50
«قېرىنداشلار»	52
«قېموش»	52
كافارەت	53
كالېندار — تەۋرات كالېندارى؛ ئايلار ۋە ھېيتلار جەدۋىلىنى كۆرۈڭ	82
«كافارەت تەختى»	53
«كاھىنلار»	53
«كرېستلەش» (چاپراس ياغاچقا مىخلاش)	54
«كونا ئەھدە» ۋە «يېڭى ئەھدە»	54

«كۆتۈرمە ھەدىيە» 55
«كېرۇبلار» 55
«گوئېل» («ھەمجەمەت-قۇتقۇزغۇچى»
(ياكى «ھەمجەمەت-نىجاتكار») 56
«لاۋىيلار» 57
«لېۋىئاتان» — «ئەجدىھالار» ھەم «لېۋىئاتان»نى كۆرۈڭ 23\57
LXX («سەپتۇئاگىنت») 57
«ماننا» 57
«مەڭگۈ» — «ئەبەدىي»، «مەڭگۈ»نى كۆرۈڭ 22
«مولەك» 58
«مۇتلەق ئاتاش» «(خۇداغا) مۇتلەق ئاتالغان»نى كۆرۈڭ 41
«مۇرمەككى» 58
«مۇسانىڭ قانۇنى» 58
«مۇقەددەس» 58
«مۇقەددەس چېدىر» 59
«مۇقەددەس جاي» («مۇقەددەس چېدىر»دىكى «مۇقەددەس جاي»،
«مۇقەددەس ئىبادەتخانا»دىكى «مۇقەددەس جاي») 59
«نازارىيلار» 60
«نىكولاتىيلار» 60
«ھارام» — «ھالال» ۋە «ھارام»نى كۆرۈڭ 60
«ھالال» ۋە «ھارام» ھېسابلانغان ھايۋانلار 61
«ھاللېلۇياھ» («ھەمدۇسانا») 62
«ھەسەت» — «خۇدانىڭ ھەسەتلىك غەزىپى»نى كۆرۈڭ 62
«ھەققانىي قىلىش» 62
«ھەمجەمەت-قۇتقۇزغۇچى» ياكى «ھەمجەمەت-نىجاتكار» —
«گوئېل»نى كۆرۈڭ 56
«ھوسانناّ» 62

«ھۆكۈم-گۇۋاھ» — («ئون ئەمر»نىمۇ كۆرۈڭ) 62
((بەزىدە «خۇدانىڭ گۇۋاھلىقى»، «خۇدانىڭ ھۆكۈم-گۇۋاھلىقى»،
«ئون ئەمر»مۇ دېيىلىدۇ)
«ھېرودلار» 63
«ئون ئەمر» — «ھۆكۈم-گۇۋاھ»نىمۇ كۆرۈڭ 63
«ئۇخلاش» — «ئۇ ئاتا-بوۋىلىرى ئارىسىدا ئۇخلىدى»،
«ئۇ ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ يېنىغا كەتتى»، «ئۇ خەلقىگە قوشۇلدى»
قاتارلىق ئىبارىلەر 64
«ئۇرىم ۋە تۇممىم» 66
«ئۆز خەلقىدىن ئۈزۈپ تاشلىنىدۇ» 66
«ئۆزگەرمەس مۇھەببەت» – ئىبرانىي تىلىدا «خەسەد» 66
«ئۆزۈڭلارنى پاك قىلىڭلار» ياكى «ئۆزۈڭلارنى پاك-مۇقەددەس قىلىڭلار» 67
«ئېپىكۇرىئانىزم» (ئۇنىڭغا ئىشەنگۈچىلەر «ئېپىكۇرلار» دېيىلىدۇ) 68
«ئىبادەتخانا» (مۇقەددەس ئىبادەتخانا) 68
«ئىبرانىي» 69
«ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار»، «يەھۇدا»، «يەھۇدىيلار» 69
«ئىلاھلار» دېگەن سۆز توغرۇلۇق 70
«يات ئەللەر» («تائىپىلەر») 71
«يەتتىنچى يىلى» ۋە «بۇرغا چېلىش يىلى» 71
«يەھۇدا» — «ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار»، «يەھۇدا»،
«يەھۇدىيلار»نى كۆرۈڭ. 69
«يەھۇدىيە» 72
«يۇقىرى جايلار» 72
«يەھۇدىيلار» — «ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار» ، «يەھۇدا»،
«يەھۇدىيلار»نى كۆرۈڭ. 69
«يېتەكچى» 73
«يوقلاش» (خۇدانىڭكى) — «خۇدانىڭ يوقلىشى»نى كۆرۈڭ 42
«يېڭى ئەھدە» — «كونا ئەھدە» ۋە «يېڭى ئەھدە»نى كۆرۈڭ 54

جەدۋەللەر

تەۋرات، ئىنجىلدا ئىشلىتىلگەن ئۆلچەم بىرلىكلىرى	78-74
مۇقەددەس كىتابتىكى قىسىملارنىڭ قىسقارتىلما ناملىرى	81-79
تەۋرات كالېندارى؛ ئايلار ۋە ھېيتلار جەدۋىلى	82
مۇقەددەس كىتابنىڭ (ئاددىيلاشتۇرۇلغان) تارىخىي جەدۋىلى	89-83

خۇدانىڭ تەۋرات، زەبۇر، ئىنجىلدا ئايان قىلىنغان ناملىرى

(1) «ئەلوھىم» ۋە (2) «ئەل» ياكى «ئەلوئاھ» — ئادەتتە «خۇدا» دەپ تەرجىمە قىلىنىدۇ.

ئىبرانىي تىلىنىڭ مۇنداق قىزىق ئىككى ئالاھىدىلىكى بار. بىرىنچى، بەزى سۆزلەر پەقەت كۆپلۈك شەكلىدە ئىپادىلىنىدۇ. ئىبرانىي تىلىدا «سۇلار» («مايىم») دېگەن كۆپلۈك شەكىللا بار؛ «سۇ» دېگەن بىرلىك شەكىل يوق. «ئاسمانلار» («شامايىم») دېگەن كۆپلۈك شەكىللا بار؛ «ئاسمان» دېگەن بىرلىك شەكىل يوق. ئىبرانىي تىلىدا ئادەتتە «خۇدا» دېيەلمەيدۇ، «خۇدالار» («ئەلوھىم» ياكى «ئىلوھىم») دېيىلىدۇ، لېكىن مەنىسى يەنىلا «خۇدا»دۇر. «خۇدا» «بىرلىك شەكىل»دە ئىپادىلەنسە، «ئەل» دېيىلىدۇ، مەسىلەن «ئەل-شاداي» (ھەممىگە قادىر خۇدا). بۇ شەكىل ئاز ئۇچرايدۇ.

ئىككىنچىدىن، ئىبرانىي تىلىدا «كۆپلۈك»نى بىلدۈرىدىغان ئىككى خىل «قوشۇمچە» بار. بىرىنچى قوشۇمچە «-وت» بولۇپ، «ئىككى»نى بىلدۈرىدۇ؛ ئىككىنچى قوشۇمچە «-ىم» ياكى «-ھىم» بولۇپ، «ئۈچ» ياكى «ئۈچتىن كۆپ»نى بىلدۈرىدۇ. ئۇيغۇر تىلىدىكى «كىتاب» دېگەن سۆزنى تۈرلەپ كۆرسەتسەك ئۇنىڭ شەكىللىرى مۇنداق بولىدۇ: —

«كىتاب» — بىرلا كىتاب

«كىتابوت» — ئىككى كىتاب

«كىتابىم» — ئۈچ ياكى ئۈچتىن كۆپ كىتاب.

ئىبرانىي تىلىدا «خۇدا» بىرلىك شەكىلدە ئىپادىلەنسە، «ئەل» دېيىلىدۇ. بىز بۇنى ئادەتتە «ئىلاھ» ياكى «تەڭرى» دەپ تەرجىمە قىلدۇق.

ئەمسى يەنە «ئالەمنىڭ يارىتىلىشى» 1:1نى كۆرەيلى: — «مۇقەددەمدە خۇدا ئاسمانلار بىلەن زېمىننى ياراتتى»

دەرۋەقە، «خۇدا» دېگەن سۆز مۇشۇ يەردە ئىبرانىي تىلىدىكى «ئەلوھىم» دېگەن سۆزنىڭ تەرجىمىسى. يۇقىرىدا دېگىنىمىزدەك، «ئەلوھىم» «كۆپلۈك»، يەنى «ئۈچ ياكى ئۈچتىن كۆپ» شەكلىدە ئىپادىلىنىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەتلىك پېئىل بولسا «بىرلىك شەكلى»دە ئىپادىلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇقەددەس كىتابنىڭ: — «مۇقەددەمدە خۇدا ئاسمانلار بىلەن زېمىننى ياراتتى» دېگەن بىرىنچى

جۈملىسىدە «خۇدا» دېگەن سۆز «ئۈچ ياكى ئۈچتىن كۆپ» دېگەن شەكىلدە، يەنى «ئەلوھىم» دېگەن شەكىلدە ئىپادىلىنىدۇ، لېكىن پېئىل («ياراتتى») بولسا «بىرلىك شەكلى»دە ئىپادىلىنىدۇ. «ياراتتى» دېگەن پېئىل «ئىككىلىك شەكىلدە» ياكى «كۆپلۈك شەكىلدە» ئۇچرىمايدۇ.

ئىبرانىي تىلىدا ئەگەر بۇ جۈملىنىڭ ئىگىسى خۇدا «بىرىنچى شەخس» بىلەن ئىپادىلەنسە، ئۇنداقتا «ياراتتى» دېگەن پېئىل «ياراتتۇق» دېيىلمەي، يەنىلا «ياراتتىم» دېيىلەتتى.

دېمەك، مۇقەددەس كىتابنىڭ بىرىنچى جۈملىسىدە خۇدا كۆپلۈك شەخستە بولسىمۇ، بىرلا شەخستەك ئىش كۆرىدۇ، دېگەن ئۇقۇم پۇرىتىلىدۇ. كۆپ ئالىملار بۇ ئۇقۇمغا ئاساسەن خۇدا «ئۈچىنىڭ بىرلىكى» ياكى «ئۈچ بىر گەۋدە»، دەپ چۈشەندۈرىدۇ. گەرچە شۇنداق بىر ئىپادە مۇقەددەس يازمىلاردا بىۋاسىتە تېپىلمىسىمۇ، بۇ ھەقىقەتنى تەۋراتتا ھەم ئىنجىلدا روشەن كۆرسىتىلگەن بىر تەلىم، دەپ ئىشىنىمىز.

تەۋراتتا خاتىرىلەنگەن خۇدانىڭ ھەرقانداق ئىش-ھەرىكەتلىرىدە «ئەلوھىم» دېگەن نام ئىشلىتىلگەن بولسا، شۇ ئايەتلەرنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك خۇدانىڭ ھەرىكىتى «بىرلىك شەكلى»دىكى پېئىل بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

(3) «ياھۋەھ» — «پەرۋەردىگار» دەپ تەرجىمە قىلىندى.

تەۋراتتا «پەرۋەردىگار» دەپ تەرجىمە قىلىنغان نامنىڭ ئىبرانىي تىلىدىكى تەلەپپۇزى «ياھۋەھ» بولۇشى مۇمكىن. «مىسىردىن چىقىش» دەۋرىدە مۇسا پەيغەمبەرگە ئاتا قىلىنغان ۋەھيي بويىچە «ياھۋەھ» دېگەن نامنىڭ مەنىسى «ئەزەلدىن بار بولغۇچى»، «مەڭگۈلۈك بولغۇچى» ياكى «ئۆزۈم باردۇرمەن» دېگەندەك بولىدۇ («مىس.» 15:3). «ياھۋەھ» دېگەن نام «يار.» 4:2دە بىرىنچى قېتىم ئىشلىتىلگەن. خۇدا ھەر قېتىم ئىنسان بىلەن ئەھدە تۈزگەن چاغلىرىدا ياكى ئىنسان بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە سۆزلىگەن چاغلىرىدا ئاساسەن شۇ نام كۆرۈلگەن؛ سەۋەبى شۈبھىسىزكى، شۇ نام ئۇنىڭ ئۆزگەرمەس ماھىيىتىنى، ئىنچىل بولۇپ كەلگەن كۆيۈمچانلىقىنى ۋە بىرخىللىق مېھرىبانلىقىنى، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ ھەردائىم ھەربىر ۋەدە سۆزلىرىدە تەۋرەنمەي چىڭ تۇرىدىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ. پارسچە «پەرۋەردىگار» دېگەن ئىسىم شۇ مەنىگە ئەڭ يېقىن كېلىشى مۇمكىن، چۈنكى پارس تىلىدىكى «پەرۋەردىگار» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى «خەۋەر

ئالغۇچى»، «پەرۋىش قىلغۇچى» بولۇشى مۇمكىن. بەزى ئالىملار «ياھۋەھ»نى «دائىم بولغۇچى» دەپمۇ تەرجىمە قىلىدۇ.

بەزىدە شېئىرلاردا «ياھۋەھ» دېگەن نام «ياھ» دەپ قىسقارتىلىدۇ.

(4) «ئادوناي» — «رەب» دەپ تەرجىمە قىلىندى.

(5) «ئىسرائىلدىكى مۇقەددەس بولغۇچى» توغرۇلۇق: —

خۇدانىڭ بۇ ئالاھىدە نامى (1) ئۇنىڭ ئىسرائىل خەلقىنى ئۆزىگە ۋەكىل بولغان گۇۋاھچى ئەل بولۇشقا تاللىغانلىقىنى؛ (2) ئىسرائىلنىڭ خۇدانىڭ ئۆز ھۇزۇرىنى (ئاۋۋال مۇقەددەس چېدىردا، ئاندىن مۇقەددەس ئىبادەتخانىدا) ئۆلارنىڭ ئارىسىدا ئورۇنلاشتۇرۇشقا تاللىغانلىقىغا بولغان خۇشاللىقىنى تەكىتلەيدۇ.

تۆۋەندىكى ئايەتنى كۆرۈڭ: —

«زىئوندىكىلەر، تەنتەنە قىلىپ جار سېلىڭلار؛
چۈنكى ئاراڭلاردا تۇرغان ئىسرائىلدىكى مۇقەددەس بولغۇچى بۈيۈكتۇر!» — دەيسىلەر» («يەش.» 6:12)

مۇمكىنچىلىكى باركى، «ئىسرائىلدىكى مۇقەددەس بولغۇچى» دېگەن نام ئالاھىدە قۇتقۇزغۇچى-مەسىھنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن، تۆۋەندىكى ئايەتلەرنى كۆرۈپ ئويلاپ كۆرۈڭ.

«چۈنكى پەرۋەردىگار بىزنىڭ قالقىنىمىز،
ئىسرائىلدىكى مۇقەددەس بولغۇچى شاھىمىزدۇر» («زەبۇر» 18:89)
«قورقما، سەن قۇرۇت بولغان ياقۇپ،
ئىسرائىلنىڭ باللىرى!
مەن ساڭا ياردەمدە بولىمەن!» — دەيدۇ پەرۋەردىگار، يەنى سېنىڭ ھەمجەمەت-قۇتقۇزغۇچىڭ، ئىسرائىلدىكى مۇقەددەس بولغۇچى» («يەش.» 14:41)
«مانا، سەن (ئىسرائىل) ئۆزۈڭگە يات بىر ئەلنى چاقىرىسەن،
سېنى بىلمىگەن بىر ئەل يېنىڭغا يۈگۈرۈپ كېلىدۇ؛

سەۋەبى بولسا پەرۋەردىگار خۇدايىڭ، ئىسرائىلدىكى مۇقەددەس بولغۇچىنىڭ ئۆزىدۇر؛
چۈنكى ئۇ سېنى ئۇلۇغلاپ ساڭا گۈزەللىك-جۇلالىقنى يار قىلدى»
(«يەش.» 5:55)

(6) «تىرىك خۇدا» (مەڭگۈ هايات خۇدا) توغرۇلۇق: —
«تىرىك خۇدا» (ياكى «مەڭگۈ هايات خۇدا») دېگەن ئىبارە ئوقۇرمەنلەرگە بەلكىم سەل غەلىتە ياكى ئالاھىدە تۇيۇلۇشى مۇمكىن. تەۋرات ھەم ئىنجىلدا مەزكۇر ئىبارە مۇقەددەس بەندىلەر تەرىپىدىن كۆپ ئىشلىتىلىدۇ؛ ئۇلارنىڭ كۆزدە تۇتقىنى خۇدا ھەرگىز غەيلەتكە قالغانلار ياكى ئىمانسىز كىشىلەر چوقۇنغان يىرگىنچلىك بۇتلاردەك ساختا بىر ئۆلۈك نەرسە ئەمەس، ئۇ بەلكى ھەقىقەتەن، ھايات بىر خۇدادۇر.

(7) ھەممىگە قادىر
«ھەممىگە قادىر» خۇدانىڭ بۇ نامى ئىبرانىي تىلىدا «كۈچلۈك مۇرە بولغان خۇدا» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. بۇ سۆز، خۇدانىڭ ھەممە ئىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇ نام يەنە «قۇچىقى بار خۇدا»، «قۇچىقى ئىچىلغان بىر خۇدا»مۇ دەپ بىلدۈرىدۇ.

«خۇدانىڭ ئوغلى»

«خۇدانىڭ ئوغلى» — بۇ نام ھەرگىزمۇ خۇدا بىلەن ئەيسا مەسىھ ئوتتۇرىسىدىكى جىسمانىي جەھەتتىكى ئاتا-بالىلىق مۇناسىۋەتنى ئەمەس، بەلكى روھىي جەھەتتىكى مۇناسىۋەتنى بىلدۈرىدۇ. «فىلىپپىلىكلەرگە»دىكى «قوشۇمچە سۆز»نىمىزنىمۇ كۆرۈڭ.

ئىنسانئوغلى

«ئىنسانئوغلى» دېگەن ئىبارە تەۋراتتا ئالدىن ئېيتىلغان، دۇنيانى قۇتقۇزغۇچى قىلىدىغان «مەسىھ»نى كۆرسىتىدۇ (مەسىلەن، «دان.» 7:13-14). تەۋرات-زەبۇر بويىچە، بۇ ئەۋەتىلگۈچىنىڭ خۇدانىڭ كۈچ-قۇدرىتى ۋە شان-شەرىپى بىلەن ئەرشتىن چۈشۈپ، پۈتكۈل ئىنسانلارنى مەڭگۈ باشقۇرىدىغانلىقى ئالدىن ئېيتىلغان.

ئۇنىڭدىن مۇھىمى، بىزنىڭچە، رەببىمىز ئەيسا مەسىھنىڭ بۇ نامنى ئۆزى ھەققىدە كۆپ ئىشلىتىشى ئۆزىنىڭ تولۇق ئىنسان ئىكەنلىكىنى، ئىنسانىيەت بىلەن بىر ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش ئۈچۈن ئىدى. چۈنكى ئەرش تەرىپىدىن ئېيتقاندا ئاجايىب ئىش شۇكى، گەرچە ئۇ ئەزەلدىن «خۇدانىڭ ئوغلى» بولسىمۇ، ئۇ يەنە «ئىنساننىڭ ئوغلى»مۇ ئىدى.

«مۇقەددەس روھ» (خۇدانىڭ روھى)

«مۇقەددەس روھ» — خۇدانىڭ روھىنىڭ ئۆزىدۇر. مۇقەددەس روھ تەۋرات ۋە ئىنجىلدا بەزىدە پەقەت «روھ»، ئىنجىلدا بەزىدە «بىردىنبىر پاك-مۇقەددەس روھ»، «ھەقىقەتنىڭ روھى»، «ئەيسانىڭ روھى»، «مەسىھنىڭ روھى» ۋە «رەبنىڭ روھى» دەپ ئاتىلىدۇ («رىم.» 4:1، «يۇھ.» 13:16، «رىم.» 9:8، «1پېت.» 11:1، «روس.» 9:5، 7:16، «كورىنتلىقلار (2)» 17:3). مۇقەددەس روھ بولسا، «ئۈچىنىڭ بىرلىكى» ئۆز ئىچىگە ئالغان روھتۇر. ئۇنىڭ خۇدالىق ماھىيىتى نۇرغۇن يەرلەردىن، جۈملىدىن «روس.» 2:13دىن، شۇنداقلا رەببىمىزنىڭ ئۇ توغرۇلۇق تەلىمىدىن روشەن كۆرۈلىدۇ (مەسىلەن، «يۇھ.» 14-16-بابلاردا). «مۇقەددەس روھ» قانداقتۇر سىرلىق بىر كۈچ ئەمەس، بەلكى سۆز قىلىدىغان، تەلىم بېرىدىغان، يېتەكچىلىك قىلىدىغان، كۈچ ۋە رىغبەت-تەسەللى بېرىدىغان ئۇلۇغ زاتتۇر. جامائەت گۇناھ قىلسا ئۇ ئازابلىنىدۇ («يەش.» 10:63، «ئەف.» 30:4نى كۆرۈڭ)؛ شۇڭا ئۇ «كۈچ» ئەمەس، بەلكى ئۇلۇغ بىر زاتتۇر.

مۇقەددەس روھ (نۇرغۇن مۇسۇلمان ئۆلىمالار ئېيتقاندەك) ئۇلۇغ پەرىشتە جەبرائىل ئەمەستۇر. ئۇ دەل خۇدانىڭ ئۆزىدۇر، پەرىشتە ئەمەستۇر.

مەسىھ («خۇدانىڭ مەسىھ قىلغىنى»، «خۇدانىڭ مەسىھلىگىنى»، «مەسىھ قىلىنغۇچى») ۋە «مەسىھ قىلىش»، «مەسىھلەش»

«مەسىھ قىلىش» («مەسىھلەش») — خۇدانىڭ يوليورۇقى بىلەن ئىسرائىلغا يېڭى بىر پادىشاھ بېكىتىش ئۈچۈن، پادىشاھ بولغۇچىنىڭ بېشىغا كاھىن ياكى پەيغەمبەر تەرىپىدىن زەيتۇن مېيى سۈرۈلۈشى كېرەك ئىدى. مۇشۇ مۇراسىم «مەسىھ قىلىنىش» ياكى «مەسىھلەش» دېيىلەتتى؛ شۇنىڭدىن باشلاپ مۇشۇ پادىشاھ «خۇدانىڭ مەسىھ قىلغىنى» دەپ ئاتىلاتتى. مۇقەددەس ئىبادەتخانىنىڭ خىزمىتىنى قىلغان «قۇربانلىق

قىلغۇچى» كاھىنلارمۇ مۇشۇ خىزمەتكە كىرىشىش ئۈچۈن «مەسىھ قىلىنىشى» كېرەك ئىدى. «مەسىھ قىلىنىش» بەزىدە پەيغەمبەرلەرگىمۇ ئۆتكۈزۈلەتتى.

بىراق ئەيسا مەسىھنىڭ «مەسىھ قىلىنىش»ى زېمىنىي ئەمەس، بەلكى خۇدانىڭ ئۆز روھى بىلەن ئۆتكۈزۈلىدۇ؛ بۇ ئىش ئىنسان تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈلمەيدۇ، ئۇنى خۇدانىڭ ئۆزى ئۆتكۈزىدۇ. مۇقەددەس يازمىلاردىكى «مەسىھ» توغرىسىدىكى سۆزلەرنى يىغىنچاقلىغاندا، مەسىھ «پادىشاھ» (پۈتۈن ئالەمنىڭ پادىشاھى)، پەيغەمبەر («سۆزۈمنى ئاغزىغا قويىمەن» دېيىلىدۇ، «قان.» 18:18) ھەم كاھىن-قۇتقۇزغۇچىدۇر (گۇناھكارلار ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربانلىق قىلىدۇ، گۇناھكارلار ئۈچۈن دۇئا قىلىدۇ). شۇ ئۈچ ۋەزىپىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن، ئۇ خۇدانىڭ روھى بىلەن «مەسىھ قىلىنىشى» كېرەك ئىدى.

«مەسىھ» گرېك تىلىدا «خرىستوس» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى — ئۇ كىم؟

تەۋراتتا ئوقۇرمەنلەر «پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى» دېگەن سىرلىق نامنى ئۇچرىتىدۇ. بەزى يەرلەردە ئۇ: «خۇدانىڭ پەرىشتىسى» دەپ («يار.» 7:21، 11:31، «مىس.» 19:14، «ھاك.» 20:6، 9:13)، بەزى يەرلەردە پەقەت «بىر ئادەم» دەپ («يار.» 24:32-30)، يەنە بىر يەردە، پەقەت بىرلا قېتىم «پەرۋەردىگارنىڭ قوشۇنلىرىنىڭ سەردارى» («يە.» 13:5-15) دەپ ئاتىلىدۇ. مۇقەددەس يازمىلاردا مەزكۇر زاتنىڭ ئايان بولۇشى خاتىرىلەنگەن ھەربىر جايدا، ئوقۇرمەنلەر دىققەت قىلسا، تۆۋەندىكى ئۈچ ئىشلاردىن بىرى-ئىككىسى ياكى ھەممىسى كۆرۈنۈشى مۇمكىن: —

(ئا) «پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى»نىڭ سۆزلىرى خۇدانىڭ ئۆزىنىڭ سۆزلىرى دەپ ھېسابلىنىدۇ (مەسىلەن، «يار.» 7:16-14، «ھاك.» 1:2)

(ئە) بۇ زاتنى كۆرگەن كىشىلەر شۇ ھامان «خۇدانى كۆردۈم» دەپ بىلىدۇ («يار.» 24:32-30، «ھاكىملار» 2:13-23).

(ب) «پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى»نىڭ ئىش-ھەرىكەتلىرى خۇدانىڭ ئۆز ئىش-ھەرىكەتلىرى قاتارىدا خاتىرىلىنىدۇ («يار.» 11:31-13، «چۆل.» 22:22-35، «زەك.» 8:12).

شۇڭا خۇلاسىمىز شۇكى، «پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى» خۇدانىڭ ئۆزىنى ئاشكارىلىشى بولۇپ، ئۇ مەسىھنىڭ ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم ئەمەستۇر. «يار.» 7:16نى ۋە ئىزاھاتىنمۇ كۆرۈڭ.

باشقا يەرلەردە ئېيتقىنىمىزدەك، «پەرىشتە» ئىبرانىي تىلدا «مالاك» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىنىپ، تۈپ مەنىسى «ئەلچى» «ئەۋەتىلگۈچى» دېگەنلىكتۇر. مۇقەددەس يازمىلاردا «پەرىشتىلەر» تىلغا ئېلىنغاندا، ئادەتتە خۇدا ياراتقان مىليونلىغان «ئەلچىلەر»نى كۆرسىتىدۇ. ھالبۇكى، «پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى» بۇلارغا مۇتلەق ئوخشىمايدىغان بىر شەخستۇر. بۇ ئىش «مىك.» 2.5دىن كۆرۈنىدۇ: «سەن، ئى بەيت-لەھەم-ئەفراتاھ، يەھۇدادىكى مىڭلىغان شەھەر-يېزىلار ئارىسىدا ئەنتايىن كىچىك بولغان بولساڭمۇ،

سەندىن مەن ئۈچۈن ئىسرائىلغا ھاكىم بولغۇچى چىقىدۇ؛
ئۇنىڭ ھۆزۈرۈمدىن چىقىشلىرى قەدىمدىن تارتىپ،
يەنى ئەزەلدىن تارتىپ بولۇۋاتىدۇ».

بۇ بېشارەت خۇدانىڭ ھۇزۇرىدىن «ئەزەلدىن تارتىپ... چىققۇچى» بىر زاتنى تەسۋىرلەيدىغان ئوچۇق بىر باياندۇر — دېمەك، بۇ زاتنىڭ «باشلىنىشى» يوقتۇر. بۇ ئايەتتە بۇ زات دەل بەيت-لەھەم شەھرىدە تۇغۇلىدىغان مەسىھنىڭ ئۆزى دەپ ئېلان قىلىنىدۇ («مات.» 2:5-6). خۇدانىڭ ھۇزۇرىدىن ئۇنىڭ ئىرادىسىنى مۇكەممەل ئىجرا قىلىشقا «چىقىدىغان» زات سۈپىتىدە ئۇ يەنە تەۋراتتا «خۇدانىڭ دانالىقى» («پەند.» 8-9-بابلار) ھەم شۇنداقلا ئىنجىلدا «كالام» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىنجىلدا «ھەممىدىن بۇرۇن «كالام» بار ئىدى ۋە ئۇ خۇدا بىلەن بىللە ئىدى ھەم ئۆزى خۇدا ئىدى. ئۇ ھەممىدىن بۇرۇن خۇدا بىلەن بىللە ئىدى. ئۇ ئارقىلىق بارلىق مەۋجۇداتلار يارىتىلدى ۋە يارىتىلغان مەۋجۇداتلارنىڭ ھېچبىرى ئۇنىڭسىز يارىتىلغان ئەمەس» دەپ ئوقۇيمىز («يۇھ.» 1:1-3).

شۇنىڭ ئۈچۈن بىز «پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى»نى ئەيسا مەسىھنىڭ ئۆزى، يەنى «خۇدانىڭ كالامى»، «خۇدانىڭ ئوغلى» دەپ قارايمىز. ئوقۇرمەن ئۆزى يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئايەتلەردىن ياكى تەۋراتتىن «پەرۋەردىگارنىڭ پەرىشتىسى» خاتىرىلەنگەن ھەرقانداق ئايەتلەرنى ئوقۇپ ئېيتقانلىرىمىزنىڭ دۇرۇس ياكى ئەمەسلىكىنى تەكشۈرۈپ باقسۇن.

«تەۋرات» ۋە «زەبۇر»

ئۇقۇرمەنلەرنىڭ بەزىلىرىگە سەل ھەيران قالارلىق بولۇشى مۇمكىنكى، تەۋرات ۋە ئىنجىل بىرلا مۇئەللىپ تەرىپىدىن كۆپ قىسىملىق بولۇپ پۈتۈلگەن كىتاب بولماستىن، بەلكى قىرىقتىن ئارتۇق مۇئەللىپ تەرىپىدىن پۈتۈلگەن كۆپ قىسىملىق بىر كىتابتۇر.

«تەۋرات» — ئىبرانىي تىلىدا «توراھ» — «يوليورۇق»، «تەلىم-تەربىيە» دېگەن مەنىدە. ئۇنىڭدا جەمئىي 39 قىسىم، جۈملىدىن «زەبۇر» باردۇر (يەھۇدىيلار شۇ 39 قىسىمنى 36 قىسىم، بەزىدە 22 قىسىم دەپ ھېسابلايدۇ).

تەۋراتنىڭ ئاۋۋالقى بەش قىسمى دەرۋەقە مۇسا پەيغەمبەر تەرىپىدىن پۈتۈلگەن؛ قالغان قىسىملىرى ئىسرائىلنىڭ پەيغەمبەرلىرى ۋە ھۆكۈمالىرى خۇدانىڭ يوليورۇقى بىلەن ئايرىم-ئايرىم پۈتكەن خاتىرىلەردۇر.

«زەبۇر» بولسا كۆپ دۇئا شېئىرلىرى ۋە مەدھىيە شېئىرلىرىدىن ئىبارەت بولغان بىر توپلىمدۇر.

«تەۋرات، زەبۇر ۋە ئىنجىلغا كىرىش سۆز»نىمۇ كۆرۈڭ.

«زەبۇر»

«تەۋرات» ۋە «زەبۇر»نى كۆرۈڭ.

«ئىنجىل»

«ئىنجىل» دېگەن سۆز ئۇيغۇر تىلىغا ئەرەبچە ئارقىلىق كىرگەن بولۇپ، ئەسلىدە «ئەۋانجېل» دېگەن گرېك تىلىدىكى سۆز ئىدى. مەنىسى «خۇش خەۋەر»دۇر. ئىنجىل سەككىز مۇئەللىپ يازغان 27 قىسىمدىن تەركىب تاپقان بىر توپلىما كىتابتۇر؛ كىتابنىڭ ئۆزگەرمەس، بىردىنبىر تېمىسى بولسا خۇدانىڭ ئەيسا مەسىھ ئارقىلىق پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە بېغىشلىماقچى بولغان كەچۈرۈم-نىجاتى توغرۇلۇق خۇش خەۋەردىن ئىبارەتتۇر.

«ئىنجىل»دىكى «كىرىش سۆز»نىمۇ كۆرۈڭ.

باشقىلار

«ئاببا»

«ئاببا» — ئارامىي تىلىدا «دادا»، «ئاتا» دېگەننى بىلدۈرىدۇ؛ شۇنىڭدەك ھەم چوڭقۇر ھۆرمەت ھەم چوڭقۇر مۇھەببەت-سۆيگۈنى بىلدۈرىدۇ. رەببىمىز ئەيسا خۇدائاتىغا دۇئا قىلغاندا دائىم بۇ نامنى ئىشلەتكەن («مات.» 59:26، «رىم.» 15:8نى كۆرۈڭ).

«ئارامىي تىلى»

«ئارامىي تىلى» — «سۇرىيە»نىڭ كونا ئىسمى «ئارام» ئىدى. كونا زاماندا «سۇرىيە تىلى» «ئارامىي تىلى» دېيىلەتتى. ئارامىي تىلى ئىبرانىي تىلىغا يېقىن بولۇپ، تەۋراتتىكى بەزى قىسىملار ئارامىي تىلىدا يېزىلغان («ئەزرا» ۋە «دانىيال»لارنىڭ بىر قىسمى). تەۋرات دەۋرىدە ئارامىي تىلى كۆپ شەرقىي دۆلەتلەردە سودا ياكى دىپلوماتىيە ئىشلىرىدا ئالاقە تىلى سۈپىتىدە ئىشلىتىلەتتى. مىلادىيە 5- ياكى 6-ئەسىردە ئۇيغۇر خەلقىمۇ ئارامىي تىلى ئارقىلىق مۇقەددەس يازمىلاردىن بەزىلىرىنى قوبۇل قىلىپ تەرجىمە قىلدى. ئاسۇرىيەمۇ ئارامىي تىلىنى ئىشلەتەتتى.

«ئاسمانلار» (ئەرشلەر)

مۇقەددەس كىتاب بويىچە ھازىر ئۈچ ئاسمان بار: —

بىرىنچى — يەر شارىنىڭ ئەتراپىدىكى «ئاتموسفېرا» («يار.» 1:6-9؛

ئىككىنچى — چوڭ «ئالەم بوشلۇقى»، قۇياش، يۇلتۇزلار جايلاشقان بوشلۇق («يار.» 1:14-19، «ئايۇپ» 7:26، «زەب.» 3:8، «يەش.» 5:42، 9:55؛ (3) خۇدانىڭ دەرگاھى («زەب.» 4:2، 1:8، «يەش.» 1:66، «كورىنتلىقلار (2)» 1:12 قاتارلىقلار). شۇڭا مۇقەددەس كىتابتىكى كۆپ يەرلەردە پەقەت «ئاسمان»لا دېيىلمەي، بەلكى «ئاسمانلار» دېيىلىدۇ.

مۇقەددەس كىتابقا ئاساسەن، خۇدانىڭ هازىرقى دەرگاھىنى «جەننەت» دېگىلىمۇ بولىدۇ («لۇقا» 43:23، «كورىنتلىقلار (2)» 8:5).

ئاخىرەتتە ھازىرقى يەر-زېمىن يوقىتىلىدۇ، پۈتۈنلەي يېڭى ئاسمان-زېمىن يارىتىلىدۇ («يەش.» 66:22، «2پېت.» 3:13، «ۋەھ.» 21:1).

«ئاشەراھ»، «ئاشەراھلار»، «ئاشەراھ بۇتلار»

«ئاشەراھ بۇتلار» — بەلكىم بۇتپەرەسلىكتە بېغىشلانغان دەرەخلىكلەردۇر. دەرەخلەر بەلكىم «ئايال مەبۇد» شەكلىدە ئويۇلغان ياكى نەقىشلەنگەن بولۇشى مۇمكىن.

«ئاقساقال»

«ئاقساقال» — مەلۇم يەردىكى جامائەتكە يېتەكچى بولغان بىر كىشىنى كۆرسىتىدۇ. «فىلىپپىلىقلار»دىكى «قوشۇمچە سۆز»ىمىزنى كۆرۈڭ.

«ئامىن!»

تەۋراتتا ۋە ئىنجىلدا «ئامىن!» دېگەن سۆز ئىنتايىن مۇھىم؛ مەنىسى «شۇنداق بولسۇن!» ياكى «شۇنداق بولغاي!» «خۇدا شۇنداق قىلغاي!» دېگەنلىكتۇر. مەسىلەن، «ئامىن»نىڭ ئەھمىيىتى ۋە مۇھىملىقى «كورىنتلىقلار (1)» 16:14 ۋە «كورىنتلىقلار (2)» 20:1دىن كۆرۈلىدۇ.

ئايالچە رود ۋە ئەرەنچى رود

ئىبرانىي تىلىدا، بارلىق ئىسىملار «ئەرەنچى رود» ۋە «ئايالچە رود»قا بۆلۈنىدۇ. بۇ نۇقتىسى مۇھىم بولۇپ قالغاندا ئىزاھاتلاپ بېرىمىز.

«ئەبەدىي»، «مەڭگۈ»

تەۋراتتا دائىم دېگۈدەك «ئەبەدىي» دەپ تەرجىمە قىلىنغان سۆز («ئولام») ئىبرانىي تىلدا ئىككى مەنىدە ئىشلىتىلىدۇ: (1) مەڭگۈ دېگەننى؛ (2) شۇ ۋاقىتتىكى چېكى بېكىتىلمىگەن، قەرەلسىز، مۆھلەتسىز ئۇزۇن بىر مەزگىلنى كۆرسىتىدۇ. «لاۋىيلار»تىكى «قوشۇمچە سۆز»ىمىزنىمۇ كۆرۈڭ.

«ئەتىگەنلىك قۇربانلىق» ۋە «كەچلىك قۇربانلىق»

تەۋراتتا «ئەتىگەنلىك قۇربانلىق» ۋە «كەچلىك قۇربانلىق» (بەزىدە «ئەتىگەنلىك ئاش ھەدىيە» ۋە «كەچلىك ئاش ھەدىيە»، دېيىلىدۇ) — مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن قانۇن بويىچە ئىسرائىل ئۈچۈن كاھىنلار ۋەكىل بولۇپ مۇقەددەس چېدىرنىڭ (كېيىن مۇقەددەس ئىبادەتخانىنىڭ) قۇربانگاھى ئۈستىگە ھەر ئەتىگەندە، ھەر كەچتە بىر ياشلىق قوزا قۇربانلىقى سۇنۇشى كېرەك ئىدى. بۇ ئەتىگەنلىك ۋە كەچلىك «قوزا قۇربانلىقى»نى ئىسرائىلنىڭ بارلىق ئىبادىتىنىڭ ئاساسى دېگىلى بولىدۇ («مىس.» 29:38-43).

«ئەجدىھالار» ھەم «لېۋىئاتان»

«ئەجدىھالار» ھەم «لېۋىئاتان» دېگەن سۆزلەر تەۋرات ۋە ئىنجىلدا بەزى ۋاقىتلاردا دېڭىزدىكى ھەقىقىي ھايۋانلارنى كۆرسىتىدۇ (مەسىلەن، «ئايۇپ» 41-باب، «زەب.» 104:26، 148:7؛ بەزى ۋاقىتلاردا جىن-شەيتانلارنىڭ كۈچ-قۇدرەتلىرىنى كۆرسىتىدۇ ياكى شەيتانغا سىمۋول قىلىنىدۇ (مەسىلەن، «زەب.» 74:13، «يەش.» 27:1، «ۋەھ.» 12-13-بابلار).

ئەرەنچى رود ۋە ئايالچە رود

ئىبرانىي تىلدا، بارلىق ئىسىملار «ئەرەنچى رود» ۋە «ئايالچە رود»قا بۆلۈنىدۇ. بۇ نۇقتىسى مۇھىم بولۇپ قالغاندا ئىزاھاتلاپ بېرىمىز.

«ئەفود»

«ئەفود» بولسا ئادەتتە باش كاھىن (بەزىدە باشقا كاھىنلار) ئالاھىدە كىيىدىغان پىنجەككە ئوخشاش بىر كىيىم ئىدى («مىس.» 28-بابنى كۆرۈڭ). ئۇنداق كىيىمنى كىيىش ئۆزىنى خۇدانىڭ خىزمىتىگە ئالايىتەن بېغىشلاشنى بىلدۈرەتتى. ئەفود ئىچىدە «ئۇرىم ۋە تۇممىم» دېگەن ئىككى ئالاھىدە تاش بار ئىدى («ئۇرىم ۋە تۇممىم» توغرۇلۇق كۆرۈڭ).

«ئەك مۇقەددەس جاي»

«مۇقەددەس جاي» توغرۇلۇق مەزمۇننى كۆرۈڭ.

«ئەھدە»

تەۋرات ۋە ئىنجىل بويىچە، «ئەھدە» بولسا قەسەم، شۇنداقلا كۆپ قېتىم مەلۇم قۇربانلىقنىڭ قېنى بىلەن جەزمەنلەشتۈرۈلگەن بىر ۋەدىدۇر (مەسىلەن، «ئىبر.» 16:6-18نى كۆرۈڭ). «ئەھدە» خۇدا بىلەن ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ياكى ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولىدۇ. «ئەھدە تۈزۈش» («ئەھدە كېسىش»)نىمۇ كۆرۈڭ.

«ئەھدە تۈزۈش» («ئەھدە كېسىش»)

كونا زامانلاردا ئىككى تەرەپ بىر-بىرى بىلەن ئەھدە تۈزمەكچى بولسا، ئاۋۋال كالا ياكى قوينى سويۇپ، ئىككى پارچە قىلىپ پارچىلايتتى؛ ئاندىن ئىككى تەرەپ سويۇپ ئىككى پارچە قىلغان مالنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تەڭ ئۆتۈپ بىر-بىرىگە قەسەم قىلاتتى. بۇ ئىشنىڭ ئەھمىيىتى بەلكىم: «قايسىمىز ئەھدىنى بۇزساق، خۇدا بۇ سويغان مالغا ئوخشاش قىلسۇن!» دېمەكلىكتۇر. شۇڭا ئىبرانى تىلىدا «ئەھدە تۈزۈش» ئادەتتە «ئەھدە كېسىش» دېيىلىدۇ. «يار.» 15-باب، «يەر.» 8.34، 18-20-ئايەتلەرنى كۆرۈڭ.

«ئەھدەساندۇقى»

مۇسا پەيغەمبەر «ئون ئەمر» خاتىرىلەنگەن «ئىككى تاش تاختاي»نى خۇدادىن تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، خۇدا ئۇلارنى ساقلاش ئۈچۈن بىر ساندۇق ياساشنى بۇيرۇغان. بۇ ساندۇق «ئەھدە ساندۇقى» دەپ ئاتالغان، بەزىدە «گۇۋاھ-ھۆكۈم ساندۇقى»مۇ دېيىلگەن؛ ئۇنىڭ ياپقۇچى «كافارەت تەختى» دەپ ئاتالغان («كافارەت» توغرۇلۇق مەزمۇننى كۆرۈڭ). ئىسرائىل چۆل-باياۋاندا سەپەر قىلغان ۋاقىتلاردا «ئەھدە ساندۇقى»نى كاھىنلار كۆتۈرەتتى.

«بائال»لار

ئىبراني تىلدا «بائال» دېگەن سۆزنىڭ ئاساسىي مەنىسى «خوجا»، «خوجايىن». بەزى يەرلەردە مەنىسى «ئىگە» بولىدۇ (مەسىلەن «مىس.» 28:21دە «كالىنىڭ

ئىگىسى»). بەزىدە ئايال ئۆز ئېرىگە سۆز قىلغاندا ئۇنى «مېنىڭ «بائال»ىم» دەيدۇ («ھوش.» 16:2نى كۆرۈڭ). لېكىن بۇتپەرەس يات ئەللىكلەر ئۆزلىرى چوقۇنىدىغان بۇتلارنى دائىم «بائال» دېگەچكە، ئىسرائىللار خۇدادىن ئەيمىنىدىغان بولسا ئادەتتە خۇدانى كۆرسىتىشكە شۇ نامنى ئىشلىتىشتىن تىلىنى تارتاتتى.

شۇنىڭ بىلەن، بىز «بائال» ياكى «بائاللار» دەپ تەرجىمە قىلغان يەرلەردە تائىپىلەر چوقۇنىدىغان بۇتلارنى كۆرسىتىدۇ.

«باش كاھىن»

كاھىنلار ئىچىدە پەقەت بىر ئادەم «باش كاھىن» ئىدى. ئۇ دەرۋەقە بارلىق كاھىنلارغا يېتەكچى ئىدى؛ ئۇنىڭ ئالاھىدە ۋەزىپىلىرى ئىچىدىن ئەڭ مۇھىمى «كافارەت كۈنى»دە ئۆزى ئۈچۈن ۋە جەمەتىدىكىلەر ئۈچۈن، ئاندىن پۈتكۈل خەلق ئۈچۈن، «ئەڭ مۇقەددەس جاي»غا كىرىپ كافارەت قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. بىردىنبىر «ئەڭ مۇقەددەس جاي»غا كىرەلەيدىغان ئادەم باش كاھىن ئىدى؛ ئۇ بىر يىلدا پەقەت «كافارەت كۈنى»دىلا «ئەڭ مۇقەددەس جاي»غا كىرەلەيتتى.

مۇسا پەيغەمبەرنىڭ ئاكىسى ھارۇن تۇنجى باش كاھىن بولغانىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئادەتتە سابىق باش كاھىننىڭ تۇنجى ئوغلى باش كاھىنلىققا بېكىتىلەتتى.

بەرىكەت ۋە لەنەت

دېمىسەكمۇ، «بەرىكەت» (ئىبرانىي تىلىدا «بارۇق») پەقەت خۇدانىڭ قولىدىن كېلىدىغان بىر ئىشتۇر. ھېچكىم ئۆزىنىڭ قانداقتۇر بىرخىل پەزىلىتى ياكى ئاتالمىش «ساۋابلىق ئىش»ى ئۈچۈن «بەرىكەتكە ئېرىشىشكە تېگىشلىك» دەپ ھېسابلانمايدۇ ۋە ھېسابلىنالمايدۇ. ئىنسان بالىلىرىنىڭ ھەربىرىنىڭ نۇرغۇن گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن «تېگىشلىك» ئېرىشىدىغىنى بولسا دوزاخ، يەنى ھەممىگە قادىردىن مەڭگۈلۈك ئايرىلىشتىن ئىبارەتتۇر. تەۋرات ۋە ئىنجىلدا بەزىدە مەلۇم بىر كىشى باشقا بىرسىنى «بەرىكەتلەيدۇ» — بۇنداق ئىبارە شۇ كىشىگە: «ھەممىگە قادىر ساڭا بەخت-بەرىكەت ئاتا قىلغاي!» دېگەنلىكىنىڭ قىسقا بىر ئىپادىسىدۇر، خالاس.

ھالبۇكى، «لەنەتلەر» ۋە قارغىش بولسا جەزمەن «ئېرىشىشكە تېگىشلىك» ئىشتۇر. ئەڭ دەھشەتلىك لەنەت ياكى قارغىش ئەلۋەتتە گۇناھىمىزدىن بولغان — خۇدانىڭ

شەرەپلىك ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولۇش، يەنى دوزاختۇر. شۇنىڭدىن باشقا، مۇقەددەس كىتابتا بەزى ئادەملەر (تەۋرات دەۋرىدىمۇ، ئىنجىل دەۋرىدىمۇ) مەلۇم گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن ئالاھىدە لەنەت ياكى جازا ئاستىدا تۇرىدۇ، دېيىلىدۇ.

ئىنجىلدا، «گال.» 10:3-14دە: «لېكىن تەۋرات قانۇنىغا ئەمەل قىلىمىز دەپ يۈرگەنلەر بولسا ھەممىسى لەنەتكە قالىدۇ. چۈنكى مۇقەددەس يازمىلاردا مۇنداق يېزىلغان: «تەۋرات قانۇنىدا يېزىلغان ھەممە ئەمرلەرگە ئۈزلۈكسىز ئەمەل قىلمايۋاتقان ھەربىر كىشى لەنەتكە قالىدۇ». يەنە روشەنكى، ھېچكىم خۇدانىڭ ئالدىدا قانۇنغا ئىنتىلىش ئارقىلىق ھەققانىي قىلىنمايدۇ؛ چۈنكى مۇقەددەس كىتابتا يېزىلغىنىدەك: — «ھەققانىي ئادەم ئىشەنچ-ئېتىقادى بىلەن ھايات بولىدۇ». ئەمما قانۇن يولى ئېتىقاد يولىغا ئاساسلانغان ئەمەس، بەلكى مۇقەددەس كىتابتا: — «قانۇنىنىڭ ئەمرلىرىگە ئەمەل قىلغۇچى شۇ ئىشلار بىلەن ھايات بولىدۇ» دېيىلگەندەكتۇر. ھالبۇكى، مەسىھ بىزنى تەۋرات قانۇنىدىكى لەنەتتىن ھۆر قىلىش ئۈچۈن ئورنىمىزدا لەنەت بولۇپ بەدەل تۆلىدى. بۇ ھەقتە مۇقەددەس يازمىلاردا: «ياغاچقا ئېسىلغان ھەرقانداق كىشى لەنەتكە قالغان ھېسابلانسۇن» دەپ يېزىلغان. شۇنىڭ بىلەن مەسىھ ئەيسا ئارقىلىق ئىبراھىمغا ئاتا قىلىنغان بەخت يات ئەللىكلەرگىمۇ كەلتۈرۈلۈپ، بىز ۋەدە قىلىنغان روھنى ئېتىقاد ئارقىلىق قوبۇل قىلالايمىز» دەپ ئوقۇيمىز.

لەنەتلەر ۋە قارغىشلاردىن بىردىنبىر قۇتقۇزۇش يولى مەسىھدۇر.

نۇرغۇن ئادەملەر مەلۇم بىر قارغىش سۆزلىرى ياكى قەسدەە-دەمىدە تۈپەيلىدىن توختاۋسىز ۋەھىمە ئىچىدە ياشايدۇ. شۇنداق قەسدەە-دەمىدە كۆچكە ئىگىمۇ، ئەمەسمۇ (كۆچكە ئىگە بولسا جىن-شەيتانلار تۈپەيلىدىن شۇنداق بولىدۇ)؟ مەسىھكە تايانغان كىشىنىڭ شۇنداق ئىشلاردىن قورقۇشىنىڭ ھاجىتى قالمىدى — چۈنكى «ئۇ بىزنى قاراڭغۇلۇقنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن ئازاد قىلىپ، سۆيگەن ئوغلىنىڭ پادىشاھلىقىغا يۆتكەپ قويدى» (كولوسسىلىكلەرگە» 13:1).

«پادىشاھ..... پەرۋەردىگارنىڭ نەزىرىدە دۇرۇس بولغاننى قىلدى»

تەۋراتتىكى «پادىشاھلار» ۋە «تارىخ-تەزكىرە»دە كۆپ قېتىم كۆرۈلگەن «پالانچى

پادىشاھ.... پەرۋەردىگارنىڭ نەزىرىدە دۇرۇس بولغاننى قىلدى» دېگەندەك ئىبارىلەر شۇ پادىشاھنىڭ ھەممە ئىشلىرىنىڭ پۈتۈنلەي دۇرۇس ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەيدۇ، ئەلۋەتتە، بەلكى شۇ پادىشاھ خۇدانىڭ ئالدىدا ئېتىقادىتىن بولغان ياكى ئېتىقادقا ئۇيغۇن كەلگەن مۇددىئا-مەقسەتلەر بىلەن ئىش كۆرگەن، دەپ كۆرسىتىدۇ.

شۇنىڭدەك «پادىشاھ.... پەرۋەردىگارنىڭ نەزىرىدە رەزىل بولغاننى قىلدى» دېگەندەك ئىبارىلەر شۇ پادىشاھنىڭ خۇداغا بولغان ھەقىقىي ئېتىقادتا ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ؛ دەرۋەقە ئۇنداق پادىشاھنىڭ ئىشلىرى ئالد-كەينى رەزىل كۆرۈنىدۇ. «ئەمدىلىكتە ئېتىقاد بولماي تۇرۇپ، خۇدانى خۇرسەن قىلىش مۇمكىن ئەمەس؛ چۈنكى خۇدانىڭ ئالدىغا بارىدىغان كىشى ئۇنىڭ بارلىقىغا، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۆزىنى ئىزدىگەنلەرگە ئەجرىنى قايتۇرغۇچى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشى كېرەك» («ئىبر.» 6:11)، «ئىشەنچتىن بولمىغان ھەرقانداق ئىش گۇناھتۇر» («رىم.» 23:14).

«پاسخا»

«پاسخا» — «ئۆتۈپ كېتىش ھېيتى»نىڭ باشقىچە ئاتىلىشى. ئۇ ئىبرانىي تىلىدىكى «پېساق» («ئۆتۈپ كېتىش») دېگەن سۆزدىن كەلگەن.

پالچىلىق
خۇدانىڭ ھەقىقىي پەيغەمبەرلىرى ۋە پالچىلىق

خۇدانىڭ ھەقىقىي پەيغەمبەرلىرى (مەيلى تەۋرات دەۋرىدە ياكى ئىنجىل دەۋرىدە بولسۇن) يەتكۈزگەن ۋەھىي-بېشارەتلەر بىلەن پالچىلارنىڭ پاللىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەر نېمە؟

تەۋرات (كونا ئەھدە) دەۋرىدە ئاتا قىلىنغان بېشارەتلەر

تەۋرات دەۋرىدە ئىسرائىل ئىچىدە نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر بار ئىدى. بۇلار ئىچىدىكى بەزى مۇھىم پەيغەمبەرلەرنىڭ يازمىلىرى تەۋرات ئىچىدە توپلانغاندۇر. لېكىن ئىلياس، ئېلىشامۇ مۇھىم پەيغەمبەرلەر بولسىمۇ، بىزگە ھېچقانداق كىتابلار قالدۇرمىغان. ئۇلاردىن باشقا يەنە نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر بار ئىدى؛ بەزى ۋاقىتلاردا مەلۇم بىر پەيغەمبەرنىڭ تەلىمگە ئەگىشىۋاتقان بىرنەچچە تۈركۈم ياشلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار «پەيغەمبەرلەرنىڭ

ئوغۇللىرى» دەپ ئاتىلاتتى. ئۇلارمۇ بەزىدە ۋەھيي-بېشارەتلەرنى قوبۇل قىلىشقا مۇيەسسەر ئىدى. مەسىلەن، «1سام.» 5:10، 10:10-12، 19:19-24، «1پاد.» 13:18، «2پاد.» 3:2-7نى كۆرۈڭ.

باشقا يەرلەردە ئېيتقىنىمىزدەك، تەۋرات دەۋرىدە خۇدانىڭ ۋەھيي-بېشارەتلىرىنىڭ ئاساسىي مەقسىتى پەقەت كەلگۈسىدىكى ئىشلارنى ئالدىنئالا ئېيتىشلا ئەمەس، بەلكى ئىلگىرىكى زاماندا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ھەم ئەينى زاماندا يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىشىنىڭ تۈپ سەۋەبلىرىنى بايان قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. شۇنداق ئىشلار ئېنىقلانغاندىن كېيىن خۇدانىڭ خەلقىنىڭ ئەينى ئەھۋال ئاستىدا قانداق قىلىپ خۇدادىن ئەيمىنىپ، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشى پۈتۈنلەي روشەن بولاتتى.

تەۋرات دەۋرىدە كىشىلەر مەلۇم ئەخلاقىي مەسىلە توغرۇلۇق يول بىلىشى كېرەك بولسا، ئۇلار كاھىن ياكى لاۋىيلارنى ئىزدىسە بولاتتى. كاھىنلارنىڭ ۋەزىپىسى خۇدانىڭ قانۇن-بەلگىلىمىلىرىنى ئوبدان ئۆگىنىش ئاندىن باشقىلارغا ئۆگىتىش بولۇپ، سورىغان كىشىگە ئېنىق بىر جاۋاب بېرىشى كېرەك ئىدى («مال.» 2:4-9). ئىبادەتخانىدا قۇربانلىقلارنى ئۆتكۈزۈشتىن باشقا، بۇمۇ كاھىنلارنىڭ ۋە شۇنداقلا لاۋىيلىقلارنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئىدى.

كىشىلەر ئۆزىنىڭ ھەل قىلىشى تەس بولغان مەلۇم شەخسىي ئىشى بولسا، ئۇنداقتا ئۇلارغا يېقىن پەيغەمبەر بار بولسا، ئۇلار ئۇنىڭدىن ئەركىنلىك بىلەن سورىسا بولاتتى. بۇ ئىش «1سام.» 1:9-10دا كۆرۈنىدۇ. سائۇل ئاتىسى تەرىپىدىن يىتىپ كەتكەن بىرنەچچە ئېشەكلەرنى ئىزدەشكە ئەۋەتىلگەن. ئۇنىڭ خىزمەتكارى ئۇنىڭغا سامۇئىل پەيغەمبەر بىزگە يول كۆرسىتىشى مۇمكىن، دەپ مەسلىھەت بېرىدۇ. بىراق ئۇلار ئىككىسى پەيغەمبەر سامۇئىلنىڭ ياردىمى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ھەدىيە بېرىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ، دەپ ئويلايدۇ. ئەكسىچە، سامۇئىل پەيغەمبەر ئۇلارنى كۆتۈپ زىياپەت بېرىدۇ.

شۇڭا، تەۋرات دەۋرىدە خۇدانىڭ خەلقىگە ئەخلاقىي مەسىلىلەر ياكى شەخسىي ئىشلار توغرۇلۇق نەسىھەت زۆرۈر بولسا ئادەتتە بىۋاستە ئەمەس، بەلكى ۋاستە بولغان ئادەم ئارقىلىق بېرىلەتتى.

«يېڭى ئەھدە»دە خۇدا مۇنداق ۋەدە قىلىدۇ: — خۇدا ئۆز خەلقى بىلەن بىۋاستە بىرخىل مۇناسىۋەت-ئالاقە قىلىشنى خالايدۇ. خۇدانىڭ شۇ مەقسىتى مۇسا پەيغەمبەرنىڭ

«چۆل.» 29.11دە خاتىرىلەنگەن سۆزلىرىدە كۆرۈنىدۇ: «پەرۋەردىگارنىڭ پۈتۈن خەلقى پەيغەمبەر بولۇپ كەتسە ئىدى، پەرۋەردىگار ئۆزىنىڭ روھىنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە قويسا ئىدى!». مۇسانىڭ شۇنداق ئىنتىزارى خۇدانىڭ شۇ ۋاقىتقىچە ئۆز خەلقىدە قىلغان ئىشلاردىن تېخىمۇ چوڭقۇر، تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

مەسىھنىڭ قۇربانلىقى، يەنى ئۇنىڭ گۇناھكارلار ئۈچۈن تۆكۈلگەن قېنى ئارقىلىق بارلىققا كەلتۈرۈلگەن «يېڭى ئەھدە»نىڭ مەزمۇنى يەرەمىيا پەيغەمبەر ۋاستىسى بىلەن ئالدىنئالا ئېيتىلغان: «شۇ كۈنلەردىن كېيىن، مېنىڭ ئىسرائىل جەمەتى بىلەن تۈزىدىغان ئەھدەم مانا شۇكى:

— مەن ئۆز تەۋرات-قانۇنلىرىمنى ئۇلارنىڭ ئىچىگە سالىمەن،
ھەمدە ئۇلارنىڭ قەلبىگىمۇ يازىمەن.
مەن ئۇلارنىڭ ئىلاھى بولىمەن،
ئۇلارمۇ مېنىڭ خەلقىم بولىدۇ.

شۇندىن باشلاپ ھېچكىم ئۆز يېقىنىغا ياكى ئۆز قېرىندىشىغا: -- «پەرۋەردىگارنى تونۇغىن» دەپ ئۆگەتىپ يۈرمەيدۇ؛ چۈنكى ئۇلارنىڭ ئەڭ كىچىكىدىن چوڭىغىچە ھەممىسى مېنى تونۇيدىغان بولىدۇ؛ چۈنكى مەن ئۇلارنىڭ قەبىھلىكىنى كەچۈرىمەن ھەمدە ئۇلارنىڭ گۇناھىنى ھەرگىز ئېسىگە كەلتۈرمەيمەن، -- دەيدۇ پەرۋەردىگار» («يەر.» 31:31-34).

ئىنجىل (يېڭى ئەھدە) دەۋرىدە ئاتا قىلىنغان بېشارەتلەر

يەرەمىيا پەيغەمبەر يەتكۈزگەن يۇقىرىدا نەقىل كەلتۈرۈلگەن «يېڭى ئەھدە» توغرىسىدىكى بېشارەت-ۋەدىگە قارىغاندا، ھەربىر ئوقۇرمەن شۇنى كۆرەلەيدۇكى، «يېڭى ئەھدە» بارلىققا كەلگەن دەۋردە پەيغەمبەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ خىزمەتلىرىنىڭ رولىدا چوڭ ئۆزگىرىش بولىدۇ. بارلىق ئېتىقادچىلارنىڭ خۇدانىڭ ئۆزى بىلەن بىۋاستە شەخسەن مۇناسىۋەتتە بار بولغاندىن كېيىن، ئۇنداقتا پەيغەمبەر دېگەندەك «ۋاستىچى ئادەم»نىڭ نېمە ھاجىتى بولسۇن؟ بۇ دەۋردە خۇدانىڭ شان-شەرىپى دەل شۇ ئىشتا كۆرۈلىدۇكى، ئۇنىڭ بارلىق خەلقى ئۇنىڭ ئىرادىسى ۋە مەقسەتلىرى توغرۇلۇق بىۋاستە خەۋەردار بولىدۇ. ئۇنىڭ خەلقى ئۇنىڭ ئەھدىسىگە ھەقىقىي ئىشەنسە، ئۇنداقتا يول سوراش كېرەك

بولسا، ھەرگىز «شەخسىي تۇرمۇشىمىز توغرۇلۇق بېشارەت بېرىدىغان بىر پەيغەمبەر»نى ئىزدىشىمىزنىڭ ھاجىتى بولمايدۇ. چۈنكى ھەربىرىمىز خۇدانى ئاتا دەپ بىلگەن بولساق، بىۋاستە ئۇنىڭدىن يول سوراش ئىمتىيازىمىز باردۇر!

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىنجىلدا جامائەتلەردە پەيغەمبەرلەر بار، دېيىلىدۇ. نېمىشقا؟ سەۋەب «كورىنتلىقلارغا 14:3»دە كۆرۈنىدۇ: «بېشارەت بېرىدىغان كىشى بولسا ئادەملەرنىڭ ئېتىقادىنى قۇرۇشقا، ئۇلارنى رىغبەتلەندۈرۈشكە ۋە تەسەللى بېرىشكە سۆزلەيدۇ». جامائەتلەردە «بېشارەت بېرىش» دېگەن روھىي ئىلتىپاتنىڭ ئومۇمىي رولى بولسا، تەۋرات-ئىنجىلدىكى ھەقىقەتلەرنى تەستىقلاش ياكى خۇدانىڭ روھلىرىمىزغا ئاللىقاچان ئايان قىلىنغان يوليورۇقنى تېخىمۇ ئېنىقلاش ۋە تەستىقلاشتىن ئىبارەت بولىدۇ. «مات.» 22:29، 24:11، «لۇقا» 24:25نى كۆرۈڭ. «روس.» 13:2دە خۇدانىڭ مەلۇم ئادەمگە كۆرسەتكەن يولى ياكى يوليورۇقنى قېرىنداشلار تەرىپىدىن بېشارەت بىلەن تەستىقلاشقا ئوبدان بىر مىسال كۆرۈلىدۇ: «بارناباس بىلەن سائۇلنى مەن ئۇلارنى قىلىشقا چاقىرغان خىزمەت ئۈچۈن ماڭا ئايرىپ قويۇڭلار» دېيىلىدۇ. روشەنكى، خۇدا ئاللىقاچان پاۋلۇس بىلەن بارناباسنى شۇ خىزمەتكە چاقىرغانىدى.

پالچىلىق دېگىنىمىز نېمە ئىش؟ تاۋراتتىكى تۆۋەندىكى ئايەتلەرنى ئوقۇڭ: --

(«قان.» 18:9-22) «سەن پەرۋەردىگار خۇدايىڭ ساڭا بېرىدىغان زېمىنغا كىرگەن چاغدا، سەن شۇ يەردىكى ئەللەرنىڭ يىرگىنچلىك ئادەتلىرىنى ئۆگەنمەسلىكىڭ كېرەك. ئاراڭلاردا ئۆز ئوغلى ياكى قىزىنى ئوتتىن ئۆتكۈزىدىغان، پالچىلىق، رەمچىلىك، ئەپسانىيلىك، جادۇگەرلىك ياكى دەمدىچىلىك قىلغۇچى ياكى جىنكەش، سېھرگەر ياكى ئۆلگەنلەردىن يول سورىغۇچى ھېچقانداق كىشى بولمىسۇن؛ چۈنكى بۇنداق ئىشلارنى قىلىدىغان ھەرقانداق كىشى پەرۋەردىگارغا نەپرەتلىك بولىدۇ؛ بۇ يىرگىنچلىك ئىشلار تۈپەيلىدىن پەرۋەردىگار خۇدايىڭ شۇ ئەللەرنى ئالدىڭلاردىن ھەيدەپ چىقىرىدۇ.

سەن پەرۋەردىگار خۇدايىڭ ئالدىدا ئەيىبسىز مۇكەممەل بولۇشۇڭ كېرەك؛ چۈنكى سەن زېمىنىدىن ھەيدەيدىغان بۇ ئەللەر رەمچىلەر ۋە

پالچىلارغا قۇلاق سالىدۇ؛ بىراق پەرۋەردىگار خۇدايىڭ سېنى ئۇنداق قىلىشقا يول قويمايدۇ.

پەرۋەردىگار خۇدايىڭ سىلەر ئۈچۈن ئاراڭلاردىن، قېرىنداشلىرىڭلار ئارىسىدىن ماڭا ئوخشايدىغان بىر پەيغەمبەر تۇرغۇزىدۇ؛ سىلەر ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىڭلار. بۇ سىلەر ھورەب تېغىدا يىغىلغان كۈندە پەرۋەردىگار خۇدايىڭلاردىن «پەرۋەردىگار خۇدايىمىنىڭ ئاۋازىنى يەنە ئاڭلىمايلى، بۇ دەھشەتلىك ئوتنى كۆرمەيلى، بولمىسا ئۆلۈپ كېتىمىز» دەپ تەلەپ قىلغىنىڭلارغا پۈتۈنلەي ماس كېلىدۇ. شۇ چاغدا پەرۋەردىگار ماڭا: «ئۇلارنىڭ ماڭا دېگەن سۆزى ياخشى بولدى. مەن ئۇلارغا قېرىنداشلىرى ئارىسىدىن ساڭا ئوخشايدىغان بىر پەيغەمبەرنى تۇرغۇزىمەن، مەن ئۆز سۆزلىرىمنى ئۇنىڭ ئاغزىغا سالىمەن ۋە ئۇ مەن ئۇنىڭغا بارلىق تاپىلىغىنىمنى ئۇلارغا سۆزلەيدۇ. ۋە شۇنداق بولىدۇكى، ئۇ مېنىڭ نامىمدا دەيدىغان سۆزلىرىمگە قۇلاق سالمايدىغان ھەرقانداق كىشى بولسا، مەن ئۇنىڭدىن ھېساب ئالىمەن.
ئەمما مېنىڭ نامىمدا باشباشتاقلىق قىلىپ مەن ئۇنىڭغا تاپىلىمىغان بىرەر سۆزنى سۆزلىسە ياكى باشقا ئىلاھلارنىڭ نامىدا سۆز قىلىدىغان پەيغەمبەر بولسا، شۇ پەيغەمبەر ئۆلتۈرۈلسۇن.
ئەگەر سەن كۆڭلۈڭدە: «پەرۋەردىگار قىلمىغان سۆزنى قانداق پەرق ئېتىمىز» دېسەڭ، بىر پەيغەمبەر پەرۋەردىگارنىڭ نامىدا سۆز قىلغان بولسا ۋە ئۇ بېشارەت قىلغان ئىش توغرا چىقمىسا ياكى ئەمەلگە ئاشۇرۇلمىسا، ئۇنداقتا بۇ سۆزنى پەرۋەردىگاردىن چىقمىغان؛ شۇ پەيغەمبەر باشباشتاقلىق بىلەن سۆزلىگەن دەپ، ئۇنىڭدىن قورقما».

بۇ بېشارەتتىكى ئەڭ مۇھىم مەزمۇن بولسا خۇدا ئۆز خەلقىگە مۇكەممەل بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئەمەسمۇ؟ شۇ پەيغەمبەر «مەن ئۇنىڭغا بارلىق تاپىلىغىنىمنى ئۇلارغا سۆزلەيدۇ». «قانۇن شەھىرى»دىكى «قوشۇمچە سۆز»نىمىزنى، بۇ بېشارەت توغرىسىدىكى تەپسىلىي تەھلىلىمىزنى كۆرۈڭ. بېشارەتتە كۆرسىتىلگەن شەخس رەببىمىز ئەيسا مەسىھدىن باشقا بىرسى بولۇشى قەتئىي مۇمكىن ئەمەس.

خۇدا ئۆز خەلقىگە ئاۋۋال تەۋرات بىلەن، ئاندىن ئىنجىل بىلەن مۇكەممەل ھىدايەت-يوليورۇق بەرگەندىن كېيىن، شۇنىڭدەك ئۇ تەۋرات-ئىنجىلنىڭ سىرلىرى ئاشكارىلىنىدىغان ئۆزىنىڭ مۇقەددەس روھى ئارقىلىق مەسىھكە بارلىق ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ روھ-قەلبىنى ماكان قىلغۇزغاندىن كېيىن، ئىنسانلاردىن ياكى باشقا يەرلەردىن نەسىھەت ياكى يول سورىشنىڭ زادى نېمە ھاجىتى؟

پالچىلىق، رەم سېلىش قاتارلىق بارلىق روھىي پاسىقلىقلارنىڭ ئۆتكەن ئىشلار ياكى كەلگۈسى ئىشلار توغرىسىدا سۆزلىگىنى توغرا ياكى توغرا ئەمەسلىكىنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق. بۇلارنىڭ ھەممىسى خۇداغا ئىنتايىن نەپرەتلىك بولغان ئىشلاردۇر. چۈنكى بۇ ئىشلار خۇدادىن سىرت ھەقىقىي ھىدايەت، يول تېپىش بولىدۇ، دېگەنلىككە باراۋەردۇر.

پالچىلار ياكى رەم سالغۇچىلار ھەرگىز كەلگۈسى ئىشلار توغرۇلۇق: «گۇناھلىرىڭىزدىن توۋا قىلىڭ! خۇدانىڭ گۇناھقا بولغان غەزىپىدىن مەسىھنىڭ قېنى ئارقىلىق خالىي بولۇشىڭىز كېرەك!» دېيەلمەيدۇ. ئۇلار ھەردائىم كەلگۈسى ئىشلار توغرۇلۇق چىرايلىق سۆزلەر، «كېلىچىكىڭ پارلاق» دېگەندەك سۆزدىن باشقىنى سۆزلىيەلمەيدۇ. ئوقۇرمەنلەرنىڭ ھەممىسىنى بۇنىڭدىن خەۋىرى بار دەپ ئويلايمىز. ئۇنداقتا نېمىشقا ئالدىنىمىز؟ تەۋرات ۋە ئىنجىلنى ئوقۇغان ئادەملەر جىن-شەيتانلارنىڭ ئۆتكەن زاماندىكى ئىشلىرى توغرۇلۇق خەۋىرى بار ۋە شۇنداقلا بەزىدە كەلگۈسى ئىشلىرى توغرۇلۇقمۇ چەكلىك خەۋىرى بار، دەپ بىلىدۇ. لېكىن ئۇلار «توغرا سۆز» قىلغىنى بىلەن ھەردائىم ئاڭلىغۇچىلارنى ئالدىماقچى بولىدۇ. ئۇنداقتا، قايتىدىن سوراپ، ئالدىنىپ قېلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

بىز يەنىلا شۇنى قايتىلايلى: — بىرىنچى، يول-ھىدايەت سوراش ياكى نەسىھەت سوراشتا مەسىھكە تايانماي، ئۇنىڭ قېنى بىلەن تۆزگەن ئەھدىسىدىن باشقا يول تۇتساق، بۇ بارلىق ئىشلار خۇداغا يىرگىنچلىكتۇر.

ئىككىنچى، «شەخسىي ئىشلىرىمنى ھەل قىلىشىم كېرەك» دەپ جامائەتلەر ئارىسىدا مەلۇم ئاتالمىش پەيغەمبەردىن يول سورايدىغان كىشىنىڭ مەسىلىسى خېلى ئېغىر. چۈنكى ئۇنىڭ خۇدانىڭ مەسىھدە بولغان يېڭى ئەھدىسى توغرۇلۇق خەۋىرى يوق -- دېمەك، ئۇ خۇدانىڭ ئۆز خەلقىنى شەخسەن يېتەكلىگۈچى بولۇشىنى خالايدىغانلىقىنى ھېچ بىلمەيدۇ ياكى شۇنىڭغا ئىشەنمەيدۇ. «فىلىپپىلىقلارغا»دىكى «قوشۇمچە سۆز»ىمىزدە «فىل.»

12:2ـ13 تۇغرۇلۇق تولۇقتۇرغۇچىلارنى كۆرۈڭ).

ئۆچىنچى، جامائەتلەرنى دائىم ئايلىنىپ يۈرۈپ، مۇشۇنداق «شەخسىي ئىشلار توغرۇلۇق يول كۆرسىتىدىغان بېشارەت» ياكى كۆرسەتمە-ھىدايەت بېرىدىغان كىشىدىن ئىنتايىن ھېزى بولۇشىمىز كېرەك. ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئۇزۇل-كېسىل تەكشۈرۈپ، ئۇلارنىڭ توغرا، توغرا ئەمەسلىكى، تەۋرات-ئىنجىلغا ئۇيغۇن، ئۇيغۇن ئەمەسلىكىنى تولۇق ئېنىقلاش كېرەك («كورىنتلىقلار (1)»دىكى «قوشۇمچە سۆز»ىمىزنى، شۇنداقلا «1تېس.» 5:19ـ21نى كۆرۈڭ). چۈنكى ئۇنداق بىر كىشىنىڭ تۈپ مۇددىئا-مەقسىتى خۇدانىڭ ياخشى كۆرىدىغىنىغا ئېرىشىش ئەمەس، بەلكى جامائەتتىكىلەرنىڭ پۇلى ياكى ئىززەت-ھۆرمىتىنى ئىزدەپ، جامائەتتىكى ھوقۇققا ئېرىشىشتىن ئىبارەت بولۇشى مۇمكىن. ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرى پالچىلىق قىلىش — دېمەك، خۇداغا ئەمەس، بەلكى جىن-شەيتانغا تايىنىپ «بېشارەت بېرىش»تىن ئىبارەت ئېغىر گۇناھتىن يىراق بولمايدۇ.

«پەرۋەردىگارنىڭ كۈنى»

«پەرۋەردىگارنىڭ كۈنى» — تەۋراتتا مەسىھنىڭ پۈتكۈل ئالەمنى سوراققا تارتىشقا قايتىپ كېلىدىغان كۈننى بىلدۈرىدۇ. مەزكۇر ئىبارە بەزىدە مەسىھنىڭ قايتىپ كېلىدىغان شۇ كۈننىڭ ئالدىنقى بىر مەزگىلىنىمۇ كۆرسىتىدۇ. شۇ مەزگىلدە خۇدانىڭ جازالىرى يەر يۈزىگە ئۈزلۈكسىز چۈشۈپ تۇرىدۇ. شۇ كۈن يېقىنلاشقانسېرى خۇدانىڭ جازالىرىمۇ بارغانسېرى كۈچىيىدۇ. بۇ كۈن «ۋەھىي» دېگەن كىتابنىڭ مۇھىم بىر تېمىسىدۇر. ئىنجىلدا «پەرۋەردىگارنىڭ كۈنى» «شۇ كۈنى»مۇ ياكى «مەسىھنىڭ كۈنى»مۇ دېيىلىدۇ.

«پەرىسىيلەر»

«پەرىسىيلەر» قاتتىق تەلەپلىك بىر دىنىي مەزھەپتىكىلەر ئىدى؛ ئۇلار تەۋرات قانۇنىغا قاتمۇ-قات تۈرلۈك باشقا قائىدە-نىزاملارنى قوشۇش بىلەن شۇنداق قاتتىق تەلەپچان دىنىي ئېقىم بولۇپ چىققاندى. ئۇلار رەب مەسىھ ئەيسانىڭ تەلىمگە قاتتىق قارشى چىققان.

ئادەتتە «پەرىسىيلەر» بىلەن «سادۇقىيلار» بىر-بىرىگە قاتتىق دۈشمەنلىشىپ يۈرەتتى، لېكىن ئۇلار ئەيسا مەسىھنى بىر تەرەپ قىلىپ ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن بىرلەشكەن.

پەرىشتىلەر

پەرىشتىلەر — ئىبرانىي تىلىدا «مالاك» دېيىلىدۇ — مەنىسى «ئەلچى»، «ئەۋەتىلگۈچى»دۇر. خۇدا ئالەمنى ئاپىرىدە قىلغاندا، مۇشۇ مىليونلىغان ئۇلۇغ زاتلارنى ئۆز خىزمىتىدە بولۇپ ھەرخىل ۋەزىپىلەرنى ئۆتىسۇن دەپ ياراتقان. خۇدانىڭ مەقسەتلىرىدىن بىرى ئۇلارنىڭ نىجاتقا ئېرىشىدىغان، ئۆزىگە خاس بولىدىغان مۆمىن بەندىلىرىنىڭ خىزمىتىدە بولۇشىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان («ئىبر.» 7:1).

«پەيغەمبەر»

«پەيغەمبەر» دېگەن قانداق ئادەم؟ تەۋرات بىزگە «پەيغەمبەرلەر» توغرۇلۇق يەتكۈزگەن خەۋەردىن قارىغاندا، «پەيغەمبەر» دېگەن زات (ئەر ياكى ئايال بولسۇن) مەلۇم ئىش توغرۇلۇق خۇدانىڭ ئەينى سۆزلىرىنى يەتكۈزىدىغان كىشىدۇر. تەۋرات دەۋرىدە شۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ بەزىلىرى «كۆرگۈچىلەر» دېيىلەتتى — ئۇلار خۇدادىن ئالاھىدە «ئالامەت كۆرۈنۈش»لەرنى كۆرۈپ، كۆرگەنلىرىنى خەلق ئۈچۈن تەسۋىرلەيتتى. باشقا پەيغەمبەرلەر بولسا، ئۆز روھ-قەلبىدە خۇدانىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بۇلارنى يەتكۈزەتتى.

بىز: «پەيغەمبەرلەر كەلگۈسى ئىشلارنى ئالدىن ئېيتقۇچىلار» دەپ قارىشىمىز مۇمكىن. ئۇلارنىڭ خىزمىتى دەرۋەقە بۇ ئىشلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى بەلكىم ئەينى چاغدىكى ئەھۋاللارنى، يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارنى خۇدانىڭ نۇقتىئىنەزىرىدىن ئېيتىشتىن ئىبارەت ئىدى. دېمەك، پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋەزىپىسى بولسا، خۇدانىڭ شۇ دەۋردىكىلەرنىڭ يۈرۈش-تۇرۇشلىرىغا قانداق قارىغانلىقى، بۇ ئىشلار توغرىسىدا قانداق ھۆكۈملىرى بارلىقى، شۇنداقلا قانداق ئاگاھلىرى ۋە ۋەدىلىرى بارلىقىنى يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت ئىدى.

ئۆز دەۋرىدىكىلەر ئۇنىڭ بېشارەتلىرىدىن ئۇنىڭ ھەقىقىي پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى تەكشۈرۈپ ئىسپاتلىشى كېرەك ئىدى — ئەينى ۋاقىتتىكى ئىشلار توغرۇلۇق بېشارەتلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بولسا، ئۇنداقتا شۇ كىشىنى «پەيغەمبەر» دەپ ئېتىراپ قىلىشى كېرەك؛ ئەمەلگە ئاشۇرۇلمىغان بولسا ئۇنى چالما-كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرۈشى كېرەك ئىدى (ئۇنىڭ ئۈستىگە، شۇ «پەيغەمبەر» ئىسرائىللارنى بۇتپەرەسلىك يولىغا ئازدۇرغۇچى بولۇپ چىققان بولسا، بېشارەتلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆلتۈرۈلۈشى كېرەك — «قان.» 1:13-5، 20:18-22نى كۆرۈڭ).

«پەيغەمبەرلەرنىڭ يازمىلىرى»

«تەۋرات ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ يازمىلىرى» ياكى «تەۋرات، زەبۇر ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ يازمىلىرى» دېگەن ئىبارە ئىنجىلدا بەزىدە كۆرۈلىدۇ. يەھۇدىي خەلقى بەزىدە مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن بەش كىتابنى «تەۋرات» ۋە تەۋراتتىكى باشقا قىسىملارنى «زەبۇر ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ كىتابلىرى» دەپ ئاتايدۇ.

قانداق ئاتالغۇ ياكى نام بىلەن ئاتالغان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، تەۋرات خۇدانىڭ دەۋردىن-دەۋرگە ئىسرائىلغا ئەۋەتكەن كۆپ پەيغەمبەرلەرنىڭ يازمىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ («تەۋرات» توغرۇلۇق ۋە شۇنداقلا «تەۋرات، زەبۇر، ئىنجىلغا كىرىش سۆز»ىمىزنى كۆرۈڭ). بۇ قىسمەتلىك يازمىلار تەۋراتتىكى باشقا يازمىلارغا بىر-بىرلەپ قوشۇلۇپ كەلدى. يازمىلار قوشۇلۇش ئۈچۈن ئىنتايىن ئاددىي بىر شەرت ياكى سىناشتىن ئۆتۈشى كېرەك — مەزكۇر پەيغەمبەرنىڭ ئۆز دەۋرى توغرۇلۇق بولغان سۆزلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدىمۇ-ئاشۇرۇلمىدىمۇ؟ ئاشۇرۇلمىغان بولسا مۇقەددەس قانۇن بويىچە شۇ «پەيغەمبەر»نى ئۆلتۈرۈشى («قان.» 18:20-22نى كۆرۈڭ) ۋە بارلىق «بېشارەتلىرى» ئەرزىمەس دەپ ھېسابلىنىشى كېرەك ئىدى. ئۆز دەۋرى توغرۇلۇق بېشارەتلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا ۋە شۇنداقلا ئۇنىڭ يىراق كەلگۈسى توغرۇلۇق بېشارەتلىرى ياكى يازمىلىرى بار بولسا، ئۇنداقتا ئىسرائىل خەلقى شۇلارنىمۇ ئەزىزلەپ تەۋراتقا قوشقان بولۇشى مۇمكىن.

«پۇلاڭلاتما ھەدىيە»

«پۇلاڭلاتما ھەدىيە» — پەرۋەردىگارغا ئېگىز كۆتۈرۈپ ئالاھىدە پۇلاڭلىتىپ ئاتىغان بىرخىل ھەدىيەدۇر. «پۇلاڭلاتما ھەدىيە» دەپ ئاتالغان ھەدىيە ئادەتتە بارلىق كاھىنلارغا تەۋە بولاتتى.

«تەرافىم» - «ئۆي بۇتلىرى»

«تەرافىم» — ئىبرانىيچە سۆز بولۇپ، «ئۆي بۇتلىرى»نى كۆرسىتىدۇ. بۇ بۇتلار قولدا كۆتۈرگۈدەك كىچىك «قولايلىق بۇتلار» بولۇپ، ئادەتتە كۈمۈشتىن ياسىلاتتى. قەدىمكى ۋاقىتلاردىكى بەزى بۇتپەرەس جەمئىيەتلەردە ئويدىكى «تەرافىم»غا ئىگە بولغان ئادەم شۇ ئۆينىڭ بارلىق تەئەللۇقاتىنىڭ خوجايىنى دەپ ھېسابلىناتتى. شۇڭا بۇ كىچىك «تەرافىم»لار كۈمۈش بولغىنى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى قانۇنىي ئەھمىيىتى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ھېسابلاندى («يار.» 31:19، 30-35).

«تەھتىسارا» ۋە «دوزاخ» (ياكى «جەھەننەم») توغرۇلۇق

«تەھتىسارا» — ئۆلگۈچىلەرنىڭ روھلىرى قىيامەت كۈنىنى كۈتىدىغان جاي (ئىبرانىي تىلدا «شېئول»، گرېك تىلدا «ھادەس» دېيىلىدۇ). مەسىھ ئەيسا كرېستلىنىشى بىلەن «تەھتىسارا»دا چوڭ ئۆزگىرىش بولدى، دەپ ئىشىنىمىز («لۇقا» 16-باب، 43:23 ۋە ئىزاھاتلار، لۇقا»دىكى «قوشۇمچە سۆز»، «1پېت.» 18:3-22، 6:4 ۋە شۇ قىسمىدىكى «قوشۇمچە سۆز»نى كۆرۈڭ).

تەۋرات ۋە ئىنجىل بويىچە، «دوزاخ» ياكى «جەھەننەم» پەقەتلا ئاخىرەت كۈنىدىن كېيىن باشلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى، ئۆلۈپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ روھى «تەھتىسارا»غا بارىدۇ.

ئىزاھات — «جەھەننەم» («دوزاخ»): — ئەسلىدىكى سۆز ئىبرانىي تىلدا «گە-ھىننوم» ئىدى. بۇنىڭ ئەسلىدىكى مەنىسى: — «ھىننومنىڭ جىلغىسى»دۇر (بەزىدە «ھىننومنىڭ ئوغلىنىڭ جىلغىسى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ). تارىختا يېرۇسالېمدىكى ساپالچىلار «ھىننومنىڭ جىلغىسى»غا چېقىلغان ساپال پارچىلىرىنى تاشلىۋېتەتتى. كېيىن، يېرۇسالېمدا تۇرۇۋاتقانلار شۇ يەرگە ھەرخىل ئەخلەتلەرنى تۆككەن؛ يىرگىنچلىك بىر ئىش شۇكى، يېرۇسالېمدىكىلەر خۇدانى تەرك ئېتىپ بۇتپەرەسلىك قىلغان ۋاقىتلاردا ھەتتا شۇ يەردە «ئىنسان قۇربانلىقلىرى»نىمۇ ئۆتكۈزگەن («يەرەمىيا» 19-باب ۋە 31:7-32نى كۆرۈڭ). بۇ ئىشلار تۈپەيلىدىن ئۇ يەر «دوزاخ»نىڭ بىر سىمۋولى بولۇپ قالغان. شۇنىڭ بىلەن «گە-ھىننوم» دېگەن سۆز «دوزاخ»نى بىلدۈرىدىغان سۆز بولۇپ قالغان. ئەرەب تىلى ئارقىلىق بۇ سۆز «جەھەننەم» شەكلىدە ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن.

«تەۋرات ئۇستازلىرى»

ئىنجىل دەۋرىدە «تەۋرات ئۇستازلىرى»نىڭ خىزمىتى: (ئا) تەۋرات يازمىلىرىنى كۆچۈرۈش؛ (ئە) ئەرز-دەۋالاردا تەۋرات قانۇنىدىكى ھۆكۈملەر ۋە تەپسىلاتلارنى چۈشەندۈرۈش ۋە شەرھ قىلىش ۋە بەلكىم (ب) بەلكىم پۈتكۈل تەۋرات يازمىلىرىنى تەتقىق قىلىش ۋە شەرھ قىلىش ئىدى («مات.» 4:2نى كۆرۈڭ).

«جامائەت»

«جامائەت» — پۈتكۈل ئالەمدىكى مەسىھكە ئېتىقاد قىلغۇچىلارنى بىلدۈرىدىغان سۆز.

ئۇ يەنە مەلۇم جايدىكى ئېتىقادچىلارنىڭ ھەممىسىنى بىلدۈرىدۇ. «ئەفەسۇسلار»دىكى «قوشۇمچە سۆز»ىمىزدە بايان قىلىنغان «جامائەت» توغرۇلۇق شەرھىمىزنى كۆرۈڭ.

«جەنۇبىي پادىشاھلىق» - «ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار»، «يەھۇدا»، «يەھۇدىيلار»نى كۆرۈڭ.

«جىنلار» («يامان روھلار»، «پاسىق روھلار»)

ئىنجىلدىكى «ۋەھيي» دېگەن قىسىم بويىچە، پەرىشتىلەر يارىتىلغاندىن كېيىن، ئاسمان-زېمىن شەكىللەنگەن پەيتتە، شەيتان («ئىبلىس») پەرىشتىلەرنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى قۇترىتىپ خۇداغا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈشكە باشلىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار جازالىنىپ ئاسماندىن يەرگە ھەيدىۋېتىلگەن («ۋەھ.» 3:11-4). خۇداغا قارشى چىققان بۇ پەرىشتىلەر تەۋرات-ئىنجىلدا «جىنلار» ياكى «يامان روھلار»، «پاسىق روھلار» دەپ ئاتالغان.

«چۆمۈلدۈرۈش»

ئىنجىلدا «چۆمۈلدۈرۈش» دېگەن سۆز ئىشلىتىلگەننىڭ ھەردائىم مۇتلەق بىر ئۆزگىرىشنى كۆرسىتىدۇ. كۆپ يەرلەردە «سۇغا چۆمۈلدۈرۈش»نى بىلدۈرىدۇ («سۇغا چۆمۈلدۈرۈش»نى كۆرۈڭ، شۇنداقلا «رىم.» 3:6 ۋە ئىزاھات، «كولوسسىلىكلەرگە» ۋە «پېترۇس (1)»دىكى قوشۇمچە سۆزلەردە بۇ تېما توغرۇلۇق ئىزاھاتلىرىمىزنى كۆرۈڭ.

«سۇغا چۆمۈلدۈرۈش»

ئىنجىلدا ئىككى خىل «سۇغا چۆمۈلدۈرۈش» تىلغا ئېلىنىدۇ. تۇنجى چۆمۈلدۈرۈش چۆمۈلدۈرگۈچى يەھيا (يەھيا پەيغەمبەر) تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈلگەن؛ بۇ چۆمۈلدۈرۈش (ئا) ئۆز گۇناھلىرىغا تووا قىلىش؛ (ئە) تېز ئارىدا كېلىدىغان (ئەينى چاغدا تېخى نامەلۇم ئىدى) مەسىھكە «گۇناھلىرىمىزنى ئېلىپ تاشلايدىغان قۇتقۇزغۇچى» دەپ ئېتىقادىنى بىلدۈرۈشنىڭ ئىپادىسى ئىدى؛ ئىككىنچى «سۇغا چۆمۈلدۈرۈش»نى مەسىھنىڭ مۇخلىسلىرى ئۇنىڭ نامىدا ئۆتكۈزگەن ۋە ھازىرمۇ ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ؛ ئۇ (ئا) ئۆز گۇناھلىرىغا

توۋا قىلىشنىڭ؛ (ئە) «گۇناھلىرىمىزنى ئېلىپ تاشلىغان قۇتقۇزغۇچى» مەسىھكە ئېتىقادىنى بىلدۈرۈشنىڭ ۋە (ب) يېڭى ھاياتنى ئېلىپ كېلىدىغان مۇقەددەس روھنى قوبۇل قىلىشقا ئېتىقادىنى بىلدۈرۈشنىڭ ئىپادىسىدۇر («روس.» 2:38-39، «رىم.» 3:6 ۋە ئىزاھات، «كولوسسىلەر» ۋە «پېترۇس (1)»دىكى قوشۇمچە سۆزلەردىكى بۇ تېما توغرۇلۇق ئىزاھاتلىرىمىزنىمۇ كۆرۈڭ.

ئەمەلىيەتتە يەھۇدىي خەلق ئارىسىدىكى «راببىلار» (ئۇستازلار) خېلى بۇرۇن مۇنداق بىر ئادەت بېكىتكەنىكى، ئەگەر بۇتپەرەس مىللەتلەر («يات ئەللەر»)دىن بولغانلار «تەۋرات-زەبۇر ئېتىقادى»نى قوبۇل قىلاي دېسە، ئاۋۋال خەتنە قىلىنىشى، ئاندىن بىرخىل «سۇغا چۆمۈلدۈرۈش»نى قوبۇل قىلىشى كېرەك. شۇڭا يەھيا پەيغەمبەر يەھۇدىيە چۆل-باياۋانىدا «توۋا قىلىپ، سۇغا چۆمۈلدۈرۈڭلار» دەپ جاكارلاپ ئېلان قىلىشى يەھۇدىي خەلقنى خېلى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن. چۈنكى «سۇغا چۆمۈلدۈرۈش»نى قوبۇل قىلىشى كېرەك بولغانلار بۇتپەرەس «يات ئەللەر» ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرى قوبۇل قىلىشى كېرەك!

«مۇقەددەس روھتا چۆمۈلدۈرۈش»

«مۇقەددەس روھتا چۆمۈلدۈرۈش» — مەسىھ ھەر بىر ئېتىقاد قىلغۇچىنىڭ روھ-قەلبىدە «مۇقەددەس روھتا چۆمۈلدۈرۈش» ئىجرا قىلىشقا كەلگەن. بۇ ئۇنىڭ ئۇلۇغ خىزمىتىدۇر («مات.» 3:11، «مار.» 1:8، «لۇقا» 3:16، «يۇھ.» 1:33نى كۆرۈڭ). بۇ خىزمەت ئادەمنىڭ روھى ۋە قەلبىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭغا «يېڭى قەلب، يېڭى روھ»نى ئاتا قىلىشتۇر («ئەز.» 36:26). «مۇقەددەس روھتا چۆمۈلدۈرۈش» يەنە «ئەرشتىن تۇغۇلۇش»، «قايتىدىن تۇغۇلۇش» دېگەنلىك بولىدۇ. بىز ئۇنى «مۇقەددەس روھنىڭ مەسىھنىڭ كرېستتە ئېرىشكەن غەلىبىسىنى ئىنساننىڭ روھىغا بېكىتىشى» دېسەكمۇ بولىدۇ.

«خەتنە» - «سۈننەت»نى كۆرۈك

«خۇدادىن قورققانلار» («خۇدادىن قورققۇچىلار»)

يەھۇدىي خەلقى بابىل ئىمپېرىيەسى تەرىپىدىن تەرەپ-تەرەپلەرگە سۈرگۈن قىلىنغاندىن باشلاپ (مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 597-يىلى)، ئۇلار سۈرگۈن قىلىنغان بارلىق جايلاردا ھەر ھەپتىدىكى شابات كۈنى يىغىلىپ خۇداغا ئىبادەت قىلىپ تەۋراتنى ئوقۇشنى ئادەت قىلغان. بۇنداق يىغىلىش سورۇنلىرى «سىناگوگلار» دەپ ئاتىلاتتى. ۋاقت ئۆتكەنسېرى يەرلىك يات ئەللىكلەردىن بەزىلىرى ئىبرانىيلارنىڭ «بىردىنبىر ھەقىقىي خۇدا»غا بولغان ئىبادىتى تەرىپىدىن جەلپ قىلىنىپ، بۇتپەرەسلىكنى تاشلاپ، خۇداغا ئېتىقاد قىلىشقا باشلىدى. بۇلاردىن بەزىلىرى خۇدانىڭ ئىبراھىم بىلەن تۈزگەن ئەھدىسىدىن بەھرىمان بولۇش ئۈچۈن رەسمىي يەھۇدىي خەلقىگە ئوخشاش سۈننەتنى قوبۇل قىلغان؛ مۇشۇلار رەسمىي «يەھۇدىلار» دەپ ھېسابلىناتتى. ئۇلار بەزىدە «تەۋرات ئېتىقادىغا كىرگەنلەر» دەپمۇ ئاتىلاتتى. باشقا بەزىلىرى ئۆز مىللىتىدىن ياكى ئۆز ئېلىنىڭ سالاھىيىتىدىن مەھرۇم بولۇشنى خالىمىسىمۇ، يەنىلا ئاشۇ «سىناگوگ»تىكى ھەپتىلىك ئىبادەت سورۇنلىرىغا قاتنىشىش، تەۋراتتىكى ئايەتلەرنى، شۇنداقلا سىناگوگتىلى تەلىمنى ئاڭلاشتىن مۇيەسسەر بولۇشنى خالايتتى. بۇنداق كىشىلەر خەتنىسىز بولغىنى بىلەن سىناگوگلارغا قاتنىششقا رۇخسەت ئالاتتى، ئاندىن «خۇدادىن قورققانلار» ياكى «خۇدادىن قورققۇچىلار» دېگەن تۇراقلىق ئىبارە بىلەن ئاتىلاتتى. بۇ ئىبارىنى «روسۇللارنىڭ پائالىيەتلىرى»دە كۆپ ئۇچرىتىمىز.

«(خۇداغا) مۇتلەق ئاتالغان»

تەۋراتتا «(خۇداغا) مۇتلەق ئاتالغان» دېگەن بۇ ئىبارە ئىبرانىي تىلىدا «ھەرەم» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. بۇ سۆز ئادەتتە خۇداغا مۇتلەق ئاتالغان نەرسىنىڭ ھېچقانداق ئىنسانغا تەۋە بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

«ھەرەم» (خۇداغا مۇتلەق ئاتالغان) دەپ بېكىتىلگەن نەرسە ياكى ئادەم خۇدانىڭ نەزىرىدە رەزىل دەپ قارالسا، ئۇنداقتا ئۇنى «ھەرەم قىلىش» دېگەنلىك ئۇنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

«خۇدانىڭ مۇقەددەس بەندىلىرى»

بىز تەۋراتتا «خۇدانىڭ مۇقەددەس بەندىلىرى» دەپ تەرجىمە قىلغان سۆز ئىبرانىي تىلىدىكى «مۆمىنلەر»، «سادىقلار» دېگەن سۆزگە ئوخشاش مەنىدىكى سۆزلەردۇر. ئىنجىلدا «خۇدانىڭ مۇقەددەس بەندىلىرى» دېگەن سۆز ئەيسا مەسىھكە ئېتىقاد باغلىغاچقا خۇداغا تەۋە بولغانلارنى كۆرسىتىدۇ. يۇقىرىدا «مۇقەددەس» دېگەن سۆز توغرۇلۇق ئېيتقىنىمىزدەك، «مۇقەددەس» دېگەننىڭ تۈپ مەنىسى «خۇداغا تەۋە»، «خۇداغا خاس بولۇشقا ئايرىلغان»، «خۇداغا بېغىشلانغان» دېگەن مەنىدىدۇر.

خۇدانىڭ ھەسەتلىك غەزىپى («خۇدانىڭ ھەستى»)

مۇقەددەس كىتابتا، بولۇپمۇ تەۋراتتا ئوقۇرمەنلەر: «پەرۋەردىگار خۇدايىڭلار ھەسەت قىلغۇچى بىر خۇدادۇر» دېگەن سۆزنى ئوقۇغاندا بەلكىم ھەيران قېلىشى ياكى ئوقۇرمەننىڭ بېشىنى سەل قايماقتۇرۇشى مۇمكىن. ھەممىگە ئىگە بولغان خۇدا قانداقمۇ «ھەسەت» قىلسۇن؟

ئۆز ئايالىنى مۇتلەق، ساپ، شەخسىيەتسىز ۋە تولىمۇ مۇكەممەل مۇھەببەت بىلەن سۆيىدىغان بىر ئەر كىشى بار دېيلۇق. مۇبادا شۇ كىشىنىڭ ئايالى باشقا بىرسى بىلەن ۋاپاسىزلىق ئۆتكۈزۈشكە ئازدۇرۇلۇپ كەتكەن بولسا، ئۇنداقتا شۇ كىشىنىڭ تۆۋەندىكىدەك ئىنكاسى بولماي قالمايدۇ: —

(ئا) «نېمىشقا ئايالىم ئۇنىڭغا كۆرسەتكەن مېھىر-مۇھەببىتىمدىن رازى بولمىدى؟» دەپ، ئازرۇلىرىنىڭ يەردە قالغانلىقىدىن ئازابلىنىدۇ. ئادالەتلىك بىر ئادەمنىڭ بۇنىڭغا غەزىپى كېلەمدۇ-يوق؟ كېلىدۇ، ئەلۋەتتە.

(ئە) ئۆز ئايالىغا بولغان كۆيۈمى بىلەن ئۇنىڭغا ئەڭ ياخشىنى بەرگۈسى بولغاچقا، ئۇنى ئازدۇرغۇچى كىشىنىڭ ئازدۇرۇشىدىن ۋە ئالدىشىدىن ئازاد قىلىپ ئۆزىگە قايتۇرۇشنى خالايدۇ. چۈنكى ئىككىنچى بىر ئادەم ئۇنىڭغا ھەقىقىي كۆڭۈل بۆلمەيدۇ، پەقەت ئۆز ھەۋەسلىرىنى قاندۇرۇشنىلا خالايدۇ، خالاس، ئەلۋەتتە.

(ب) ئۇنداق ئەر كىشىدە خۇدانىڭ خاراكتېرى بار بولسا، ئۇ (ھەم ئۆزىنى ھەم ئايالىنى دەپ) ئايالىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى تونۇپ يېتىپ، توۋا قىلىشىنى خالايدۇ. ئۇ توۋا قىلغان بولسا، ئۇنى كەچۈرىدۇ ۋە ئۆزىگە قايتىدىن قوبۇل قىلىدۇ. پەقەت ئۇ ھەقىقەتەن توۋا قىلغان بولسا، ئەلۋەتتە.

بۇ ئۈچ ئىشنى خۇدانىڭ ئۆز خەلقىگە بولغان «ھەسەت»نىڭ ئاساسىي ئاملى دېسەكمۇ بولىدۇ. ئۇ ئۆز خەلقىنىڭ بۇتپەرەسلىكنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، زىيان تارتىشىغا يول قويالمايدۇ. ئۇ ئۆزىگە بولغان ئۇنداق ۋاپاسىزلىقتىن ئازاب تارتىدۇ، ئەلۋەتتە، لېكىن يەنە ئۇلارنىڭ ھەممە بۇتپەرەسلىك ۋە خۇراپىيلىق ئېلىپ كېلىدىغان زىيان-تالاپەتكە ئۇچرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى خالايدۇ. چۈنكى بارلىق بۇتپەرەسلىك ۋە خۇراپىيلىق جىن-شەيتانلار بىلەن دوستلاشقانغا باراۋەردۇر.

«خۇدانىڭ «يوقلىشى»»

تەۋرات-ئىنجىلدا، خۇدا مەلۇم كىشىنى ياكى مەلۇم خەلقنى «يوقلايدۇ» دېيىلسە، بۇ سۆز خۇدانىڭ مەزكۇر كىشى ياكى خەلققە يېقىنلىشىدىغانلىقىنى ھەم يېقىنلىششى بىلەن تەڭ ئۇلارغا ئالاھىدە مۇئامىلە قىلىشىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ مۇئامىلە ياكى بەخت-بەرىكەت، شاپائەت يەتكۈزۈش ياكى قاتتىق جازالاش بولىدۇ — قايسى مەنىسىنىڭ ئىشقا ئاشۇرۇلىدىغانلىقى ئەينى تېكىستتىن ئېنىق بولىدۇ.

«خۇش خەۋەر»

ئىنجىلدا «خۇش خەۋەر» ھەردائىم خۇدانىڭ ئەيسا مەسىھ ئارقىلىق پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە ئېلىپ كېلىنگەن نىجاتنى توغرىسىدىكى خۇش خەۋىرىنى كۆرسىتىدۇ. «ئىنجىل»نىمۇ كۆرۈڭ. ئىككى ئىخچاملاشقان ئىپادىسى «رىم». 10:9-10، «1كور». 15:3-4دە تېپىلىدۇ.

«خىزمەتچى»

«خىزمەتچىلەر» مەلۇم بىر جامائەتتىكى ئەمەلىي ئىشلارغا، بولۇپمۇ خەير-ساخاۋەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇش، بۇلاردىن ھاجەتمەنلەرگە تەمىنلەش، جامائەتنىڭ پائالىيەتلىرىدە ھەرخىل ئەمەلىي ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلارغا مەسئۇلدۇر. «فىلىپپىلىقلار»دىكى «قوشۇمچە سۆز»نى كۆرۈڭ.

«دەسلەپكى ۋە كېيىنكى يامغۇرلار»

«دەسلەپكى يامغۇرلار» (ياكى «ئاۋۋالقى يامغۇرلار») قانائاندا 10-ئايدا ياغىدۇ ۋە ئۇنىڭ ۋاستىسى بىلەن تۇپراق يۇمشىتىلىپ، يەر ھەيدەش ئاندىن ئۇرۇق چېچىش مۇمكىن بولىدۇ.

«كېيىنكى يامغۇرلار» بولسا 3- ياكى 4-ئايدا ياغىدۇ؛ ئۇ ئەتىيازلىق زىرائەتلەرنىڭ پىششىدا ھالقىلىق رولى ئوينايدۇ. شۇڭا ھەربىر دېھقان بولۇپمۇ «كېيىنكى يامغۇر»غا تەشنادۇر، ئۇلار ئۇنى بەك قەدىرلەيدۇ.

«دۇنيا»

مۇقەددەس يازمىلاردىكى كۆپ ئايەتلەردە «دۇنيا» ياكى «بۇ دۇنيا» دېگەن ئىبارىنى ئۇچرىتىمىز. ئايەتلەرنى بىر-بىرگە سېلىشتۇرۇشىمىز بىلەن بۇ ئاتالغۇنىڭ نېمىنى كۆرسەتكىنىنى چۈشىنىپ يېتەلەيمىز مۇمكىن. بۇ دۇنيا شەيتاننىڭ ئىلكىدە بولغاچقا، مۇقەددەس كىتابتىكى كۆپ يەرلەردە «دۇنيا» دېگەنلىك خۇداغا ۋە ئۇنىڭ خەلقىگە، شۇنداقلا ئۇنىڭ نىجات نىشانلىرىغا دائىم قارشى تۇرىدىغان رەزىل بىر تۈزۈمدىكى دۇنيانى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭغا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش ياكى ئۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ مۇمكىنچىلىكى يوق؛ ۋەھالەنكى، خۇدانىڭ خەلقىنىڭ سادىقلىقى ۋە گۇۋاھلىقى بىلەن ئۇنىڭدا بولغان رەزىللىكنى تىزگىنلەش ياكى ھەتتا بەزىدە ۋاقىتلىق كەينىگە ياندۇرۇشمۇ مۇمكىن بولىدۇ.

«بۇ دۇنيانى ۋە بۇ دۇنيادىكى ئىشلارنى سۆيمەڭلار. ھەركىم بۇ دۇنيانى سۆيسە، ئاتىنىڭ سۆيگۈسى ئۇنىڭدا يوقتۇر. چۈنكى بۇ دۇنيادىكى بارلىق ئىشلار، يەنى ئەتتىكى ھەۋەس، كۆزلەردىكى ھەۋەس ۋە ھاياتىغا بولغان مەغرۇرلۇقنىڭ ھەممىسى ئاتىدىن كەلگەن ئەمەس، بەلكى بۇ دۇنيادىن بولغاندۇر، خالاس. ۋە بۇ دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى ھەۋەسلەرنىڭ ھەممىسى ئۆتۈپ كېتىدۇ. لېكىن خۇدانىڭ ئىرادىسىگە ئەمەل قىلغان كىشى مەڭگۈ ياشايدۇ» («1يۇھ.» 2:15-17)

«شۇڭا، ئى قېرىنداشلار، بۇ دۇنيا سىلەرنى ئۆچ كۆرسە، بۇنىڭغا ھەيران قالماڭلار» («1يۇھ.» 3:13)

«ئەي ئەزىز بالىلىرىم، سىلەر بولساڭلار خۇدادىن بولغانسىلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غالىب كەلدىڭلار؛ چۈنكى سىلەردە تۇرغۇچى بۇ دۇنيادا تۇرغۇچىدىن ئۈستۈندۇر» («1يۇھ.» 4:4)

«دوزاخ» - ««تەھتىسارا» ۋە «دوزاخ» (ياكى «جەھەننەم») توغرۇلۇق»نى كۆرۈڭ

«راببى»

«راببى» — يەھۇدىي خەلقىنىڭ تەۋرات ۋە تەۋرات قانۇنى توغرۇلۇق تەلىم بەرگۈچىلىرىنىڭ ئۇنۋانى — مەنىسى «ئۇستاز»، «مۇئەللىم»دۇر.

«روسۇل»

«روسۇل» دېگەن سۆز (گرېك تىلىدا «ئاپوستولوس») «ئەۋەتىلگۈچى» دېگەن مەنىدە. ئىنجىلدا ئىشلىتىلگەن يەرلەردە تۆۋەندىكىدەك روللاردا كەلگەن: —

(ئا) رەب ئەيسا مەسىھنى تەسۋىرلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن (ئەرشتىن ئىنسانىيەتنى نىجاتقا ئېرىشتۈرۈشكە ئەۋەتىلگەن — «ئىبر.» 1:3)

(ئە) رەببىمىز «ئەرشنىڭ پادىشاھلىقى» توغرىسىدىكى خۇش خەۋەرنى ئىسرائىلغا يەتكۈزۈشكە مەخسۇس تاللىغان «ئون ئىككى مۇخلىس»نى كۆرسىتىدۇ («ماتتا» 10-باب).

(ب) رەببىمىز ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇ «ئون ئىككى روسۇل»دىن باشقا يەنە بىرنەچچە ئادەمنى تاللاپ ئۇلارغا ئالاھىدە ۋەھىيلەرنى ئامانەت قىلىپ، ھەر يەرلەردە «جامائەت قۇرۇش»تىن ئىبارەت شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئىلتىپات قىلدى. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىلىرى شۇ يېڭى ۋەھىيلەرنى بارلىق جامائەتلەرگە يەتكۈزۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى («كورىنتلىقلارغا (1)» 28:12، «ئەف.» 20:2، 5:3، 11:4). بۇ روسۇللار پاۋلۇس، ياقۇپ ۋە يەھۇدا (يەھۇدا ئىشقارىيوت ئەمەس)نى ئۆز ئىچىگە ئالىدى. ئۇلارنىڭ مەكتۇپلىرى ۋە يازمىلىرى ئىنجىلدا تېپىلىدۇ.

ئىنجىلدا ماتتا، ماركۇس، لۇقا ۋە روسۇل يۇھاننا رەببىمىزنىڭ كۆپ قىممەتلىك سۆزلىرىنى بىز ئۈچۈن خاتىرىلىگەن (ئىنجىلدىكى «ماتتا»، «ماركۇس»، «لۇقا»، «يۇھاننا»). ئۇنىڭ

ئۇستىگە شۇ ئىش روشەنكى، رەببىمىز ئۆزى بۇ تاللىغان كېيىنكى روسۇللارنىڭ مەكتۇپلىرى ۋە يازمىلىرى ئارقىلىق، شۇنداقلا روسۇللار پېترۇس ۋە يۇھاننالارنىڭ مەكتۇپلىرى ئارقىلىق ھەر دەۋردىكى بارلىق جامائەتلىرىگە مەڭگۈلۈك پايدىسى بولۇشى ئۈچۈن شۇ مۇھىم يېڭى ۋەھيىلەرنى يەتكۈزدى.

«روھ»، «جان»، «تەن» ۋە «ئەت» توغرۇلۇق

خۇدا دەسلەپتە ئىنساننى ياراتقاندا «روھ، جان، تەن»نى بىرلەشتۈرۈپ ياراتقاندى.
«روھ» بولسا ئىنساننىڭ ئاساسى ياكى ئاساسىي ۋۇجۇدى، ئىرادىسى، «ھاياتىي كۈچى» دېگەنلىكتۇر، دەپ ئىشىنىمىز. بىزنىڭ كەم ئىكەنلىكىمىز روھىمىزدىن بىلىنىدۇ.
«جان» بولسا ئىنساننىڭ زېھنى، ئوي-پىكىرلىرى ۋە ھېسسىياتلىرىدىن تەركىب تاپىدۇ.
«تەن»نىڭ مەنىسى ھەممىمىزگە ئايان.

بۇ ئىشلار توغرىسىدا ھەم مۇقەددەس يازمىلاردىكى «ئەت» ياكى «ئەتلەر» (گۇناھنىڭ ئەسىرلىكىدە بولغان تېنىمىز) توغرىسىدىكى ئۇقۇملار ۋە روسۇل پاۋلۇس «رىملىقلارغا» يازغان مەكتۇپ، شۇنداقلا بىزنىڭ شۇ مەكتۇپكە قوشۇمچە قىلغان «كىرىش سۆز»ىمىزنى كۆرۈڭ.

«روھىي ئىلتىپاتلار»

«روھىي ئىلتىپاتلار» — مۇقەددەس روھنىڭ كۈچ-قۇدرىتى بىلەن ئېتىقادچىلارغا ئاتا قىلىنغان ھەرخىل بىلىملەرنى، ۋەھيىلەرنى ۋە تەبىئەتتىن تاشقىرى قابىلىيەتلەرنى كۆرسىتىدۇ («كورىنتلىقلار (1)» 12-14-بابلار ۋە «قوشۇمچە سۆز»، «رىم.» 12-بابنى كۆرۈڭ.

«سادۇقىيلار»

«سادۇقىيلار» دېگەن دىنىي ئېقىم ياكى مەزھەپنىڭ بولسا تەۋرات قانۇنىدىن پەقەت بىر قىسىم ئاددىي پرىنسىپلارنى ئۆزلىرىگە تەدبىقلاپلا، «پەزىلەتلىك ئەخلاقتا بولساقلا، تەۋرات قانۇنىنىڭ تەلپىگە ئۇيغۇن بولىدۇ» دېگەندەك پوزىتسىيىسى بار ئىدى. شۇڭا ئۇلار تەۋراتتىكى پەيغەمبەرلەر قىسىملىرىنى قوبۇل قىلماي، پەقەت تەۋراتتىكى 1-5 قىسىملارنى (يەنى مۇسا پەيغەمبەرگە تاپشۇرۇلغان قىسىملار)نى قوبۇل قىلغان. ئۇلار

«قىيامەت كۈنى»، شۇنداقلا ئىنسانلارنىڭ ئاخىرەتتە ئۆلۈمدىن تىرىلىشىنى ئېتىراپ قىلمايتتى.

«ساماۋى قوشۇنلارنىڭ سەردارى بولغان پەرۋەردىگار»

«ساماۋى قوشۇنلارنىڭ سەردارى بولغان پەرۋەردىگار» ئىبرانىي تىلىدا «ياھۋەھ سابائوت» (قوشۇنلارنىڭ پەرۋەردىگارى) بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. بۇ نام پەرۋەردىگارنىڭ ئەرشتىكى بارلىق پەرىشتە قوشۇنلىرىنى باشقۇرىدىغان ئورنىنى تەكىتلەيدۇ.

«سەپتۇئاگىنت» (LXX)

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 3-ئەسىردە، شۇ چاغدىكى گرېك ئىمپېرىيەسىدە تارىلىپ كەتكەن يەھۇدىيلاردىن كۆپ قىسمى ئىبرانىي تىلىنى بىلمەيتتى. ئۇلار تەۋراتنى ئوقۇيالمىغاچقا، شۇ چاغدا ئۇلارنى دەپ، تەۋراتنىڭ بىر گرېكچە تەرجىمىسى ئىشلەنگەن. بۇ تەرجىمە «سەپتۇئاگىنت» دېيىلىدۇ («قىسقىچە «LXX»).

«ستوئىك» ۋە «ستوئىكىزم»
(«ستوئىكىزم»غا ئىشەنگۈچىلەر «ستوئىكلار» دەپ ئاتىلىدۇ)

ستوئىكىزم — 4- ۋە 3-ئەسىردە پەيدا بولغان بىرخىل پەلسەپىۋى ئېقىم. ستوئىكىزم «پەزىلەت»نى ئەڭ يۇقىرى ئورۇنغا قويۇپ، ھەر ئادەمنى ئۆز ئەمەللىرىگە مەسئۇل بولۇپ، «پەزىلەت»كە لەززەت ياكى ئازاب-ئوقۇبەتكە قارىماي ئىنتىلىشى كېرەك، دەپ تەكىتلەيتتى. دۇنيادا كېيىن پەيدا بولغان بۇددىزمنى ئوخشاش قاراشتا ئىدى، بۇ پەلسەپە بۇ دۇنيادىكى بارلىق بەخت ۋە خۇشاللىقنى بىرخىل ئالدامچىلىق دەپ قارايتتى؛ ستوئىكلار ئالەمنىڭ ئۆزىنى «خۇدا» دەپ قارايتتى («ھىندۇ دىنى»دىكىلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش قاراشتا).

«سۈننەت» (خەتنە»)

«سۈننەت» — خۇدانىڭ ئىبراھىم بىلەن باغلىغان ئەھدىسىنىڭ سىرتقى بەلگىسى («يار.» 17-بابنى كۆرۈڭ). يەھۇدىي خەلقى خۇدانىڭ ئىبراھىم بىلەن تۈزگەن ئەھدىسىگە رىئايە قىلىپ، بارلىق ئوغۇل باللىرىنى تۇغۇلغاندىن كېيىنكى سەككىزىنچى كۈنى سۈننەت قىلىدۇ. «سۈننەت»نىڭ ئەھمىيىتى توغرۇلۇق «يارىتىلىش»تىكى

«قوشۇمچە سۆز»، (17-باب توغرۇلۇق)، «ئەزاكىيال»دىكى «قوشۇمچە سۆز»، «ئەفەسۇسلۇقلارغا»دىكى «قوشۇمچە سۆز» ۋە «كولوسسىلىكلەر»دىكى «قوشۇمچە سۆز» (11:2 توغرۇلۇق)نى كۆرۈڭ.

تەۋراتتا ۋە ئىنجىلدا يەھۇدىي خەلقى بەزىدە «خەتنە قىلىنغانلار» ۋە يەھۇدىي ئەمەسلەر «خەتنىسىزلەر» ياكى «خەتنە قىلىنمىغانلار» دەپ ئاتىلىدۇ.

«سىر»

ئىنجىلدا تىلغا ئېلىنغان«سىر» (گرېك تىلىدا «مىستېرىئون») خۇدا ئەسلى ئىزچىل يوشۇرۇنۇش كېرەك دەپ بېكىتكەن، ئەمدى ھازىر ئۆز مۆمىن بەندىلىرىگە ئاشكارىلىغان مەلۇم بىر ئىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىنجىلدىكى «سىرلار»نى مەلۇم جەھەتلەردىن «سىرلىق»، ياكى «چۈشىنىش تەس» دېگىلى بولىدۇ، ئەلۋەتتە؛ لېكىن بىرىنچى تۈپ مەنىسى بۇ جەھەتلەرنى كۆزدە تۇتمايدۇ، بەلكى «ئاۋۋال يوشۇرغان، ئاندىن ئاشكارىلىغان ئىش»نى كۆرسىتىدۇ. جەم بولۇپ ئىنجىلدا سەككىز «سىر» باردۇر.

«سىناگوگلار»

ئىسرائىللار بابىل ئىمپېرىيەسىگە سۈرگۈن قىلىنغاندا، ئۇلار ئارىسىدا شابات كۈنىدە تەۋراتنى ئوقۇپ، دۇئا-ئىبادەت قىلىشقا يىغىلىش بىر ئادەت بولۇپ قالغانىدى. بۇنداق يىغىلىش پائالىيىتىنى ئۇلار «سىناگوگ» دەپ ئاتايتتى. ئىنجىل دەۋرىگە كەلگەندە، «سىناگوگلار» دېگەن سۆز شۇ پائالىيەتلەرنى ئۆتكۈزىدىغان ئۆي ياكى زاللارنىڭ ئۆزىنىمۇ كۆرسىتەتتى.

«شابات كۈنى»

«شابات كۈنى» (شەنبە كۈنى) تەۋرات كالېندارى بويىچە ھەپتىنىڭ يەتتىنچى كۈنىدۇر. مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن قانۇن بويىچە ئىسرائىلدىكى ھەربىر ئىنسان ۋە ئۇلاغلارمۇ شۇ كۈنى ھەرقانداق ئىش-خىزمەت ياكى مېھنەت قىلماي دەم ئېلىشى كېرەك ئىدى.

شۇ كۈنى خۇدانى سېغىنىش پائالىيەتلىرىنى ئۆتكۈزسە بولىدۇ، ئەلۋەتتە؛ لېكىن خۇدا شۇ تەرەپتە ھېچقانداق بىۋاستە ئەمر بەرمىگەن («يەش.» 13:58نى كۆرۈڭ).
ئىسرائىللار بابىل ئىمپېرىيەسىگە سۈرگۈن قىلىنغاندا، ئۇلار ئارىسىدا شابات كۈنىدە

تەۋراتنى ئوقۇپ، دۇئا-ئىبادەت قىلىشقا يىغىلىش بىر ئادەت بولۇپ قالغانىدى. بۇنداق يىغىلىش سورۇنلىرىنى ئۇلار «سىناگوگ» دەپ ئاتايتتى.

شەيتان («ئىبلىس»)

شەيتان (ئىبرانىي تىلىدىكى سۆز بولۇپ، مەنىسى «دۈشمەن») — «ئەز.» 14:28 بويىچە، شەيتان («ئىبلىس») ئەسلىدە ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە «كېرۇبلار»دىن بىرى ئىدى، ئۇ بەلكىم ئەڭ كۈچلۈك، ئەڭ مەرتىۋىلىك بولۇپ، يەر يۈزىگە مەسئۇل بولۇشقا ئالاھىدە يارىتىلغانىدى.

شەيتان خۇداغا قارشى چىققاندىن كېيىن، ئۇ يەر يۈزىگە ھەيدىۋېتىلگەن («يەش.» 4:14-20، «ئەز.» 11:28-19، «ۋەھ.» 3:11-4، «2كور.» 14:11). ھالبۇكى، ئاخىرقى زامانغىچە ئۇنىڭ ئەرشلەرنىڭ چەكلىك بىر قىسمىنى ئۆز ئىلكىدە تۇتۇپ تۇرۇشقا يول قويۇلىدۇ «ئەف.» 2:2، 6:10-12).

«شىمالىي پادىشاھلىق» - «ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار»، «يەھۇدا»، «يەھۇدىيلار»نى كۆرۈڭ

«قالدى»

گەرچە ھەربىر دەۋردە ئىسرائىل خەلقىنىڭ كۆپ قىسمى خۇدادىن يىراقلىشىپ، يۈز ئۆرۈگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ مېھىر-شەپقىتى بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھامان ئۆزىگە سادىق ئاز بىر قىسمى قالاتتى ۋە قالىدۇ. بۇ قىسىم خەلق تەۋرات ھەم ئىنجىلنىڭ كۆپ يەرلىرىدە «قالدى»، «خۇدانىڭ قالدىسى» (ياكى بەزىدە «قالدۇق») دېيىلىدۇ.

«قانائان»

«قانائان» — نۇھ پەيغەمبەرنىڭ نەۋرىلىرىدىن بىرى (ھامنىڭ ئوغلى)؛ قانائاننىڭ ئەۋلادلىرى دەسلەپتە ئىگىلىگەن زېمىن ئۇلارنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان. ئۇ زېمىن ھازىرقى «پەلەستىن»دۇر؛ ئەمەلىيەتتە، خۇدا بۇ زېمىننى ئىسرائىلغا تەقدىم قىلغاندىن كېيىن ئىسمى «ئىسرائىل» ياكى «ئىسرائىلىيە» بولۇشى كېرەك ئىدى («يار.» 7:12نى كۆرۈڭ).

«قەيسەر»

«قەيسەر» — رىمنىڭ ھەربىر ئىمپېراتورىغا «قەيسەر» دېگەن نام-ئۇنۋان بېرەلەتتى؛ مەسىلەن، قەيسەر ئاۋغۇستۇس، قەيسەر يۇلىئۇس، قەيسەر تىبېرىئۇس قاتارلىقلار.

«قۇربانلىق»

تەۋراتتا ئۆگىتىلىشىچە «قۇربانلىق» ھەممىدىن ئاۋۋال خۇدانىڭ ئۆزى ئۆچۈندۇر. ئەگەر قۇربانلىق قىلغۇچى كىشىنىڭ قۇربانلىقى «ئىناقلىق قۇربانلىقى» ياكى «تەشەككۇر قۇربانلىقى» بولسا، ئۇنداقتا ئۇنىڭ قۇربانلىقتىن بىر قىسمىنى يېيىش ئىمتىيازى بولىدۇ؛ بىراق ئۇ خىلدىكى قۇربانلىق بولمىسا، ئۇ ئۇنىڭدىن ئازراقمۇ يېيىشكە بولمايدۇ. بەزىدە قۇربانلىقنى ئۆتكۈزۈۋالغۇچى كاھىن، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنىڭدىن يېيىشكە بولاتتى، ئەمما ھەرخىل قۇربانلىقنىڭ كۆپ قىسمى، بەزىدە ئۇنىڭ ھەممىسى خۇداغا ئاتاپ كۆيدۈرۈلەتتى.

تەۋراتتا جەمئىي بەش خىل ھەدىيە-قۇربانلىق تەسۋىرلىنىدۇ (تەۋراتتىكى «لاۋىيلار» دېگەن قىسمىنى كۆرۈڭ). تەۋراتتىكى بېشارەتلەر بۇلارنىڭ ھەممىسى كەلگۈسىدىكى، ئەڭ ئاخىرقى ئۆلۈغ بىر قۇربانلىقنى كۆرسىتىدۇ؛ شۇ قۇربانلىق بارلىق ئىنسانىيەتكە خۇداغا يېقىنلىشىش يولىنى يارىتىدۇ، دېيىلىدۇ. ئىنجىل بويىچە مۇشۇ ئۇلۇغ قۇربانلىق رەببىمىز ئەيسا مەسىھنىڭ كرېستكە مىخلىنىپ ئۆلۈشى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلدۇ.

(مۇشۇ يەردە شۇنى ئېيتىمىزكى: — گەرچە پۈتۈن دۇنيادىكى مۇسۇلمان خەلقلەر ھەر يىلى «قۇربان ھېيت»تا «قۇربانلىق» قىلسىمۇ، «بۇ قۇربانلىقنىڭ گۇناھلارنى يېپىش ئۈچۈنلىكى»دىن ئىبارەت ئەسلىدىكى مەنىسىدىن ناھايىتى يىراقلاپ كەتتى. ئادەتتە ھېيتتىكى بۇ «قۇربانلىق» پۈتۈنلەي ئۆيدىكىلەر ۋە دوستلار تەرىپىدىن يەۋېتىلىدۇ؛ بەزىدە ئۇنىڭدىن بىر قىسمى كەمبەغەللەرگە بېرىلىدۇ).

«قۇربانگاھ»

مۇسا پەيغەمبەرنىڭ دەۋرىدىن ئىلگىرى خۇدانىڭ بەندىلىرى، مەسىلەن ھابىل، نۇھ، ئىبراھىم ۋە ئايۇپ پەيغەمبەرلەر قۇربانلىقلارنى قىلغاندا ئادەتتە ئاۋۋال تۇپراق ياكى تاشلاردىن قۇربانلىق سۇپىتىدە ئاددىي بىر سۇپا ياسايتتى، ئاندىن ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوت يېقىپ قۇربانلىقلىرىنى كۆيدۈرەتتى. كېيىن، قۇربانگاھ مۇقەددەس چېدىرنىڭ ھويلىسىغا، ئاندىن مۇقەددەس ئىبادەتخانىنىڭ ھويلىسىغا قويۇلغان سۇپىمۇ، ياغاچتىن چوڭ ياسىلىپ، مىس بىلەن قاپلانغان.

«قۇل»

مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن قانۇن بويىچە، ئىسرائىل جەمئىيىتىدىكى قۇللارنىڭ ئەھۋالى ياكى سالاھىيىتى ئەتراپىدىكى تائىپىلەرنىڭ جەمئىيىتىكىدىكى قۇللارنىڭ ئەھۋالى ياكى سالاھىيىتى بىلەن تۈپتىن پەرقلىنىشى كېرەك ئىدى. مۇقەددەس قانۇن ئىسرائىلدىكى قۇللارغا بېغىشلىغان ھوقۇق ۋە ھىممەت باشقا قەدىمكى ئەللەر ئارىسىدا كۆرۈلۈپ باقمىغانىدى: —

(ئا) بارلىق قۇللار، مەيلى ئىسرائىللىق بولسۇن، چەتئەللىك بولسۇن (ئۇلارنىڭ بارلىق ئۇلاغلىرى بىلەن) ھەر ھەپتىنىڭ بىر كۈنى (شابات كۈنى) دەم ئېلىشى كېرەك («مىس.» 20:9-10).

(ئە) قۇللۇقتا بولۇپ ئالتە يىل ئۆتكەندىن كېيىن قۇل ئازاد قىلىنىشى كېرەك ۋە شۇنداقلا ئۇنىڭ ئەينى چاغدىكى بارلىق قەرزلىرى كەچۈرۈم قىلىنىشى كېرەك («مىس.» 21:2). ئەگەر ئىگىسىگە ئامراق بولغان بولسا ئۇنىڭ ئۆيىدىن چىقماي، ئۇنىڭ قۇللۇقىدا تۇرۇۋېرىشكىمۇ بولاتتى («مىس.» 21:5-6).

(ب) گەرچە قۇللار ھېچقانداق «ئىش ھەققى» ئالمىغىنى بىلەن (ئۇ ئەسلىدە قەرز تۆلەش سەۋەبىدىن ئۆزىنى قۇللۇققا سېتىۋېتىشقا مەجبۇر بولغان بولۇشى مۇمكىن) قۇللۇقتىن چىققاندا ئىگىسى ئۇنىڭغا يېڭى ھاياتنى ئۆتكۈزگۈدەك خىراجەت بېغىشلىشى تەلەپ قىلىنغان («قان.» 15:12-15). شۇنداقلا، ئۇ ئىگىسىنىڭ ئۆيىدە قۇل بولغان مەزگىلدە، ئۇنىڭ ھەممە ھاجەتلىرىدىن، شۇنداقلا ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ھەممە ھاجىتىدىن (ئائىلىسىدىكىلەرمۇ بىرگە قۇللۇققا سېتىلغان بولسا) ئىگىسى چىقىشى كېرەك، ھەتتا ئىگىسى خۇدانىڭ نىمە بەخت-بەرىكىتىدىن مۇيەسسەر بولغان بولسا، قۇلنىڭ مۇشۇلاردىن مۇيەسسەر بولۇشىغا يول قويۇلۇشى كېرەك ئىدى («لاۋ.» 19:13، 18، 25:39-43، 53، «قان.» 12:18).

(پ) قۇل چەتئەللىك بولسا ئۇنىڭ ئۇچۇن يۇقىرىقى «ئە» ۋە «ب»دىكى ئىمتىيازلار بولۇشى ناتايىن ئىدى.

(ت) قۇل ئىگىسى ئۆز قۇلىغا ئاچچىقلىنىپ ياكى نەپرەتلىنىپ ئۇنى ئۆلتۈرگەن بولسا، خوجايىنىغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىشى كېرەك؛ ئەگەر قۇل ئېغىر يارىلانغان بولسا ئىگىسى ئۇنى دەرھال ئازاد قىلىشى كېرەك («مىس.» 21:20-21، 26-27). بۇ ئىشلارنى يەكۈنلىگەندە، قۇلنىڭ «ئىنسان ھوقۇقى» ئىگىسىنىڭكىگە ئوپئوخشاش ئىدى.

(چ) يۇقىرىقى ئىشلارنى كۆزدە تۇتقاندا، مەسىھنىڭ بىر ئۇنۋانىنى — يەنى «پەرۋەردىگارنىڭ قولى» دېگەننى ھەقىقەتەن ئۇلۇغ ھەم مۇبارەك بىر نام دەپ چۈشىنىمىز؛ بىز «قول» دېگەننىڭ بۇ مەنىسى ئارقىلىق مەسىھنىڭ روسۇل پاۋلۇس ئارقىلىق ئۆز جامائىتىگە جېكىلەپ ئېيتقان سۆزلىرىنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنەلىشىمىز مۇمكىن: — «قېرىنداشلار، سىلەر ئەركىنلىككە چاقىرىلدىڭلار. لېكىن ئەركىنلىكڭلارنى ئەتلەرنىڭ ئارزۇ-ھەۋەسلىرىگە قاندۇرۇشنىڭ باھانىسى قىلماڭلار، بەلكى مېھىر-مۇھەببەت بىلەن بىر-بىرىڭلارنىڭ قۇللۇقىدا بولۇڭلار» («يەش.» 1:42-7، 3:49-12، 10:50، 12:53-13:52، «گال.» 13:5)

«قېرىنداشلار»

تەۋراتتا «قېرىنداشلار» ئادەتتە ئۆزىگە ئۇرۇق-تۇغقان بولغانلارنى كۆرسىتىدۇ. ئىنجىلدا بەزىدە شۇ مەنىدە كېلىدۇ، لېكىن ئىشلىتىلگەن كۆپ يەرلەردە ئېتىقاد جەھەتتىكى قېرىنداشلارنى كۆرسىتىدۇ (چۈنكى ھەممىسى مۇقەددەس روھ تەرىپىدىن «قايتىدىن تۇغۇلغان»). ئىنجىلدا بۇ ئىبارە ئېتىقادچى ئاكا-ئۇكا، ئاچا-سىڭىللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

«قىموش»

« قىموش» — موئابىيلار چوقۇنغان بۇت ئىدى. بۇ بۇتنىڭ «تەلەپ»لىرى تۈرلۈك جىنسىي بۇزۇقچىلىقنى ۋە بەلكىم ئىنسان قۇربانلىقىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئېلىشى مۇمكىن ئىدى («1پاد.» 7:11، «يەر.» 7:48نى كۆرۈڭ).

كافارەت

«كافارەت» (ئىبرانىي تىلدا «كافار» ياكى «كىپپۇر») دېگەننىڭ تۈپ مەنىسى «يېپىش»تىن ئىبارەت. گۇناھلارغا «كافارەت كەلتۈرۈش» دېگەنلىك «گۇناھلارنى يېپىش» دېگەنلىكتۇر. تەۋرات دەۋرىدە خۇدا گۇناھلارنى ۋاقىتلىق «ياپاتتى» ۋە شۇنىڭدەك شۇ گۇناھلاردىن توۋا قىلىپ قۇربانلىق كەلتۈرگەن بەندىلىرىنى كەچۈرۈم قىلاتتى. ئىنجىل دەۋرى كەلگەندە، ئۇ مەسىھنىڭ قۇربانلىقى ۋاستىسى بىلەن ئىنسانلارنىڭ گۇناھلىرىنى «يېپىش» ئەمەس، بەلكى گۇناھلىرىنى «ئېلىپ تاشلايدۇ» («يۇھ.» 29:1، 36نى كۆرۈڭ).

«كافارەت تەختى»

«كافارەت تەختى» ئاساسەن «ئەھدە ساندۇقى»نىڭ ياپقۇچىدىن ئىبارەت ئىدى (ئىبرانىي تىلىدا «كاپپورەت» — «ياپقۇچ» دېگەن مەنىدە). بىز ئۇنى «كافارەت تەختى» دەپ تەرجىمە قىلدۇق، «چۈنكى «مىس.» 22:25دە: -- «مەن شۇ يەردە سەن بىلەن كۆرۈشىمەن؛ كافارەت تەختى («كاپپورەت») ئۈستىدە... تۇرۇپ ساڭا ... سۆز قىلىمەن» ... دېيىلىدۇ. دېمەك، بۇ جاي خۇدانىڭ ئولتۇرىدىغان بىر تەختىگە ئوخشاشتۇر

«كاھىنلار»

ئىسرائىل خەلقى ئارىسىدا «كاھىن» دېگەن سالاھىيەت، شۇنداقلا كاھىنلىق ۋەزىپىسى ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك ئىدى. كاھىننىڭ ۋەزىپىسى بىرىنچىدىن خۇدانىڭ ئالدىدا خەلققە ۋەكىل بولۇپ قۇربانلىق قىلىش ۋە دۇئا قىلىش، ئىككىنچىدىن خەلقنىڭ ئالدىدا خۇدانىڭ ۋەكىلى بولۇشتىن ئىبارەت ئىدى. قىسقىسى، ئۇنىڭ «ئارىچى»، «ئەپلەشتۈرگۈچى»، «خۇدا بىلەن ئىنسانلار ئارىسىدا كېلىشتۈرگۈچى» رولى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ «خۇدانىڭ ئالدىدا خەلقنىڭ ۋەكىل بولۇش»تىكى مۇھىم بىر خىزمىتى قۇربانلىق ئۆتكۈزۈشنى باشقۇرۇش ئىدى. بۇ خىزمەت ئاۋۋال «مۇقەددەس چېدىر»دىكى قۇربانگاھتا، كېيىن مۇقەددەس ئىبادەتخانىدىكى قۇربانگاھتا بولغانىدى.

كاھىنلارنىڭ رولى يەنە خەلق ئارىسىدا تەۋراتتىن تەلىم بېرىش ئىدى («مال.» 7:2).

ئىسرائىللاردا پەقەت لاۋىي قەبىلىسىدىن، ھارۇننىڭ نەسلى بولغانلار كاھىنلار بولاتتى. ئىنجىل دەۋرىدە «لاۋىيلارنىڭ كاھىنلىق تۈزۈمى» مەسىھ تەرىپىدىن پۈتۈنلەي بىكار قىلىنغان؛ چۈنكى ئەيسا مەسىھ خۇدا تەرىپىدىن «لاۋىيلارنىڭ كاھىنلىق تۈزۈمى»دىن مۇتلەق ئەۋزەل بولغان «مەلكىزەدەكنىڭ كاھىنلىق تۈزۈمى» تەرتىپىدە باش كاھىن دەپ بېكىتىلگەندى («زەب.» 4:110، «ئىبر.» 10:5).

مەسىھنىڭ مەڭگۈلۈك كاھىنلىقىغا ئاساسەن، ئىنجىل دەۋرىدە مەسىھكە بارلىق ئېتىقاد قىلغۇچىلار «كاھىن» دېيىلىدۇ؛ بۇ كاھىنلىقنىڭ ئىمتىيازلىرى بىلەن ئېتىقادچىلارنىڭ خۇداغا ئىبادەت قىلىش، ئۇنىڭغا مەدھىيە ئوقۇش، باشقىلار ئۈچۈن دۇئا قىلىش، خۇدانىڭ نىجاتى توغرىسىدىكى خۇش خەۋەرگە گۇۋاھلىق قىلىشتىن ئىبارەت نېسىۋىسىگە مۇيەسسەر بولىدۇ.

كالېندار ـ تەۋرات كالېندارى؛
ئايلار ۋە ھېيتلار جەدۋىلىنى كۆرۈڭ

«كرېستلەش» (چاپراس ياغاچقا مىخلاش)

«كرېستلەش» — كرېستكە مىخلاش ئارقىلىق ئۆلۈم جازاسى بېرىشتىن ئىبارەت. دېمىسىمۇ بۇ ئادەمنى قاتتىق خارلايدىغان، ئىنتايىن دەھشەتلىك، رىم ئىمپېرىيەسى بويىچە ئەڭ ئازابلىق ۋە رەھىمسىز ئۆلۈم جازاسى ئىدى. كرېستلەنگەن ئادەمنى تېخىمۇ نومۇسقا قالدۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ بارلىق كىيىملىرىنى سالدۇرۇۋېتىپ يالىڭاچ قىلاتتى.

«كونا ئەھدە» ۋە «يېڭى ئەھدە»

مۇقەددەس كىتابتا دېيىلگەن «كونا ئەھدە» خۇدانىڭ مۇسا پەيغەمبەرنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئۆزى بىلەن ئىسرائىل خەلقى ئوتتۇرىسىدا تۈزگەن ئەھدىسىدۇر. «كونا ئەھدە»نىڭ نېگىزى قىسقىچە ئېيتقاندا «ئەگەر» دېگەن سۆزدە گەۋدىلىنىدۇ: — «ئەمدى ئەگەر سىلەر دەرھەقىقەت مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاپ، ئەھدەمنى تۇتساڭلار، ئۇنداقتا بارلىق ئەللەرنىڭ ئارىسىدا ماڭا خاس بىر گۆھەر بولىسىلەر» («مىس.» 5:19).

ھالبۇكى، كېيىنكى 1500 يىللىق تارىخ ئىسپاتلىغاندەك، ھېچكىم خۇدانىڭ ئەھدىسىنى تۇتالمىدى. بۇ تەرەپتە ئىسرائىللار پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە ۋەكىللىك قىلىدۇ — چۈنكى بارلىق ئىنسانىيەت تۇيۇقسىز گۇناھكاردۇر («گال.» 3:10-14، 19، 22-26نى كۆرۈڭ). ھەممىمىزنىڭ سېپىي ئۆزىدىن گۇناھكار ئىكەنلىكىمىزنى ئىسپاتلاش دەل مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن مۇقەددەس قانۇننىڭ بىرىنچى مەقسىتىدۇر.

«كونا ئەھدە» (مۇقەددەس قانۇن) ئارقىلىق ئۆزىنىڭ گۇناھىنى، شۇنداقلا ئۈمىدسىز ھالىتىنى چۈشىنىپ يەتكەنلەر بولسا «يېڭى ئەھدە»نىڭ خۇش خەۋىرىنى ئاڭلاشقا تەيياردۇر: — «مەن ئىسرائىل جەمەتى ۋە يەھۇدا جەمەتى بىلەن يېڭى ئەھدە تۈزىمەن؛ مەن سىلەرگە يېڭى قەلب بېرىمەن، ئىچىڭلارغا يېڭى بىر روھ سالىمەن... مەن ئۇلارنىڭ قەبىھلىكىنى كەچۈرىمەن ھەمدە ئۇلارنىڭ گۇناھىنى ھەرگىز ئېسىگە كەلتۈرمەيمەن» — دەيدۇ پەرۋەردىگار». «يەر.»

34-31:31، «ئەز.» 27-25:36، «ئىبر.» 13-6:8نى كۆرۈڭ. ئوقۇرمەنلەرگە ئايان بولسۇنكى، «يېڭى ئەھدە»دە «ئەگەر» دېگەن سۆز تېپىلمايدۇ ــ يېڭى ئەھدە خۇدا تەرىپىدىن بىۋاستە چۈشۈرۈلگەن ــ بىز بولساق پەقەت ئۇنى «ئامىن!» («مەندە شۇنداق بولسۇن» ياكى «شۇنداق بولغاي!») دەپ قوبۇل قىلىشىمىز كېرەكتۇر، خالاس. ئايەتلەردە كۆرسىتىلگەندەك، «يېڭى ئەھدە» كىشىلەر مەسىھكە ئېتىقاد قىلىشى بىلەنلا، دەرھال ئۇلارنىڭ قەلبىدە، روھىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. «ئەزاكىيال»دىكى «قوشۇمچە سۆز»دىكى 36-باب توغرۇلۇق ئىزاھاتىمىزنىمۇ كۆرۈڭ.

«كۆتۈرمە ھەدىيە»

«كۆتۈرمە ھەدىيە» ــ كاھىن ياكى ھەدىيەنى سۇنغان كىشى پەرۋەردىگارغا ئىككى قوللاپ ئالاھىدە ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاتىغان ھەدىيە. «كۆتۈرمە ھەدىيە» ئادەتتە قۇربانلىقنى مەسئۇل كاھىنغا تەۋە بولاتتى.

«كېرۇبلار»

«كېرۇبلار» ــ بەلكىم ئالەمدىكى ئەڭ كۈچلۈك، ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك پەرىشتىلەر بولۇشى مۇمكىن («يار.» 24:3، «ئەزاكىيال» 1-باب، 10-بابنى كۆرۈڭ).

«گوئېل»
«ھەمجەمەت-قۇتقۇزغۇچى» ياكى «ھەمجەمەت-نىجاتكار»

مۇساغا تاپشۇرۇلغان قانۇن بويىچە، بىرسى نامراتلىشىپ قەرزدار بولۇپ قېلىپ، ئۆز يەرلىرىنى سېتىشقا، ھەتتا ئۆزى ياكى ئائىلىسىدىكىلەرنى قۇللۇققا سېتىشقا مەجبۇر بولغاندا، بۇنداق سودا-سېتىق پەقەت «ئازادلىق يىلى» (يەنى «كاناي-بۇرغا چالىدىغان يىلى»، «شادلىق يىلى»، ھەربىر 50-يىلى)غىچە ئىناۋەتلىك بولاتتى («لاۋ.» 10:25-55نى كۆرۈڭ). شۇ يىلدا بارلىق تەئەللۇقاتلار ئەسلىدىكى ئىگىسىگە ياكى ئەڭ يېقىن تۇغقىنىغا قايتۇرۇلۇشى كېرەك ئىدى (ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەن بولسا). ھالبۇكى، «ئازادلىق يىلى»دىن ئىلگىرى مەلۇم بىر تۇغقىنى نامرات قېرىندىشىنىڭ باشقىلارغا سېتىۋەتكەن يەر-زېمىنلىرىنى ئۇنى نامراتلىقتىن قۇتقۇزۇش مەقسىتىدە، سېتىۋېلىپ قايتۇرۇپ بېرىش ھوقۇقى بار ئىدى. شۇنىڭدەك، قېرىندىشى ياكى ئائىلىسى قۇللۇقتا بولغان بولسا، پۇتۇن

ئائىلىسىدىكىلەرنى قۇللۇقتىن ھۆر قىلىپ سېتىۋېلىش ھوقۇقىمۇ بار ئىدى. قانۇن بويىچە باھاسى ئادىل بولسا ھېچكىم ئۇنىڭ بۇ يولىنى توسىيالمايتتى. ئىبرانىي تىلىدا بۇنداق تۇغقىنىنى سۈپەتلەيدىغان سۆز «گوئىل» دېيىلەتتى؛ بىز «گوئىل»نى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغاندا «ھەمجەمەت-قۇتقۇزغۇچى» ياكى «ھەمجەمەت-نىجاتكار» دېگەننى تاللىۋالدۇق.

مەلۇم بىر ئائىلىنىڭ ئەزاسى باشقىلار تەرىپىدىن زەخىمگە ئۇچرىغان ياكى ئەجەللىك بىر زەربە بىلەن ئۆلگەن بولۇپ، پاكىتى تولۇق بولسا، شۇ ئائىلىنىڭ ئەزاسىغا «ھەمجەمەت-قۇتقۇزغۇچى»لىق رولىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا رازى بولغان بىر تۇغقىنىنىڭ جاۋابكاردىن زىيانىنى تۆلىتىۋېلىش ھوقۇقىمۇ بار ئىدى («قان.» 19:1-13، «يە.» 20:1-9؛ يەنە «ئايۇپ» 25:19نى ۋە ئىزاھاتىنى كۆرۈڭ).

تەۋرات دەۋرىدە خۇدا ئىسرائىلغا كۆپ يەرلەردە ئۆزىنى «مەن سىلەرنىڭ ھەمجەمەت-نىجاتكارىڭلارمەن» دەپ ئاتايدۇ. ئىنجىلدا بولسا مەسىھ ئەيسا پۈتۈن ئىنسانىيەتكە «ھەمجەمەت-نىجاتكار» بولۇشقا كەلدى، دېيىلىدۇ.

«لاۋىيلار»

«لاۋىيلار» — «لاۋىي» قەبىلىسىدىن بولغانلار، يەنى ياقۇپنىڭ ئون ئىككى ئوغلىدىن بىرىنىڭ ئەۋلادلىرى ئىدى. ئىسرائىل چۆل-باياۋاندا سەپەر قىلغان كۈنلەردە، خۇدا ئىسرائىلنى سىنىغاندا، ئۇنىڭغا ناھايىتى سادىق بولغاچقا، لاۋىي قەبىلىسىدىكىلەر «مۇقەددەس چېدىر»دىكى ئالاھىدە خىزمەتتە بولۇشقا بېكىتىلگەن. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىلىرى كاھىنلارغا ياردەمچى بولۇش، سەپەر قىلغان ۋاقىتلاردا «مۇقەددەس چېدىر» ۋە بارلىق ئەسۋابلىرىنى كۆتۈرۈش، توختىغان يەرلەردە چېدىرنى قايتىدىن قۇرۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. كېيىن، سۇلايمان پادىشاھ ئىبادەتخانىنى قۇرغاندا، ئۇلار ئىبادەتتە مەدھىيە ناخشىلىرى ئوقۇش، نەغمە-ناۋا ئېيتىش، شۇنىڭدەك خەلق ئارىسىدا تەلىم بېرىش ۋەزىپىسىنىمۇ ئۈستىگە ئالغان.

«لېۋىئاتان» — «ئەجدىھالار» ھەم «لېۋىئاتان»نى كۆرۈڭ

«سەپتۇئاگىنت» (LXX)

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 3-ئەسىردە، شۇ چاغدىكى گرېك ئىمپېرىيەسىدە تارىلىپ كەتكەن يەھۇدىيلاردىن كۆپ قىسمى ئىبرانىي تىلىنى بىلمەيتتى. ئۇلار تەۋراتنى ئوقۇيالمىغاچقا، شۇ چاغدا ئۇلارنى دەپ، تەۋراتنىڭ بىر گرېكچە تەرجىمىسى ئىشلەنگەن. بۇ تەرجىمە «سەپتۇئاگىنت» دېيىلىدۇ («قىسقىچە «LXX»).

«ماننا»

«ماننا» ئىسرائىل چۆل-باياۋاندا سەپەر قىلغان قىرىق يىلدا، ئۇلار ھەر ئەتىگەندە شەبنەم بىلەن تەڭ خۇدا ئەرشتىن چۈشۈرگەن بۇ ئالاھىدە تائام بىلەن ئوزۇقلاندى. بۇ پۈتكۈل مۇقەددەس كىتابتا خاتىرىلەنگەن مۆجىزىلەردىن ئەڭ ئۇزۇنى ھېسابلىنىدۇ — ئاز دېگەندىمۇ ئىككى مىليون ئادەم ئۇنىڭدىن قىرىق يىل ھەر كۈنى يەپ تويۇندى. «ماننا»نىڭ مەنىسى «ئۇ نېمە؟» — بۇ خەلقنىڭ ئۇنى تۇنجى كۆرگەن چاغدىكى ئىنكاسى ئىدى («يە.» 12:5، «يۇھ.» 31:6).

«مەشگۇ» — «ئەبەدىي»، «مەشگۇ»نى كۆرۈڭ

«مولەك»

«مولەك» — ئاممونىيلار ۋە ئېدومىيلار چوقۇنغان بۇت ئىدى. بۇ بۇتنىڭ «تەلەپ»لىرى ئىنسان قۇربانلىقى ۋە تۈرلۈك جىنسىي بۇزۇقچىلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى («لاۋ.» 21:18، «1پاد.» 7:11، «يەر.» 35:32نى كۆرۈڭ).

«مۇتلەق ئاتاش» — «(خۇداغا) مۇتلەق ئاتالغان»نى كۆرۈڭ

«مۇرمەككى»

«مۇرمەككى» — ئىنتايىن قىممەتلىك بىرخىل ئەتىر ياكى دورا-دەرمان. پۇرىقى ھەم ئاچچىق ھەم خۇشپۇراق، ئۇ مېيىتكە سۈرتۈلسە، ئۇنى چىرىشتىن ساقلايدۇ («لۇقا» 38:7، «يۇھ.» 39:19).

«مۇسانىڭ قانۇنى»

«مۇسانىڭ قانۇنى» — مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن قانۇننى كۆرسىتىدۇ (ئۇ «يارىتىلىش»، «مىسىردىن چىقىش»، «لاۋىيلار»، «چۆل-باياۋاندىكى سەپەر» ۋە «قانۇن شەرھى»نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ).

«مۇقەددەس»

مۇقەددەس — «پاك، پەرۋەردىگارغا خاس، ئالاھىدە ئاتالغان» دېگەن مەنىدە. بۇ ئۇقۇم ئىبرانىي تىلىدا «قودەش» («مۇقەددەسلىك») دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. شۇڭا ئوقۇرمەنلەرگە بەلكىم ئايانكى، «مۇقەددەس»نىڭ ئەسلى مەنىسى دەل «خۇداغا ئالاھىدە ئاتالغان، پاك» دېگەنلىكتۇر.

«مۇقەددەس چېدىر»

«مۇقەددەس چېدىر» — «ئىبادەت چېدىرى»، «جامائەت چېدىرى» ۋە «ھۆكۈم-گۇۋاھلىق چېدىرى» («ھۆكۈم-گۇۋاھلىق ساقلاقلىق چېدىر») دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مۇسا پەيغەمبەرنىڭ دەۋرىدە «مۇقەددەس چېدىر» ئىسرائىللارنىڭ بارگاھىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقانىدى؛ ئىسرائىللار شۇ يەرگە يىغىلىپ كاھىنلارنىڭ يېتەكلىشىدە خۇداغا قۇربانلىق قىلىپ ئىبادەت قىلالايتتى («مىس.» 25-31، 35-40-بابلارنى كۆرۈڭ).

مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن قانۇن بويىچە، پەقەت «خۇدا ئۆز نامىنى قويۇشقا تاللىغان جاي»دا قۇربانلىق قىلسا توغرا بولاتتى. بۇ «خۇدا ئۆز نامىنى قويۇشقا تاللىغان جاي» ئاۋۋال «مۇقەددەس چېدىر» (قەيەردە تىكىلگەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر)، ئاندىن يېرۇسالېمدىكى مەركەزىي ئىبادەتخانا ئىدى («ئىبادەتخانا»نى كۆرۈڭ).

«مۇقەددەس جاي» («مۇقەددەس چېدىر»دىكى «مۇقەددەس جاي»، «مۇقەددەس ئىبادەتخانا»دىكى «مۇقەددەس جاي»)

«مۇقەددەس چېدىر» ۋە كېيىن ئۇنىڭ ئورنىنى باسقان «مۇقەددەس ئىبادەتخانا» توغرىسىدىكى بايانىنى كۆرۈڭ. «مۇقەددەس چېدىر» خۇدا مۇسا پەيغەمبەرگە تاپشۇرغان لايىھە بويىچە قۇرۇلغان. خۇدانىڭ مەقسىتى «مېنىڭ ئىسرائىللار ئارىسىدا ماكان قىلىشىم

ئۇچۇن... ئۇلار ماڭا بىر مۇقەددەس تۇرالغۇنى ياسىسۇن» («مىس.» 8:25). «مۇقەددەس چېدىر» «سىرتقى هويلا»، «مۇقەددەس جاي» ۋە «ئەڭ مۇقەددەس جاي» دېگەن ئۈچ يەردىن تەركىب تاپقان. «مۇقەددەس جاي»غا كىرىشكە پەقەت كاھىنلارغىلا رۇخسەت بولغان ئىدى؛ ئۇلار هەر كۈنى «چىراغدان»نى پەرلەشكە ۋە خۇشبۇينى سېلىشقا ئىككى قېتىم كىرەتتى.

«ئەڭ مۇقەددەس جاي»غا كىرىشكە پەقەت باش كاھىنغىلا رۇخسەت بولغان. باش كاھىن يىلدا بىر كۈنلا ئۇ ئۆزى ئۈچۈن، شۇنداقلا ئۆز ئائىلىسىدىكىلەر ئۈچۈن ئاندىن پۈتكۈل ئىسرائىل ئۈچۈن كاففارەت قىلىشقا كىرەتتى.

«مۇقەددەس ئىبادەتخانا» «مۇقەددەس چېدىر»نىڭ ئورنىنى باسقاندىن كېيىن «مۇقەددەس جاي» ۋە «ئەڭ مۇقەددەس جاي»غا بولغان شۇ تۈزۈم ئۆزگەرمەي داۋام قىلىندى.

خېرتە-سىخېمىلارنىمۇ كۆرۈڭ.

«نازارىيلار»

«نازارىيلار» — «نازارىي» دېگەن سۆز «(خۇداغا) ئاتىغان» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. تەۋرات دەۋرىدە، «نازارىي بولىمەن» دەپ قەسەم قىلغان كىشىلەر ئۆزىنى مەلۇم بىر مۆھلەتتە ياكى ئۆمۈرۋايەت خۇداغا ئاتايدۇ.

قەسەم قىلغان مۆھلەت ئۈچۈن ئۆزىنى خۇداغا ئالاهىدە بېغىشلىغان كىشى قەسەم قىلغان مەزگىلدە چېچىنى چۈشۈرمەيتتى، هېچقانداق هاراق-شاراب ياكى ئېچىتقۇلۇق ئىچىملىكلەرنى ئىچمەيتتى، ئۈزۈمدىن ياسالغان هەرقانداق نەرسىنى يېيىش-ئىچىشتىن ئۆزىنى چەكلەيتتى. بەزىلەر ئۆمۈرۋايەت شۇنداق قىلغان (مەسىلەن شىمشون، چۆمۈلدۈرگۈچى يەھيا پەيغەمبەر). «چۆل.» 6-بابنى كۆرۈڭ.

«نىكولاتىيلار»

«نىكولاتىيلار» — «ۋەھ.» 6:2 ۋە 15:2دە تىلغا ئېلىنغان بۇ بىر گۇرۇھ كىشىلەر «ۋەھيي» دېگەن كىتاب ۋەهيي قىلىنغان ۋاقىتتا جامائەتلەر ئارىسىدا ئاللىقاچان پەيدا

بولغان رەزىل بىر تۈركۈم ئالدامچىلار ئىدى. بەزى ئالىملار ئۇلارنى «نىكولاس» ئىسىملىك مەلۇم كىشىگە ئەگەشكۈچىلەر دەپ قارايدۇ؛ بۇنىڭ مۇمكىنچىلىكى بولغىنى بىلەن، بىز بۇ گۇرۇھنىڭ ئىسمى بەلكىم ئۇلارنىڭ بىدئەت تەلىملىرى ۋە ئەمەللىرىدىن كەلگەن دەپ قارايمىز. «نىكولاس» ياكى «نىكولائۇس» دېگەن ئىسىمنىڭ مەنىسى «خەلقنى يەڭگۈچى»دۇر. شۇڭا شۇ ئىسىم بەلكىم ئۇلارنىڭ خۇدانىڭ جامائىتىنىڭ ئۈستىگە خوجايىنلىق قىلماقچى بولۇپ، ھەممىسىنى كونترول قىلىشقا ئىنتىلىدىغان، مەسىھنىڭ تېنى بولغان جامائەتنىڭ ھەربىر ئەزاسىنى بوغۇشنى خالايدىغان بىر گۇرۇھ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ، دەپ قارايمىز. «2كور.» 24:1، «1پېت.» 5:1-4نى كۆرۈڭ.

«ھارام» — «ھالال» ۋە «ھارام»نى كۆرۈڭ

«ھالال» ۋە «ھارام» ھېسابلانغان ھايۋانلار

تەۋراتتىكى ئاۋۋالقى بابلاردىن ئۆگىنىمىزكى، بەزى ھايۋانلار «ھالال»، بەزىلەر «ھارام» دەپ ھېسابلىناتتى («يار.» 2:7-3). ھالبۇكى، بۇ «ھالال ھايۋانلار»نى يېگىلى بولىدۇ، «ھارام ھايۋانلار»نى يېگىلى بولمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس ئىدى. چۈنكى شۇ چاغدا (نۇھ دەۋرىدە) ئىنسانلارغا گۆش يېيىشكە تېخى رۇخسەت بېرىلمىگەنىدى. «يار.» 3:9-4دە خۇدا نۇھ ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا گۆش يېيىشكە رۇخسەت بېرىدۇ (ھەممىمىز نۇھنىڭ ئەۋلادلىرىدۇرمىز)، لېكىن ئۇنىڭغا ھېچقانداق گۆش توغرۇلۇق پەرھىز بېرىلگەن ئەمەس. شۇڭا «يار.» 20:9دىن ئېنىقكى، «ھالال» دېگەننىڭ مەنىسى «قۇربانلىقلار ئۈچۈن مەقبۇل بولىدۇ» دېگەنلىكتۇر. ئەمدى نۇھ پەيغەمبەرنىڭ قايسى ھايۋانلارنىڭ قۇربانلىققا قوبۇل قىلىنىدىغانلىقى، قايسىلىرى قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقىنى قانداق بىلگەنلىكىنى بىلمەيمىز. خۇدا ئەسلىدە ئادەمئاتىمىز ياكى قابىل ۋە ھابىلغا شۇنى ئايان قىلغاندۇ. چۈنكى ھابىل خۇدانىڭ قايسى ھايۋانلارنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلگەن («يار.» 3:4-7).

كېيىن، قايسى ھايۋانلار خۇداغا مەقبۇل بولىدۇ دېگەن خەۋەر تەۋراتتىكى «لاۋىيلار» دېگەن كىتاب («قۇربانلىق قىلىش دەستۇرى») ئارقىلىق يەھۇدىي خەلقىگە ئېنىق بېكىتىلگەن. شۇ كىتابتىمۇ خۇدا يەھۇدىي خەلقىگە: سىلەر ئۈچۈن پالانچى جانىۋارلارنى يېگىلى بولىدۇ، پالانچىلىرىنى يېگىلى بولمايدۇ، دەپ تاپىلايدۇ — شۇنىڭدىن كېيىن

بۇ جانىۋارلار شۇ تەرەپتىن ئۇلارغا «هالال» ۋە «هارام» دەپ بىلىنگەن. بۇ تېزىملىك تومۇرلۇق «لاۋىيلار»دىكى «قوشۇمچە سۆز»ىمىزنىمۇ كۆرۈڭ. لېكىن خۇدا ھېچقاچان بۇ پەرھىزلەرنى «يات ئەللىكلەر» (تائىپىلەر، يەھۇدىي ئەمەسلەر)گە تاپىلىغان ئەمەس («روس.» 15:1-29نى كۆرۈڭ)

بۇ ئىش توغرۇلۇق رەببىمىزنىڭ «مار.» 7:1-23دە خاتىرىلەنگەن سۆزلىرى، «روسۇللارنىڭ پائالىيەتلىرى» 10-باب (روسۇل پېترۇس كۆرگەن ئالامەت كۆرۈنۈش)، «رىم.» 14:1-23، «1كور.» 6:13، «تىت.» 1:5، «1تىم.» 4:1-6، «ئىبر.» 9:10نىمۇ كۆرۈڭ).

«هاللېلۇياھ» («ھەمدۇسانا»)

«ھەمدۇسانا» ئادەتتە گرېك تىلى ۋە ئىبرانىي تىلدا «هاللېلۇياھ!» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. «هاللېلۇياھ»نىڭ مەنىسى ««ياھ»قا (ياھۋەھگە، پەرۋەردىگارغا) مەدھىيە بولغاي!». ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېسىدە باركى، «ياھ» «ياھۋەھ» (پەرۋەردىگار)نىڭ قىسقارتىلغان شەكلىدۇر.

«ھەسەت» - «خۇدانىڭ ھەسەتلىك غەزىپى»نى كۆرۈڭ

«ھەققانىي قىلىش»

«ھەققانىي قىلىش» — ئىنجىلنىڭ خۇش خەۋىرىگە ئاساسەن بىرسى ئەيسا مەسىھگە ئېتىقاد قىلسا، خۇدا ئۇنى «ھەققانىي قىلىدۇ». بۇنداق ھەققانىيلىق ھەم ئېتىقادچى كىشىگە تولۇق ھېسابلىنىدۇ ھەم شۇنداقلا ئۇنىڭ ئىچىگە (ئادەمنىڭ روھىغا) كىرگۈزۈلىدۇ («رىم.» 3:22، 4:3-8، 10:8 ۋە ئىزاھاتلارنى كۆرۈڭ).

«ھەمجەمەت-قۇتقۇزغۇچى» ياكى «ھەمجەمەت-نىجاتكار» - «گوئېل»نى كۆرۈڭ

«ھوساننا»

«ھوساننا» — ئىبرانىي تىلدا «قۇتقۇزغايسەن، ئى پەرۋەردىگار» دېگەن مەنىدە. بۇ سۆز زەبۇر، 118:25-26دىكى بېشارەتتىن تېپىلىدۇ. ئىنجىل دەۋرىگە كەلگەندە «خۇداغا تەشەككۈر-سانا» دېگەن مەنىدىمۇ بولغان. زەبۇر 118-كۈيدىكى ئىزاھاتلارنىمۇ كۆرۈڭ.

«ھۆكۈم-گۇۋاھ» («ئۇن ئەمر»نىمۇ كۆرۈڭ) (بەزىدە «خۇدانىڭ گۇۋاھلىقى»، «خۇدانىڭ ھۆكۈم-گۇۋاھلىقى»، «ئۇن ئەمر»مۇ دېيىلىدۇ)

خۇدا سىناي تېغىدا مۇسا پەيغەمبەرگە تاپشۇرغان «ئون پەرز» ياكى «ئون ئەمر» پۈتۈلگەن ئىككى تاش تاختاي «ھۆكۈم-گۇۋاھ» دېيىلىدۇ («مىس.» 18:31؛ 20-بابنى كۆرۈڭ). نېمىشقا «ھۆكۈم-گۇۋاھ» ياكى «گۇۋاھلىق» دېيىلىدۇ؟ چۈنكى «ئون پەرز» خۇداغا گۇۋاھلىق بېرىدۇ؛ خۇدانىڭ ھەققانىي تەبىئىتى، مۇقەددەس ماھىيىتى ۋە ئىنسانلارغا باغلىغان كۈيۈمچانلىق-غەمخورلۇقى شۇ ئەمرلەردە ئايان قىلىنغاچقا، «ھۆكۈم-گۇۋاھ» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

بۇ «ئون پەرز»نى خۇدانىڭ ئىسرائىلغا بولغان تۈپ ئەمرلىرى، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئىسرائىل بىلەن بولغان ئەھدىسىنىڭ ئاساسى دېيىشكە بولىدۇ؛ شۇ ئەمرلەر پۈتۈلگەن تاش تاختايلار «ئەھدە ساندۇقى»دا ساقلىناتتى. شۇڭا بەزىدە ساندۇق «ھۆكۈم-گۇۋاھلىق ساندۇقى»، ئىبادەت چېدىرى بولسا، «ھۆكۈم-گۇۋاھلىق چېدىرى» دەپ ئاتىلىدۇ («مىس.» 20:40نى كۆرۈڭ).

«ھېرودلار»

«ھېرودلار» ئىنجىل دەۋرىدە يەھۇدىيە ئۆلكىسىنى ۋە ئەتراپىدىكى ئۆلكىلەرنى سورىغان ئېدومىي مىللىتىدىن بولغان بىر خاندانلىققا تەۋەلىك پادىشاھلار ياكى ھاكىملار، ئۇلار ئاساسەن رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ «قونچاق پادىشاھ»لىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ تەپسىلىي

تارىخى توغرۇلۇق خەۋەر «ماتتا»دىكى قوشۇمچە سۆز، شۇنداقلا «ھېرودلار» نەسەبنامىسى كۆرسەتكەن سخېمانىمۇ كۆرۈڭ.

«ئون ئەمر» («ھۆكۈم-گۇۋاھ»نىمۇ كۆرۈڭ)

مۇسا پەيغەمبەر سىناي تېغىدا خۇدادىن «مۇقەددەس قانۇن» تاپشۇرۇۋالغاندا («مىس.» 20-31-بابلار)، شۇ قانۇننىڭ بىرىنچى قىسمى ئىسرائىلغا ئالاھىدە بۇيرۇلغان ئون ئەمردىن تەركىب تاپقانىدى. بۇ «ئون ئەمر» ئىككى تاش تاختايغا پۈتۈلۈپ ئۇنىڭغا تاپشۇرۇلغان («مىس.» 12:24، 18:31). بۇ ئاۋۋالقى تاش تاختايلارنى مۇسا پەيغەمبەر خەلقنىڭ ئىتائەتسىزلىكى تۈپەيلىدىن تاشلاپ چېقىۋەتتى («مىس.» 32:1-16). ئاندىن خۇدا ئۇنىڭغا: — «سەن ئاۋۋالقىغا ئوخشاش ئۆزۈڭ ئۈچۈن تاشتىن ئىككى تاختىنى يونۇپ كەل؛ مەن بۇ تاختايلارغا سەن ئىلگىرى چېقىۋەتكەن تاختايلاردىكى سۆزلەرنى يېزىپ قويىمەن» دېدى («مىس.» 1:34، «قانۇن شەرھى» 10:1-2). ئاندىن مۇسا ئىسرائىلنى بۇ ئىككى تاش تاختاينى «خۇدانىڭ ئىسرائىل بىلەن تۈزگەن ئەھدىنىڭ نىگزى» دەپ بىلسۇن دەپ، ئۇلارنى «ئەھدە ساندۇقى» ئىچىگە قويغان. «ئون ئەمر» «مىس.» 20:1-17، شۇنداقلا «قانۇن شەرھى» 5:6-21دە تېپىلىدۇ.

«ئۇخلاش» — «ئۇ ئاتا-بوۋىلىرى ئارىسىدا ئۇخلىدى»، «ئۇ ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ يېنىغا كەتتى»، «ئۇ خەلقىگە قوشۇلدى» قاتارلىق ئىبارىلەر

«ئۇ ئاتا-بوۋىلىرى ئارىسىدا ئۇخلىدى» دېگەن ئىبارە تەۋراتتىكى «يارىتىلىش» «پادىشاھلار» ۋە «تارىخ-تەزكىرە» دېگەن قىسىملاردا تېپىلىدۇ (بۇنىڭغا ئوخشايدىغان «ئۇ ئۆز خەلقلىرىگە يىغىلدى» دېگەندەك ئىبارىلەر باشقا يەرلەردىمۇ تېپىلىدۇ). بەزى ئالىملار بۇ ئىبارىنى پەقەت «ئۇ ئۆلدى» دېگەن مەنىدىكى سىلىق گەپ (ئىبۋېمىزم)، خالاس، دەپ قارايدۇ. بىز بولساق بۇ كۆزقاراشنى مۇقەددەس يازمىلارنىڭ قەدىر-قىممىتىنى سۇسلاشتۇرىدۇ، دەپ ئويلايمىز. روسۇل پاۋلۇس بىزگە «پۈتكۈل مۇقەددەس يازمىلارنىڭ ھەممىسى خۇدانىڭ روھىنىڭ يوليورۇق-ئىلھامى بىلەن يېزىلغان» دەپ ئەسلىتىدۇ («1تىم.» 16:3). خۇدا بىر سۆزنى ھەرگىز بىكار ياكى بىھۇدە ئىشلەتمەيدۇ، ۋە ئۇنىڭ خىزمەتكارلىرىمۇ ئۇنداق قىلماسلىقى كېرەك

(«مات.» 36:12). «خۇدانىڭ مۇقەددەس ئادەملىرى مۇقەددەس روھنىڭ يېتەكلەپ تەسىرلەندۈرۈشى بىلەن» مۇقەددەس يازمىلارنى يازغانلىرىدا ھېچ بىكار سۆز ئىشلەتمەيدىغانلىقى تۇرغان گەپتۇر («2پېت.» 1:20-21).

رەببىمىز ئۆزى ۋە ئۇنىڭ روسۇللىرى ئېتىقادچىلارنىڭ ئۆلۈمىنى تىلغا ئالغان بولسا دائىم «ئۇخلاش» دەپ ئاتايدۇ. بىز بۇ سۆزدىن ئېتىقادچىلارنىڭ ئۆلۈمى ۋە تىرىلىشىنىڭ ئارىلىقىدىكى ھالىتىنى بىرخىل روھىي ھوشسىزلىق ياكى «يوقلۇق» دەپ ئويلىمايمىز. ئەمەلىيەتتە، «ئۇيقۇ» جىسمانىي جەھەتتە ھېچقانداق «ھوشسىزلىق» ھالىتىنى كۆرسەتمەيدۇ؛ ھەممە كىشىلەر ئۇخلىغاندا چۈش كۆرىدۇ، ھەتتا ئىتلارمۇ چۈش كۆرىدۇ! ئىنسانلارنىڭ نورمال ئۇيقۇسى بولسا، دەرۋەقە ھوشسىزلىق ئەمەس. ئۆلۈم بىلەن تىرىلىشىنىڭ «ئارىلىقىدىكى ھالەت» توغرۇلۇق مۇقەددەس يازمىلاردىن «يەش.» 14:4-19، «ئەز.» 31-باب، «2كور.» 6:5-9، «لۇقا» 16:19-31 قاتارلىق قىسىملار بىزنى ئۈچۈر بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. مۇشۇ قىسىملارنىڭ ئەڭ ئاخىرىسىدا («لۇقا»دا) رەببىمىز ئېتىقادچى بولغان «تىلەمچى لازارۇس» ۋە ئېتىقادسىز نامسىز بىر باينىڭ ئۆلۈمدىن كېيىنكى ئەھۋالىنى بىزگە بايان قىلىدۇ. ئۇنىڭ تەسۋىرلىرى بويىچە ئىككىسىنىڭ روھلىرىنىڭ ئويغاق ئىكەنلىكى ۋە مەلۇم دەرىجىدە خۇدانىڭ ئۇلارنىڭ ئۆمۈرلىرى ئۈستىدىن قىلغان جازا ھۆكۈمىگە ئۇچرىغانلىقى كۆرۈنىدۇ؛ ئېتىقادسىز باي ئادەمنىڭ روھى قىينىلىدۇ، لازارۇسنىڭ روھى «ئىبراھىمنىڭ قوينىدا» راھەتلىنىپ ياتىدۇ («لۇقا»دىكى «قوشۇمچە سۆز»نىمىزنى كۆرۈڭ).

شۇنىڭ بىلەن بىز «ئۇ ئاتا-بوۋىلىرى ئارىسىدا ئۇخلىدى» دېگەن ئىبارىنى ئىنساننىڭ ئۆلۈمدىن كېيىنكى، ئەمما تىرىلىشتىن ئىلگىرىكى ئويغاق روھىي ھالىتىنى كۆرسىتىدۇ، دەپ قارايمىز. يەنە مۇمكىنچىلىكى باركى، «پادىشاھلار» ۋە «تارىخ-تەزكىرە»دىكى «ئۇ ئاتا-بوۋىلىرى ئارىسىدا ئۇخلىدى» دېگەن ئىبارىدە «ئۇنىڭ ئاتا-بوۋىلىرى» دېگەن سۆز جىسمانىي جەھەتتە ئىشلىتىلىپلا قالماي، يەنە روھىي جەھەتتىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. دېمەك، كۆزدە تۇتۇلغان پادىشاھ ئېتىقادچى بولسا، «ئۇ ئاتا-بوۋىلىرى ئارىسىدا ئۇخلىدى» دېگەن سۆزلەر ئۇنىڭ روھى ئۆلۈمدىن كېيىن ئۆزىدىن ئىلگىرىكى ئېتىقادچى پادىشاھلار ۋە ئېتىقادچى ئەجدادلىرى بىلەن بىللە راھەتتە بولۇشقا بارىدۇ ؛ پادىشاھ ئېتىقادسىز ئادەم بولسا، ئەمدى ئۇنىڭ روھى ئۆلۈمدىن كېيىن ئۆزىدىن ئىلگىرىكى ئېتىقادسىز پادىشاھلار ۋە ئېتىقادسىز ئەجدادلىرى بىلەن بىللە قاراڭغۇلۇقتا بولۇشقا بارىدۇ («ئەز.» 20:32-32دىمۇ

كۆرسىتىلگەندەك) دەپ ئاتالغان. مەسىلەن، «1پاد.» 11:15، 24، 50:22، «2پاد.» 3:14، 38:15، 2:16، 3:18، 5:20، 2:22دە بەزى ئېتىقادچى پادىشاھلارنى تىلغا ئېلىنغاندا «ئۇنىڭ ئاتىسى داۋۇت» دېگەن ئىبارە ئىشلىتىلىدۇ. بۇلاردا بىردىنبىر ئىستىسناسى بولسا ئاھاز پادىشاھ، ئۇ «1پاد.» 2:16دە تىلغا ئېلىنغاندىمۇ «ئۇنىڭ ئاتىسى داۋۇت» دېيىلىدۇ؛ لېكىن «ئۇ ئاتىسى داۋۇت قىلغاندەك ئەمەس، ئەكسىچە پەرۋەردىگارنىڭ نەزىرىدە دۇرۇس بولغاننى قىلمىدى».

«ئاتا-بوۋىلىرى بىلەن ئۇخلىدى» دېگەن ئىبارە توغرۇلۇق مۇشۇ كۆزقاراش توغرا بولسا، ئەمدى رەببىمىز «لۇقا» 16-بابتا ئايان قىلغاندەك، ئېتىقادچىلار ۋە ئېتىقادسىزلارنىڭ تەھتىسارادا (شېئول ياكى ھادېستا) بىر-بىرىدىن ئايرىلىشى پۈتكۈل تەۋرات دەۋرىدە (مەسىھنىڭ ئۆلۈمىگە قەدەر) مەۋجۇت بولغان بولسا كېرەك.

«ئۇرىم ۋە تۇممىم»

«ئۇرىم ۋە تۇممىم» ئالاھىدە بىرخىل تاشلار. بۇ تاشلار ئارقىلىق ئىسرائىل خەلقى خۇدادىن يول سورىسا بولاتتى. ئۇلاردىن ھەرخىل جاۋاب چىقاتتى، مەسىلەن، «شۇنداق»، «ياق» دېگەندەك؛ بەزى ئەھۋاللاردا ھېچقانداق جاۋاب بەرمەسلىكىمۇ مۇمكىن (مەسىلەن، «ھاك.» 23:20، «1سام.» 37:14، 2:23-4، 6:28، «2سام.» 1:2 قاتارلىقلارنى كۆرۈڭ). «ئۇرىم»نىڭ مەنىسى «نۇرلار»، تۇممىم»نىڭ مەنىسى، «مۇكەممەللىك» ياكى «مۇكەممەل ئىشلار» دېگەنلىك؛ لېكىن ئۇلارنىڭ تەپسىلاتلىرى ھازىر بىزگە نامەلۇم.

«ئۆز خەلقىدىن ئۈزۈپ تاشلىنىدۇ»

«ئۆز خەلقىدىن ئۈزۈپ تاشلىنىدۇ» دېگەننىڭ مۇنداق بىرنەچچە چۈشەنچىسى بولۇشى مۇمكىن: (1) پەرۋەردىگار ئۇنى بىۋاستە ئۆلتۈرىدۇ؛ (2) جامائەت ئۇنى ئۆلۈمگە مەھكەم قىلىدۇ؛ (3) جامائەت ئۇنى ئىبادەت سورۇنلىرىدىن ھەيدىۋېتىدۇ ياكى پۈتكۈل جەمئىيەت ئۇنى پالۋېتىدۇ؛ (4) ئۇنىڭدىن ھېچ نەسىل قالدۇرۇلمايدۇ.

بىزنىڭچە بۇ سۆزنىڭ ئالدى-كەينىدىكى ئايەتلەردە خۇدانىڭ باشقا ئېنىق بۇيرۇقى كۆرسىتىلمىسە، ئۇنداقتا بىرىنچى چۈشەنچە (خۇدا ئۆزى شۇ ئادەمنى بىۋاستە ئۆلتۈرىدۇ) توغرا بولۇشى مۇمكىن، دەپ قارايمىز.

«ئۆزگەرمەس مۇھەببەت» - ئىبرانىي تىلىدا «خەسەد»

«ئۆزگەرمەس مۇھەببەت» — تەۋراتتا «ئۆزگەرمەس مۇھەببەت» دەپ تەرجىمە قىلىنغان بۇ سۆز ئىبرانىي تىلىدا «خەسەد» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى بەك چوڭقۇر بولۇپ، كۆپ يەرلەردە «ئۆزگەرمەس مۇھەببەت» ياكى «سادىق مېھرىبانلىق» دەپ تەرجىمە قىلىنىدۇ. «خەسەد» كۆپ يەرلەردە بىر خىل ئەھدە بىلەن باغلىق بولىدۇ؛ شۇڭا سۆزنىڭ ئۇزۇنراق بىرخىل تەرجىمىسى: «ئۆزگەرمەس مېھىر-مۇھەببەتتىن ئەھدىدە چىڭ تۇرىدىغان». بۇ سۆز «يار.» 23:21، 12:24، 10:32، «مىس.» 13:15، 6:34-7، «رۇت» 8:1، 20:2، 3:10دە ئىشلىتىلگەن («رۇت»تىكى ئايەتلەردە بولسا، «خەسەد» ھەم خۇدانىڭ «ئۆزگەرمەس مۇھەببەت»ى ھەم ئىنسانلارنىڭ «ئۆزگەرمەس مۇھەببەت»نى كۆرسىتىدۇ).

«ئۆزۈڭلارنى پاك قىلىڭلار» ياكى «ئۆزۈڭلارنى پاك-مۇقەددەس قىلىڭلار»

«ئۆزۈڭلارنى پاك قىلىڭلار» ياكى «ئۆزۈڭلارنى پاك-مۇقەددەس قىلىڭلار» دېگەندەك ئەمر تەۋرات دەۋرىدە ئادەتتە خەلققە ياكى كاھىنلارغا ئېيتىلغان بولسا، ئادەتتە مەلۇم بىر رەسمىي ئىبادەت پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا تەييارلىنىش ئۈچۈن ئېيتىلغان بولۇشى مۇمكىن. «مىسىردىن چىقىش» 29-بابتا ۋە «لاۋىيلار» 7-بابتا قەيت قىلىنغان رەسمىي «پاكلىنىش» بولسا، تۆۋەندىكى ئامىللارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى مۇمكىن: —

(ئا) ئۆلۈك نەرسىلەرگە تەگمەسلىك؛

(ئە) تەنلىرىنى يۇيۇش؛

(ب) پاكىز كىيىم-كېچەكلەرنى كىيىش؛

(پ) ئۆزىنىڭ گۇناھىنى تىلەش ئۈچۈن «گۇناھ قۇربانلىقى» سۇنۇش قاتارلىقلار.

مۇشۇ يەردە ئېيتىپ ئۆتۈشىمىز كېرەككى، تەۋرات دەۋرىدە «تەندىكى ناپاكلىق» كىشىلەرنىڭ خۇداغا دۇئا قىلىشىغا ھېچقانداق تولسالغۇ ئەمەس ئىدى.

ئىنجىل دەۋرىدە بولسا، «پاك-مۇقەددەس بولۇش» تاشقى ياكى تەندىكى پاكلىقدا ئەمەس، بەلكى ئىچكى دۇنياسىنىڭ پاكلىقىدىدۇر، يەنى خۇدا ئالدىدا پاك قەلبلىك بولۇشتىن ئىبارەت ئىدى. مەسىھكە باغلانغان ھەقىقىي ئېتىقاد بىرەر ئىبادەت ياكى مەلۇم بىرەر ھاجىتىمىز ئۈچۈن تەييارلىنىشتا ئەمەس، بەلكى ھەردائىم «پاك-مۇقەددەسلىكتە تۇرۇش»تا ئايان بولىدۇ: —

«لېكىن ئۇ ئۆزى نۇردا بولغىنىدەك بىزمۇ نۇردا ماڭساق، ئۇنداقتا بىزنىڭ بىر-بىرىمىز بىلەن سىرداش-ھەمدەملىكىمىز بولۇپ، ئۇنىڭ ئوغلى ئەيسا مەسىھنىڭ قېنى بىزنى بارلىق گۇناھتىن پاكلايدۇ. ئەگەر گۇناھىمىز يوق دېسەك، ئۆز ئۆزىمىزنى ئالدىغان بولىمىز ھەمدە بىزدە ھەقىقەت تۇرمايدۇ. گۇناھلىرىمىزنى ئىقرار قىلساق، ئۇ بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى كەچۈرۈشكە ۋە بىزنى بارلىق ھەققانىيسىزلىقتىن پاك قىلىشقا ئىشەنچلىك ھەم ئادىلدۇر» («1يۇھ.» 1:7-9).

بۇ مۇھىم ئىشلار توغرىسىدا تېخىمۇ چۈشىنىشكە ئىگە بولاي دېسىڭىز روسۇل يۇھاننانىڭ شۇ ئۇلۇغ مەكتۇپىنى كۆرۈڭ.

ئېپىكۇرىئانىزم» (ئۇنىڭغا ئەگەشكۈچىلەر «ئېپىكۇرلار» دېيىلىدۇ)

«ئېپىكۇرىئانىزم» — مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 4- ۋە 3-ئەسىردە پەيدا بولغان بىرخىل پەلسەپىۋى ئېقىم. «ئېپىكۇرلار» — «لەززەت»نى ئەڭ يۇقىرى ئورۇنغا قويۇپ، ھەرتۈرلۈك «ئىلاھ» ۋە «ئاخىرەت» دېگەنلەرگە قارشى ئىدى.

«ئىبادەتخانا» («مۇقەددەس ئىبادەتخانا»)

«ئىبادەتخانا» — سۇلايمان پادىشاھ سەلتەنەت قىلغان يىللاردا ئۇ پايتەختى يېرۇسالېمدا «مۇقەددەس چېدىر»نىڭ ئورنىغا ئىنتايىن چوڭ، ئىنتايىن ھەيۋەتلىك كۆركەم ئىبادەتخانىنى ياساتتى («1پاد.» 5-6-بابلار).

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 597-يىلى بابىل ئىمپېراتورى نېبوقادنەسار ئىسرائىللارنى سۈرگۈن قىلغان ۋاقتىدا ئۇ ئىبادەتخانىنى مۇتلەق خارابە قىلىۋەتتى. يەتمىش يىلدىن كېيىن سۈرگۈندىن قايتىپ كەلگەن «قالدى» كىشىلەر ئۇنى يېڭىۋاشتىن قۇرۇپ چىقتى. مىلادىيەدىن 16 يىل ئىلگىرى ھېرود پادىشاھ شۇ ئىبادەتخانىنى كېڭەيتىپ يەنە ئىنتايىن چوڭ، ئىنتايىن ھەيۋەتلىك قىلدى («يۇھ.» 2:13-22).

مىلادىيە 70-يىلى يەھۇدىي خەلقى رىم ئىمپېرىيەسىگە قارشى ئىسيان كۆتۈرۈشى بىلەن، رىم قوشۇنلىرى شۇ ئىبادەتخانىنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلدى.

«ئىبرانىي»

«ئىبرانىي» دېگەن سۆز بىرىنچى قېتىم «يار.» 13:14دە، ئىبراھىم توغرۇلۇق ئىشلىتىلىدۇ. «ئىبرانىي» دېگەن سۆز تۆۋەندىكىدەك ئىككى خىل مەنىدىن بىرىدە ياكى ھەر ئىككىسىدە بولۇشى مۇمكىن : — (ئا) ئېبەر دېگەن كىشىنىڭ ئەۋلادى (ئىبراھىم دەرۋەقە ئۇنىڭ ئەۋلادى — («يار.» 21.10) ؛ (ئە) «ئۆتكۈچى». «ئىبرانىي» دېگەنىنىڭ بەلكىم «ئابار» («ئۆتمەك») دېگەن پېئىل بىلەن مۇناسىۋىتى بولۇشى مۇمكىن. ئىبراھىم قانائان زېمىنىدا تۇرۇۋاتقانلارغا نىسبەتەن «دەريادىن ئۆتكەن كىشى» — دېمەك، ئۇ «ئۇلۇغ دەريا» (ئەفرات دەرياسى)نىڭ «ئۇ تەرىپى»دىن ئۇتۇپ كەلگەن كىشى ئىدى.

كېيىن «ئىبرانىي» دېگەن سۆز ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى بولغان ئىسرائىللارنىمۇ كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلدى.

«ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار»، «يەھۇدا»، «يەھۇدىيلار»

(«ئىسرائىللار» — ئىبراھىمدىن چىققان ئىككى ئەل، يەنى ئىككى مىللەتنىڭ بىرى. يەنە بىرسى ئەرەبلەر.

خۇدا ئىبراھىمغا: «سەن ئارقىلىق يەر يۈزىدىكى بارلىق ئائىلە-قەبىلىلەرگە بەخت-بەرىكەت ئاتا قىلىنىدۇ!» دەپ ۋەدە قىلغان («يار.» 3:12). ئاندىن خۇدا بۇ ۋەدىنى ئىبراھىمنىڭ ئوغلى ئىسھاققا تاپشۇرغان («يار.» 21:17)، ئاندىن ئىسھاقنىڭ ئوغلى ياقۇپقا تاپشۇرغان بولۇپ، ياقۇپنىڭ ئىسمىنى «ئىسرائىل»غا ئۆزگەرتكەن («يار.» 10:28-15، 10:35). ئاچارچىلىق بولغان ۋاقتىدا ياقۇپنىڭ ئائىلىدىكىلىرى ئاشلىق سېتىۋېلىشقا مىسىرغا چۈشكەن. شۇ يەردە ياقۇپنىڭ ئون ئىككى ئوغلىنىڭ ھەربىرى بىر قەبىلىنىڭ ئاتىسى بولغان («يار.» 49-بابنى كۆرۈڭ). تۆت دەۋردىن كېيىن مىسىرنىڭ پىرەۋنى ئۇلارنى قۇللۇققا چۈشۈرگەن. شۇ چاغدا مۇسا پەيغەمبەرنىڭ يېتەكچىلىكى بىلەن ئۇلار «يېڭى تۇغۇلغان» بىر ئەل سۈپىتىدە مىسىردىن ئېلىپ چىقىلغان («مىس.» 7:3، 7:6).

كېيىن، سۇلايمان پادىشاھنىڭ بۇتپەرەسلىككە بېرىلىپ چۈشكۈنلىشىشى تۈپەيلىدىن خۇدا ئىسرائىل پادىشاھلىقىنى «شىماليي پادىشاھلىق» (ئون قەبىلە) ۋە «جەنۇبىي پادىشاھلىق» (ئىككى قەبىلە)قا بۆلۈۋەتكەن. «شىماليي پادىشاھلىق» بولسا «ئىسرائىل»، «جەنۇبىي پادىشاھلىق» بولسا «يەھۇدا» دەپ ئاتالغان (مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 931-يىلى).

«ئىلاھلار» دېگەن سۆز توغرۇلۇق: -

تەۋرات ھەم ئىنجىلدا ئوقۇرمەنلەر «ئىلاھلار» دېگەن ئىبارىنى ئۇچرىتىدۇ. «ئىلاھلار» دائىم دېگۈدەك بۇتلارنى كۆرسىتىدۇ. نېمىشقا «ئىلاھلار» دېيىلىدۇ؟ شۈبھىسىزكى، بۇ بۇتلارغا چوقۇنغانلار ئۇلارنى «ئىلاھلار» دەپ قارىغىنى بىلەن، ئۇلار پەقەت ئىنساننىڭ قولى بىلەن ياسالغان بىر نەرسە، خالاس.

ھالبۇكى، ئوقۇرمەنلەر مۇنداق بىر ئايەتنى ئوقۇپ باشقىچە بىر ئويغا كېلىشى مۇمكىن:

—

«چۈنكى پەرۋەردىگار ــ بۈيۈك بىر ئىلاھتۇر،
پۈتكۈل ئىلاھلار ئۈستىدىكى بۈيۈك بىر پادىشاھتۇر» («زەب.» 3:95).

«پۈتكۈل ئىلاھلار»نىڭ كەينىدە بىر كۈچ بارمۇ؟ ئىمانسىزلار چوقۇنغان بۇتلاردا ھەقىقىي بىر كۈچ بارمۇ؟ تەۋرات ۋە ئىنجىلدىن تېپىلغان جاۋاب شۇنداقكى، شۇنداق بىر كۈچ ھەم «يوق» ھەم «بار». بىرىنچىدىن، بارلىق بۇتلار گۇناھقا پېتىپ قالغان ئىنسانلارنىڭ (دېمەك، ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ!) ئۆز تەپەككۇرىدىن چىقارغان، ئۆز قولى ياسىغان بىر نەرسە. نۇرغۇن ئىنسانلار ھەقىقىي خۇدانى تونۇشنى خالىماي، ئۆزى خىيال قىلىپ ياسىغان بىر نەرسىگە ئىبادەت قىلىشنى تاللايدۇ («رىم.» 1:19-23). بۇ بۇتلار بىر ھەيكەل، خالاس. ھالبۇكى، ئىككىنچىدىن، مۇشۇ بۇتلارنىڭ كەينىدە جىن-شەيتانلاردىن كەلگەن بىر كۈچ بار. جىن-شەيتانلار بۇتلارغا چوقۇنغانلارنى ھەرتۈرلۈك ھىيلە-مىكىرلەر بىلەن ئالدام خالتىغا چۈشۈرۈپ، ئاسارەت-ئەسىرلىككە تۇتقۇن قىلىدىغان شۇنداق بىر كۈچ بار («گال.» 4:9، «كول.» 8:2، 20 ۋە بولۇپمۇ «كورىنتلىقلارغا (1)» 10:19-20نى كۆرۈڭ. ئاخىرقى ئايەتلەردە بۇتلارنىڭ ئىككى تەرىپى كۆرسىتىلىدۇ).

«يات ئەللەر» («تائىپىلەر»)

تەۋرات-ئىنجىلدا «ئەللەر»، «يات ئەللەر» (ياكى «تائىپىلەر») دېگەن سۆز ئادەتتە ئىسرائىللاردىن باشقا ئەللەر ياكى شۇ ئەلدىكىلەرنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. تەۋرات دەۋرىدە (ئىنجىل دەۋرى كەلگۈچە) «يات ئەللىكلەر»نىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بۇتلارغا چوقۇناتتى. خۇدانىڭ ئىسرائىلدا بولغان مەقسىتىنىڭ مۇھىم بىر قىسمى شۇ ئىدىكى، ئىسرائىللارنىڭ بۇ ئەللەرگە خۇداغا ئىبادەت قىلىش جەھەتتە ئۈلگە بولۇپ، ئۆزىنىڭ بىردىنبىر خۇدا ئىكەنلىكىگە گۇۋاھ بېرىشى ئۈچۈن ئىدى.

ئىنجىلدا بەزىدە «يات ئەللىكلەر» كۆچمە مەنىدە ئىشلىتىلىپ «جامائەتتىن سىرتتىكىلەر»، يەنى «بۇتپەرەس كاپىرلار»نى كۆرسىتىدۇ.

«يەتتىنچى يىلى» ۋە «بوۋرغا چېلىش يىلى»

«يەتتىنچى يىلى» ۋە «بوۋرغا چېلىش يىلى»

مۇسا پەيغەمبەرگە چۈشۈرۈلگەن قانۇن بويىچە، ئىسرائىلدا ھەر يەتتىنچى يىلى زېمىن تېرىلماي ئاق قالدۇرۇلۇشى كېرەك ۋە بارلىق ئىسرائىللىق قۇللار ھۆر قىلىنىشى كېرەك ئىدى («لاۋ.» 25:1-10، «قان.» 15:1-18).

شۇنىڭدەك ھەر ئەللىكىنچى يىلى «كاناي-بوۋرغا چالىدىغان يىلى» («ئازادلىق يىلى»، «شادلىق يىلى») دەپ جاكارلىناتتى («لاۋ.» 25:11-55). شۇ يىلى بارلىق قەرزلەر يوق قىلىناتتى، ھەممە بارلىق يەرلەر ئىسرائىل قانائان زېمىنىنى ئىگىلىگەن چاغدىكى، يەشۇئا پەيغەمبەرنىڭ تەقسىماتلىرى بويىچە ئەسلىدىكى تەۋە قىلىنغان جەمەت-ئائىلىلەرگە قايتۇرۇلاتتى.

ھالبۇكى، نۇرغۇن ۋاقىتلاردا ئىسرائىل بۇ ئېسىل قانۇن-بەلگىلىمىلەرنى كۆزگە ئىلماي، ئۇلارغا خىلاپلىق قىلاتتى («نەھ.» 31:10نى كۆرۈڭ).

«يەھۇدىيە»

«يەھۇدىيە» — رىم ئىمپېرىيەسى پەلەستىنىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىن تەركىب تاپقان يەرنى «يەھۇدىيە ئۆلكىسى» دەپ بېكىتكەن. «يەھۇدىيە» ئۆلكىسىنىڭ پەيتەختى يېرۇسالېم ئىدى.

«يەھۇدىيلار» — «ئىسرائىل»، «ئىسرائىللار» ، «يەھۇدا»، «يەھۇدىيلار»نى كۆرۈڭ.

«يۇقىرى جايلار»

«يۇقىرى جايلار» — تەۋراتتىكى «قانۇن شەرھى» 12:5-14دە ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ئايەتلەردە، خۇدا ئىسرائىللارغا: بىرسى ماڭا ئاتاپ قۇربانلىق قىلسا، پەقەت «ئۆزۈم تاللىغان جاي»دا قۇربانلىق قىلسۇن، دەپ تاپىلايدۇ. ئىسرائىلنىڭ تارىخىدا خۇدا

مۇشۇنداق قۇربانلىق قىلىدىغان بىرنەچچە جاينى بېكىتكەندى (بىر ۋاقىتتا پەقەت بىرلا جاينى بېكىتەتتى). بىراق ئىسرائىللار بەلكىم ئۆز قولايلىقىنى كۆزلەپ (ۋە بەلكىم بۇتپەرەسلەرنىڭ ئىش-ھەرىكەتلىرىنى دوراپ) پەرۋەردىگارنىڭ بۇ ئەمرىنى نەزىرىدىن ساقىت قىلىپ، تاغ چوققىلىرى قاتارلىق يۇقىرى جايلاردا ئۆزنىڭغا ئىبادەت قىلىپ قۇربانلىق قىلاتتى. مۇنداق «يۇقىرى جاي»لار ئەسلىدە بۇتپەرەسلەر مەبۇدلىرىغا چوقۇنۇشقا تاۋاپ قىلغان تاغ چوققىلىرى قاتارلىق جايلار ئىدى.

شۇڭا ئىسرائىللارنىڭ بۇنداق قىلمىشىنىڭ خەتىرى بار ئىدىكى، ئۇلار ئەتراپىدىكى بۇتپەرەسلەرنىڭ «يۇقىرى جايلار»غا مۇناسىۋەتلىك ئۆرپ-ئادەتلىرىنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلىپ، شۇ يەردە ھەرخىل بۇتلارغىمۇ چوقۇنۇپ، ھەتتا بۇتپەرەسلەرگە ئەگىشىپ يىرگىنچلىككە چۈشۈپ «ئىنسان قۇربانلىق»لارنىمۇ قىلىشى مۇمكىن ۋە دەرۋەقە كۆپ ۋاقىتلاردا شۇنداق قىلاتتى («لاۋ.» 30:26 ۋە ئىزاھاتىنى، «ئەز.» 21:16، 26:20نى كۆرۈڭ).

«يېتەكچى»

«يېتەكچىلەر» ۋە «ئاقساقاللار» دېگەن سۆزلەر ئوخشاش، جامائەتنىڭ مەسئۇلىيىتىنى زىممىسىگە ئالغان ئادەملەرنى كۆرسىتىدۇ. «يېتەكچى» (گرېك تىلىدا «ئېپىسكوپ») بولسا باشقا قېرىنداشلارغا نىسبەتەن مەسئۇل ئادەمنىڭ يىراقنى كۆرەر، روھىي كۆزلىرى روشەنرەك ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ؛ «ئاقساقال» بولسا مەسئۇل ئادەمنىڭ روھىي جەھەتتىن «چوڭ بولغان» «پىشىپ يېتىلگەن»لىكىنى تەكىتلەيدۇ.

«فىلىپپىلىقلار»دىكى «قوشۇمچە سۆز»نىمۇ كۆرۈڭ.

«يوقلاش» (خۇدانىڭكى) — «خۇدانىڭ يوقلىشى»نى كۆرۈڭ

«يېڭى ئەھدە» - «كونا ئەھدە» ۋە «يېڭى ئەھدە»نى كۆرۈڭ

تەۋرات، ئىنجىلدا ئىشلىتىلگەن ئۆلچەم بىرلىكلىرى

(تەۋرات دەۋرى)

ئۇزۇنلۇق بىرلىكلىرى

بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم
«تۆت ئىلىك»	8 سانتىمېتىر	گەز	45 سانتىمېتىر
غېرىچ	22.5 سانتىمېتىر	چوڭ گەز	53 سانتىمېتىر
«قومۇش هاسا»	3.18 مېتىر		

گەز — مۇقەددەس كىتابتا ئىشلىتىلگەن «گەز» بولسا ئادەمنىڭ قولىنىڭ جەينەكتىن بارماقنىڭ ئۇچىغىچە بولغان ئارىلىقى (تەخمىنەن 45 سانتىمېتىر) ئىدى

ئېغىرلىق بىرلىكلىرى (يەنى پۇل بىرلىكلىرى)

بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم
مىنا (50 ياكى 60 شەكەل)	684\575 گىرام	گەراھ	0.6 گىرام
تالانت (60 مىنا)	34.5 كىلوگرام	بېكا (10 «گەراھ»)	5.8 گىرام
دارىك (پارس ئىمپېرىيەسىدە)	8.3 گىرام	شەكەل (20 «گەراھ»)	11.4 گىرام
مۇقەددەس جايدىكى شەكەل	11.4 گىرام (بەزى ئالىملار 10 گىرام دەپ قارايدۇ)		

«گەراھ» — 20 گەراھ بىر شەكەلگە باراۋەر ئىدى («ئەز.» 12:45).

«شەكەل» - كۈمۈشنىڭ (ياكى ئالتۇننىڭ) ئۆلچىمى بولۇپ (بەزى ۋاقىتلار بىرخىل تەڭگىمۇ بولۇشى مۇمكىن)، 11.4 گرامغا باراۋەر بولۇشى مۇمكىن

«تالانت» — تەۋرات ھەم ئىنجىل دەۋرىدىمۇ بىرخىل پۇل بىرلىكى بولغان، بىر «تالانت» ئالتۇن ياكى كۆمۈش تەڭگە ئاز دېگەندە بىر ئىشچىنىڭ يىللىق ھەققىنىڭ 17 ھەسسىسى ئىدى.

«مىنا» (ياكى «مانەھ») بىرخىل كۈمۈش تەڭگە بولۇپ، 60 شەكەلگە ياكى «تالانت»تىن ئاتمىشتىن بىرىگە باراۋەر ئىدى. بىر مىنا كۈمۈشنىڭ ئېغىرلىقى بەلكىم 800 گرامچە بولۇشى مۇمكىن ئىدى.

«دارىك» (ياكى «دراخما») — پارس ئىمپېرىيەسىدىكى بىرخىل ئالتۇن تەڭگە، بىر دارىكنىڭ ئېغىرلىقى 0.4-0.5 گرام بولۇشى مۇمكىن.

سىغىم (ھەجىم) بىرلىكلىرى

بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم
ئەفاھ (10 ئومەر)	22 لىتر (بەزىدە 27 ياكى 30 لىتر بولۇشى مۇمكىن)	كاب (1\18 ئەفاھ)	1.2 لىتر
كور\خومىر (10 ئەفاھ)	220 لىتر	ئومەر (0.1 ئەفاھ)	1.2 لىتر
سېئاھ (1\3 ئەفاھ)	7.3 لىتر		

«ئەفاھ» — قۇرۇق نەرسىلەرگە ئۆلچەم ئىدى.

«خومىر» (كور)نىڭ ئەسلىي مەنىسى «ئېشەك كۆتۈرەلىگۈدەك يۈك» ئىدى - تەخمىنەن 220-300 لىتر.

«كور» — بەزى يەرلەردە تەخمىنەن 300 لىترنى (10 بات)نى، بەزى يەرلەردە تەخمىنەن 390 لىترنى بىلدۈرۈشى مۇمكىن. بەزى يەرلەردە بىز بۇ سۆزنى «كۈرە» دەپ تەرجىمە قىلدۇق.

(سۇيۇقلۇق) سىغىم بىرلىكلىرى

ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك
0.3 لىتر	لوگ (1\72 بات)	22 لىتر (بەزىدە 27 ياكى 30 لىتر بولۇشى مۇمكىن)	بات (1 ئەفاھ)
3.6 لىتر	ھىن (1\6 بات)		

(ئىنجىل دەۋرى) ئۇزۇنلۇق بىرلىكلىرى

ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك
45 سانتىمېتر	گەز	8 سانتىمېتر	«تۆت ئىلىك»
1.8 مېتر	غۇلاچ	187 مېتر	ستادىئون
		1.5 كىلومېتر (8 ستادىئون)	مىلْ قەدەم (گرېك تىلىدا «بىر مىلىيون»

ئېغىرلىق بىرلىكلىرى

ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك
327 گرام	لىترا (قاداق)	34.5 كىلوگرام	تالانت (ئالتۇن ياكى كۈمۈش

سىغىم (ھەجىم) بىرلىكلىرى

بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم
بات (36 خىنىكس)	39 لىتىر	خىنىكس	1.1 لىتىر
كور (كۇرە) (10 بات)	395 لىتىر	سېئاھ (ساتون) (1/3 بات)	7.3 ياكى 13 لىتىر

ئىنجىل دەۋرىدىكى «كور» — بەزى يەرلەردە تەخمىنەن 300 لىترنى (10 بات)نى، بەزى يەرلەردە تەخمىنەن 390 لىترنى بىلدۈرۈشى مۇمكىن. بەزى يەرلەردە بىز بۇ سۆزنى «كۇرە» دەپ تەرجىمە قىلدۇق.

پۇل بىرلىكلىرى

بىرلىك	ئۆلچەم	بىرلىك	ئۆلچەم
دىنار (ياكى «دىراقما») (بىر ئادەمنىڭ كۈنلۈك ھەققى)	3.8 گرام كۈمۈش	لەپتون (0.5 كودرانس)	3.5 گرام مىس
تەترادراخما (4 دىنار) ياكى «ستاتېر»	15.2 گرام كۈمۈش	كودرانس	7 گرام مىس
مىنا (100 دىنار)	1.5 كىلوگرام	ئاسسارىيىن	28 گرام مىس

«دىنار» ياكى «دىنارىئۇس» - رىم ئىمپېرىيەسىدىكى بىرخىل پۇل بىرلىكى بولۇپ، ئۈستىگە قەيسەرنىڭ سۈرىتى بېسىلغانىدى. بىر «دىنار» تەخمىنەن بىر ئادەمنىڭ كۈنلۈك ھەققى بولاتتى («مات.» 2:20نى كۆرۈڭ).

«تالانت» - رەببىمىزنىڭ «تالانتلارنى ئۆلەشتۈرۈش» دېگەن تەمسىلى ئالەمشۇمۇل بولغاچقا («مات.» 25:13-30)، بەزى تىللاردا «تالانت» دېگەن سۆز دائىم دەل شۇ تەمسىلدىن چىققان كۆچمە مەنىسىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مۇقەددەس كىتابتىكى قىسىملارنىڭ قىسقارتىلما ناملىرى

Gen.	يارىتىلىش (يار.)
Ex.	مىسىردىن چىقىش (مىس.)
Lev.	كاھىن-لاۋىيلارنىڭ دەستۇرى («لاۋىيلار») (لاۋ.)
Numb.	«چۆل-باياۋاندىكى سەپەر («نوپۇس سانى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ) (چۆل.)
Deut.	قانۇن شەرھى (قان.)
Josh.	يەشۇئا پەيغەمبەر (يە.)
Jud.	باتۇر ھاكىملار (ھاك.)
Ruth	رۇت (رۇت)
1Sam.	سامۇئىل (1) (1سام.)
2Sam.	سامۇئىل (2) 2سام.)
1Ki.	پادىشاھلار (1) (1پاد.)
2Ki.	پادىشاھلار (2) (2پاد.)
1Chron.	تارىخ-تەزكىرە (1) (1تار.)
2Chron.	تارىخ-تەزكىرە (2) (2تار.)
Ezra	ئەزرا (ئەزرا)
Neh.	نەھەمىيا (نەھ.)
Es.	ئەستەر (ئەست.)
Job	ئايۇپ (ئايۇپ)
Ps.	زەبۇر (زەب.)
Prov.	پەند-نەسىھەتلەر (پەند.)
Eccl.	ھېكمەت توپلىغۇچى (توپ.)
Song	كۈيلەرنىڭ كۈيى (كۈي)
Is.	يەشايا (يەش.)
Jer.	يەرەمىيا (يەر.)
Lam.	يەرەمىيا پەيغەمبەرنىڭ يىغا-زارلىرى («يىغا-زارلار») (يىغ.)

Ez.	ئەزاكىيال (ئەز.)
Dan.	دانىيال (دان.)
Hos.	هوشىيا (هوش.)
Joel	يوئېل (يو.)
Am.	ئاموس (ئام.)
Ob.	ئوبادىيا (ئوب.)
Jon.	يۇنۇس (يۇن.)
Mic.	مىكاھ (مىك.)
Nah.	ناھۇم (ناھ.)
Hab.	هاباككۇك (هاب.)
Zeph.	زەفانىيا (زەف.)
Hag.	هاگاي (هاگ.)
Zech.	زەكەرىيا (زەك.)
Mal.	مالاكى (مال.)

ئىنجىل

Matt.	ماتتا (مات.)
Mark	ماركۇس (مار.)
Luke	لۇقا (لۇقا)
John	يۇهاننا (يۇھ.)
Acts	روسۇللارنىڭ پائالىيەتلىرى (روس.)
Rom.	رىملىقلارغا (رىم.)
1Cor.	كورىنتلىقلارغا (1) (1كور.)
2Cor.	كورىنتلىقلارغا (2) (2كور .)
Gal.	گالاتىيالىقلارغا (گال.)
Eph.	ئەفەسۇسلۇقلارغا (ئەف.)
Phil.	فىلىپپىلىقلارغا (فلم.)

Col.	كولوسسىلىكلەرگە (كول.)
1Thess.	تېسالونىكالىقلارغا (1) (1تېس.)
2Thess.	تېسالونىكالىقلارغا (2) (2تېس.)
1Tim.	تىموتىيغا (1) (1تىم.)
2Tim.	تىموتىيغا (2) (2تىم.)
Tit.	تىتۇس (تىت.)
Phile.	فىلېمون (فىلې.)
Heb.	ئىبرانىيلارغا (ئىبر.)
Jam.	ياقۇپ (ياق.)
1Pet.	پېترۇس (1) (1پېت.)
2Pet.	پېترۇس (2) (2پېت.)
1John	يۇھاننا (1) (1يۇھ.)
2John	يۇھاننا (2) (2يۇھ.)
3John	يۇھاننا (3) (3يۇھ.)
Jude	يەھۇدا (يەھ.)
Rev.	ۋەھىي (ۋەھ.)

تەۋرات كالېندارى؛ ئايلار ۋە ھېيتلار جەدۋىلى

تەۋرات قانۇنىدىكى كالېندار ئاي	بابىلدىكى كالېندار ئاي	ئاي نامى	ھېيت-بايراملار	ھازىرقى زاماندىكى كالېندار بويىچە
1	7	ئابىب، نىسان	«ئۆتۈپ كېتىش ھېيتى» (14-كۈنى) «دەسلەپكى ھوسۇل» ھېيتى (ئادەتتە 16-كۈنى) «پېتىر نان ھېيتى» (15-21-كۈنى)	مارت-ئاپرېل
2	8	زىۋ، ئىييار		ئاپرېل-ماي
3	9	سىۋان	«ھەپتىلەر ھېيتى» (بەزىدە «ئورما ھېيتى»، «دەسلەپكى ئورما ھېيتى» دېيىلىدۇ)	ماي-ئىيۇن
4	10	تاممۇز		ئىيۇن-ئىيۇل
5	11	ئاۋ		ئىيۇل-ئاۋغۇست
6	12	ئېلۇل		ئاۋغۇست-سىنتەبىر
7	1	ئېتانىم، تىشرى	«كاناي چېلىش ھېيتى» (1-كۈنى) «كافارەت كۈنى» (10-كۈنى) «كەپىلەر ھېيتى» (15-22-كۈنى)	سىنتەبىر-ئۆكتەبىر
8	2	بۇل، ماركەسىۋان		ئۆكتەبىر-نويابىر
9	3	كىسلەۋ		نويابىر-دېكابىر
10	4	تەۋەت	«ھانۇككاھ» («ئىبادەتخانىنى بېغىشلاش» ھېيتى	دېكابىر-يانۋار
11	5	سېۋات		يانۋار-فېۋرال
12	6	ئادار	«پۇرىم بايرىمى» (14-25-كۈنى)	فېۋرال-مارت

مۇقەددەس كىتابنىڭ (ئاددىيلاشتۇرۇلغان) تارىخىي جەدۋىلى

ئاسمان-زېمىننىڭ يارىتىلىشى

«تارىختىن ئاۋۋالقى» مەزگىل	خۇدا ئاسمان-زېمىننى يارىتىدۇ
	ئادەمئاتا، ھاۋائانىمىز ئېرەم باغچىسىدا
	گۇناھنىڭ دۇنياغا كېلىشى
	ھابىل ۋە كابىل (كايىن)
	نۇھ پەيغەمبەر ۋە دۇنياۋى توپان
	بابىل مۇنارى
	— ئىنسان تىللىرىنىڭ پارچىلىنىشى

(مىلادىيەدىن ئىلگىرى)	ئىسرائىل (ياقۇپ)نىڭ ئەجدادلىرى
پەيغەمبەرلەر ۋە مۇھىم ئەربابلار	
2000-يىلى	
ئىبراھىم	ئىبراھىمنىڭ پەلەستىنگە كىرىشى (مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 1900-يىل)
ئىسھاق	ئىبراھىم بىلەن ئىسھاق
ياقۇپ	ئىسھاق بىلەن ياقۇپ مىلادىيەدىن 1800چە يىل ئىلگىرى ياقۇپنىڭ ئون ئىككى ئوغلى
يۇسۇپ	ئۇلار ئىسرائىلنىڭ ئون ئىككى قەبىلىسىنىڭ ئەجدادى بولدۇ.
يەھۇدا	ئۇلاردىن ئەڭ داڭقى چىققان يۇسۇپ، مىسىرنىڭ باش ۋەزىرى بولدۇ. يەنە «يەھۇدا»مۇ بار.

ئىسرائىللار مىسىردا

ئايۇپ##

(ئېدوم زېمىنىدا)

ياقۇپ (ئىسرائىل)نىڭ ئەجدادلىرى مىسىردا قۇللۇقتا قالدۇ.

(مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 1780-1450 يىلغىچە)

مۇسا پەيغەمبەر ئىسرائىللارنى مىسىردىن چىقىرىپ قۇتقۇزىدۇ (1450-يىلى)

مۇسا

مۇسا سىنا تېغىدا خۇدادىن «ئون پەرمان»نى،

يەشۇئا كېيىن تەۋراتنىڭ ئالدىنقى بەش قىسمىنى قوبۇل قىلىدۇ.

ئىسرائىللار 40 يىل چۆل-باياۋاندا تېنەپ يۈرىدۇ.

قانائان (پەلەستىن) زېمىنىنى ئىشقال قىلىپ ئولتۇراقلىشىش

(يەشۇئا پەيغەمبەرنىڭ يېتەكلىشىدە، مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 1410-يىلى باشلىنىدۇ)

كۆپ قەبىلىلىك ئىتتىپاق

ھەر دەۋردە بىر-ئىككى «ھاكىم» باشقۇرىدۇ

سامۇئىل سامۇئىل پەيغەمبەر

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 1000-يىلى

ئىسرائىل «بىرلەشمە» پادىشاھلىقى

داۋۇت سائۇل پادىشاھ (مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 1050-1010 يىل)

داۋۇت پادىشاھ (يەنى داۋۇت پەيغەمبەر) (مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 1010-970 يىل)

950-يىلى

سۇلايمان سۇلايمان پادىشاھ (مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 970-931 يىل)

ئىسرائىلنىڭ پادىشاھلىقى ئىككىگە بۆلۈنىدۇ

	شىمالىي قىسمى (ئىسرائىل) پادىشاھ	جەنۇبىي قىسمى (يەھۇدا) پادىشاھ
	(ھەممە يىل مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى)	
	يەروبوئام (I)	رەھوبوئام
	910-931	913-931
	نادان	ئابىيام
	909-910	911-913
	باﺋاشا	ئاسا
900-يىلى	886-909	869-911
	ئېلاھ	ا
	885-886	ا
	زىمرى	ا
	885	ا
	تىبنى	ا
	880-885	
	(ئىككى پادىشاھ تىركىشىپ تۇرغان)	
ئىلىياس ئۆمرى		يەھوشافات
ا	874-885	869-872 **
ا	ئاھاب	848-872 (تولۇق سەلتەنەت ۋاقتى)
ا	853-874	ا
ا	ئازاريا	ا
ا	852-853	ا
850-يىلى	يورام	يەھورام
ا	841-852	841-848
ئەلىشا	يەھۇ	ئاھازىيا
	814-841	841
		ئاتالىيا ئايال پادىشاھ

ئوبادىيا ##		835-841
يوئېل##	يەھوئاھاز	يوئاش (يەھوئاش)
800-يىلى	798-814	796-835
	يەھوئاش	ئامازىيا
	782-798	767-796
يۇنۇس##	يەروبوئام (II)	
	** 782-793	
ئاموس##	753-793 (تولۇق سەلتەنەت ۋاقتى)	
يەشايا	زەكەرىيا	ئازارىيا (ئۇززىيا)
	753	** 767-792
750-يىلى	شاللۇم	740-792 (تولۇق سەلتەنەت ۋاقتى)
	752 |	
ھوشېيا	مەناھەم |	
مىكاھ	742-752 |	
	پەكاھىيا |	
	740-742 |	
	پەكاھ (بىر مەزگىل	يوتام
	ئىككى پادىشاھ بولغان)	** 740-750
	742-752	735-750 (تولۇق سەلتەنەت ۋاقتى)
	732-752 (جەمئى)	ئاھاز
	ھوشېيا	715-735
	722-732	ھەزەكىيا
700-يىلى	722 ئاسۇرىيە ئىمپېرىيەسى	686-715
	ئىسرائىلنى بېسىۋالدى ۋە ئىسرائىللارنى	ماناسسەھ
	ئاسۇرىيەگە ئېلىپ كېتىدۇ	** 686-697
		642-697 (تولۇق سەلتەنەت ۋاقتى)
650-يىلى		ئامون
ناھۇم		640-642

يەرەمىيا	يوسىيا
زەفانىيا	609-640
هاباككۇك	يەهوئاهاز
	609
	يەهوئاكىم
600-يىلى	598-609
ئەزاكىيال	يەهوئاقىن
دانىيال	597-598
	زەدەكىيا
	586-597

ئىزاهاتلار:

(1) يۇقىرىقى جەدۋەلدىكى «**» دېگەن بەلگە پادىشاھنىڭ ئاتىسى بىلەن تەڭ تەختتە ئولتۇرغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ

(2) سۇلايمان پادىشاھ دەۋرىدىن ئىلگىرىكى كۆرسىتىلگەن يىللار تەخمىنىي يىللاردۇر.

(3) مەلۇم بىر پەيغەمبەرنىڭ ياشىغان ۋەقتىنى ئانچە جەزملەشتۈرەلمىگەن ئەھۋالدا، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ كەينىگە «##» بۇ بەلگىنى قويۇلدى. (بەلگە دەۋرگە قارىتا پەرەزنى كۆرستىدۇ)

يەھۇدانىڭ سۈرگۈن بولۇشى باشلىنىدۇ

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 586-يىلى يېرۇسالېم بىتچىت قىلىنىدۇ. بابىل ئىمپېرىياتورى نېبوقادنەسار يەھۇدىيلارنى بابىلغا ئېلىپ كېتىدۇ.

سۈرگۈن بولغان ئومۇمىي مەزگىل 70 يىل

قايتىش (539-يىلى)

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 539-يىلى پارس ئىمپېرىيەسى ئۈستۈنلۈككە چىقىدۇ.

قورەش پادىشاھ ئەمر چۈشۈرۈپ ئىسرائىلىيەلىكلەرنى ۋەتىنىگە قايتىشقا رۇخسەت بېرىدۇ.

هاگاي مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 520-يىلى — مۇقەددەس ئىبادەتخانىنىڭ قايتىدىن قۇرۇلۇشى

زەكەريا

500-يىلى

ئەستەر

ئەزرا مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 445-444-يىلى يېرۇسالېم شەھەرىنىڭ

نەھەميا قايتىدىن قۇرۇلۇشى (نەھەميا تەرىپىدىن)

مالاكى مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 404-يىلى تەۋراتنىڭ ئاخىرقى قىسمى، يەنى «مالاكى» دېگەن قىسىم يېزىلغان

400-يىلى

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 333-يىلى «بۈيۈك ئىسكەندەر» گرېك ئىمپېرىيەسىنى بەرپا قىلىپ، پارس ئىمپېرىيەسىنى ۋەيران قىلىدۇ.

300-يىلى ئۇ ئىسرائىل زېمىنىغا تاجاۋۇز قىلمىغان.

ئۇنىڭ ئىز باسارلىرى تۆت تەرەپكە بۆلۈنىدۇ. ئۇلار ئىسرائىلىيەگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئۆزئارا نۇرغۇن ئۇرۇشلارنى قىلىدۇ. يەھۇدىيلار ئېغىر ئازاب تارتىدۇ.

يەھۇدا ماككابى باتۇرلۇق بىلەن يەھۇدىيلارغا باشچىلىق قىلىپ يېڭى يەھۇدىي پادىشاھلىقىنى بەرپا قىلىدۇ.

(پادىشاھلىق مەزگىل مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 166-63-يىلغىچە)

100-يىلى مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى63-يىلى رىم ئىمپېرىيەسى گرېك ئىمپېرىيەسىدىن ئۈستۈن كېلىپ ئىسرائىلنىمۇ ئىشغال قىلىدۇ.

ھىرود ئىسمىلىك بىر ئېدومىلىق قەيسەرگە نۇرغۇن پۇل بېرىپ، «ئىسرائىل پادىشاھى»نىڭ ئورنىنى ئۆزى ئالىدۇ.

كېيىن ئۇ كىشى «بۈيۈك ھىرود» دەپ ئاتىلىدۇ (مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 37-يىلى).

مىلادىيە - - - - - - - ئىنجىل دەۋرى - - - - - - - باشلىنىدۇ

ئاننا مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 1-يىلى (ئەتراپىدا) مەسىھ ئەيسا بەيتلەھەم شەھرىدە مەريەمدىن تۇغۇلۇپ دۇنياغا كېلىدۇ.

ئۇ ناسارەت شەھرىدە چوڭ بولۇپ ياغاچچىلىق قىلىدۇ.

يەھيا مىلادىيە 28-يىلى يەھيا «چۆمۈلدۈرگۈچى پەيغەمبەر»: — «قۇتقۇزغۇچى-مەسىھ» كېلىدۇ، دەپ جاكارلاشقا باشلايدۇ.

مىلادىيە 29-يىلى مەسىھ ئەيسا يەھىيا تەرىپىدىن چۆمۈلدۈرۈلۈپ تەلىم بېرىشكە باشلايدۇ.

30-يىلى (بەلكىم) مىلادىيە 33-يىلى) مەسىھ ئەيسا 33 ياشقا كىرگەندە يەھۇدىيلار

مەسىھ تەرىپىدىن چەتكە قېقىلىپ كرېستكە مىخلىنىدۇ.

ئەيسا مەسىھ ئەيسانىڭ تىرىلىشى، ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈشى

مۇقەددەس روھنىڭ بېرىلىشى

روسۇللار مەسىھ ئەيسا ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ خۇدانىڭ مۇقەددەس روھنى بارلىق مۇخلىسلىرىغا ئەۋەتىدۇ.

پېترۇس

يۇھاننا

پاۋلۇس ((بەلكىم) مىلادىيە 33-يىلى) سائۇل ئىسىملىك بىر كىشى مەسىھ

ياقۇپ ئەيسانىڭ مۇخلىس جامائىتىگە ئەشەددىي زىيانكەشلىك قىلغاندا

يەھۇدا مەسىھ ئەيسا ئۇنىڭغا كۆرۈنىدۇ. ئۇ توۋا قىلىپ «روسۇل پاۋلۇس» بولىدۇ.

(قاتارلىقلار) كېيىن ئۇ ئەيسانىڭ باشقا روسۇللىرى ھەم مۇخلىسلىرى بىلەن ھەر يەرگە بېرىپ مەسىھ ئەيسانىڭ خۇش خەۋىرىنى (ئىنجىلنى) تارقىتىدۇ.

ئۇ باشقا روسۇللار بىلەن «ئىنجىل»نىڭ ھەربىر قىسمىنى يازىدۇ

70-يىلى (مىلادىيە 70-يىلى) مەسىھ ئەيسا بېشارەت قىلغاندەك يېرۇسالېم شەھىرى مۇقەددەس ئىبادەتخانىسى بىلەن پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىنىدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ ھەممىسى دۇنيانىڭ بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىغىچە تارقىلىدۇ.

(مىلادىيە 96-يىلى) مەسىھ ئەيسانىڭ سادىق مۇخلىسى روسۇل يۇھاننا مەسىھتىن ئىنجىلنىڭ «ئاخىرقى زامانلاردىكى ۋەقەلەرنى بېشارەت بېرىدىغان «ۋەھىي» دېگەن ئەڭ ئاخىرقى قىسمىنى قوبۇل قىلىدۇ

100-يىلى